

Nd.

18. Frumvarp til laga

[18. mál]

um meðferð einkamála í héraði.

(Lagt fyrir Alþingi á 75. löggjafarþingi, 1955.)

I. KAFLI

Um dómendur.

1. gr.

Með dómstörf í einkamálum, þar á meðal skipti, fúgetagerðir og uppboð, fara sýslumenn utan kaupstaða, bæjarfúgetar í kaupstöðum utan Reykjavíkur, borgardómari og borgarfúgeti í Reykjavík og lögreglustjórar í kaupsúnum, þar sem þeir eru sérstaklega skipaðir.

2. gr.

Forseti skipar hina reglulegu héraðsdómara. Þeir taka laun úr ríkissjóði samkvæmt launalögum, lífeyri eftir lífeyrslögum og skrifstofufé samkvæmt þar um settum reglum. Ríkissjóður leggur þeim til nauðsynleg skrifstofugögn.

Í kaupstöðum skulu hinir reglulegu héraðsdómara hafa skrifstofu í kaupstaðnum, enda þótt þeir hafi jafnframt lögsögu í fleirum lögsagnarumdæmum, nema dómsmálaráðherra kveði öðruvísi á. Annars staðar getur dómsmálaráðherra, ef ágreiningur rís, ákveðið embættisbústað héraðsdómara, að fengnum tillögum hlutaðeigandi sýslunefndar eða sýslunefnda.

3. gr.

Engan má skipa í fast dómaraæti, nema hann:

1. Sé svo andlega og líkamlega hraustur, að hann geti gegnt starfanum.
2. Sé 25 ára gamall.
3. Sé lögráður og hafi forræði fjár síns.
4. Hafi óflekkað mannorð.
5. Hafi íslenzkan ríkisborgararétt.
6. Hafi lokið embættisprófi í lögfræði við Háskóla Íslands.
7. Hafi 3 ár samtals gegnt lögfræðistörfum. Undantekningu frá ákvæði þessa tölulíðs má gera um þá menn, er sérstakan orðstír hafa getið sér fyrir ritstörf um lögfræðileg efni.

4. gr.

Dómsmálaráðherra getur sett mann, sem fullnægir skilyrðum 3. gr., til þess að gegna störfum héraðsdómara um stundar sakir.

5. gr.

Dómsmálaráðherra setur dómara, sem fullnægir skilyrðum 3. gr., til að fara með og dæma einstök mál, þar sem hinn reglulegi dómari hefur vikið dómaraæti.

6. gr.

Ef mál er sérstaklega umfangsmikið eða vandasamt að öðru leyti, svo að ætla má, að hinn reglulegi dómari skorti tíma frá öðrum embættisstörfum eða sé af öðrum ástæðum ofvaxið að fara með það, getur dómsmálaráðherra skipað sérstakan dómara til að gegna því, enda hafi hinn reglulegi dómari færzt undan að sinna málinu af nefndum ástæðum.

7. gr.

Að fengnum tillögum héraðsdómara er dómsmálaráðherra rétt að skipa tvo menn, sem fullnægja dómarskilyrðum samkvæmt 3. gr., til dómstarfa ásamt héraðsdómara í vandasömum málum.

8. gr.

Dómari getur kvatt tvo kunnáttumenn til dómstarfa með sér í málum, þar sem sérkunnáttu þykir sérstök þörf.

9. gr.

Rétt er dómara, ef hann telur það við eiga, að kveðja tvo menn til dómstarfa með sér í máli, er annar þeirra fullægir skilyrðum 3. gr. og hinn skilyrðum 8. gr.

10. gr.

Skylt er hverjum manni, karli sem konu, er fullnægir lómæltum skilyrðum, að taka við kvaðningu til samdómandastarfa.

Undan kvaðningu eru þegnir:

1. Dómarar og ritari Hæstaréttar, aðrir embættisdómarar og fulltrúar þeirra.
2. Ráðherrar og skrifstofustjórar í stjórnarráði.
3. Biskup og prestar þjóðkirkjunnar, nema í kirkjudómi.
4. Löggitir málflutningsmenn og fulltrúar þeirra.
5. Embættislæknar, ljósmæður og hjúkrunarkonur.

11. gr.

Almenn skilyrði til samdómandastarfa eru þessi:

1. Nægilegur andlegur þroski og andleg og líkamleg heilbrigði.
2. Óflekkað mannorð.
3. Lögræði og fjárforræði.
4. Aldur frá 25—70 ára.
5. Sérþekking á sakarefnum.

12. gr.

Héraðsdómari dæmir um skyldu og skilyrði samdómanda samkvæmt 7.—11. gr., en tjá skal hann aðiljum, svo fljótt sem föng eru á, nefnu samdómanda, og veita skal hann aðiljum færi á því að gera athugasemdir við hana. Skjóta má ákvörðun dómara um hæfi samdómanda til Hæstaréttar samkvæmt 287. gr.

13. gr.

Áður en samdómandi tekur til starfa, skal hann vinna eið eða drengskaparheit, á sama hátt og eftir sömu reglum sem um vitni er mælt, að því, að hann skuli leysa starfann af hendi, svo sem hann hyggur sannast og réttast og helzt að lögum.

14. gr.

Héraðsdómari kveður á um greiðslur til samdómanda, en rétt er dómsmálaráðherra að kæra þá ákvörðun.

15. gr.

Dómari kveður samdómendur að jafnaði, er greinargerð er fram komin af hendi varnaraðilja, en annars á því stigi máls, er hann telur þeirra þörf.

Héraðsdómari stýrir dómi, gefur einn út stefnur og kveður einn upp úrskurð um það, hvort hann víki sæti.

16. gr.

Nú missir samdómandi við, og kveður héraðsdómari annan til í hans stað. Endurtaka skal síðan það, sem fram hefur farið í málinu eftir þörfum, til þess að samdómandi fái kynnt sér málavexti.

17. gr.

Héraðsdómara er rétt að halda dómþing í máli, sem undir hann ber, hvar sem er á landinu, ef það þykir hallkvæmt vegna öflunar gagna, málflyttings eða dóm-upsögu.

18. gr.

Rétt er dómsmálaráðherra að skipa héraðsdómara með samþykki hans fulltrúa, er sé 21 árs að aldri og fullnægi skilyrðum 1. og 3.—6. töluliðs 3. gr., til þess að framkvæma á ábyrgð dómara tilteknar dómsathafnir eða alls konar dómsathafnir, sem undir dómara ber.

Rétt er og dómsmálaráðherra að skipa héraðsdómara að fengnum tillögum hans fulltrúa, er framkvæmi á sjálfs sín ábyrgð einstakar eða hvers konar dómsathafnir, enda fullnægi hann þá einnig skilyrði 7. töluliðs 3. gr.

19. gr.

Um refsíábyrgð dómara fer samkvæmt almennum hegningarlögum og sér-ákvæðum einstakra laga.

Í dómi máls getur Hæstiréttur veitt héraðsdómara áminningu eða dæmt honum sekt á hendur, 200—4000 krónur, til ríkissjóðs fyrir drátt á máli og önnur glöp í meðferð þess, ef sök hans virðist ljós.

Einnig er hverjum þeim, sem telur héraðsdómara hafa gert á hluta sinn í dómastarfi, rétt að kæra hann fyrir Hæstarétti samkvæmt ákvæðum 287. gr., og getur Hæstiréttur veitt dómara áminningu eða dæmt honum að greiða sekt samkv. 2. mgr.

20. gr.

Í héraði verður dómari einungis sóttur til greiðslu skaðabóta vegna brots í dómastarfi í opinberu máli á hendur honum út af því eða eftir að áfellisdomur hefur verið kveðinn upp yfir honum í opinberu máli fyrir slíkt brot.

Í Hæstarétti má dæma héraðsdómara eftir stefnu til að greiða skaðabætur fyrir málsmeðferð sína.

21. gr.

Nú telur dómsmálaráðherra dómara hafa misst hin almennu dómarskilyrði eða hafa gert sig sekan um misferli í starfa, enda hafi áminning eigi komið að haldi, eða dómari hefur að álit ráðherra með öðrum hætti rýrt svo álit sitt siðferðislega, að hann megi eigi lengur gegna dómaraembætti, eða gerzt svo brotlegur í starfa, að ákæru varði, og vísar dómsmálaráðherra málinu til meðferðar fyrir starfsdómi, er skipaður sé þremur dómurum. Skal elzti lagaprófessor Háskólans vera formaður starfsdóms, en hinir tveir dómendur skulu skipaðir af dómsmálaráðherra til 10 ára í senn, enda fullnægi þeir skilyrðum hæstaréttardómara. Þóknun taka dómendur fyrir þau ein mál, er þeir fá til meðferðar.

Ef mál þolir enga bið, getur dómsmálaráðherra vikið dómara frá starfa um stundarsakir, en bera skal þá málið undir starfsdóm, svo fljótt sem verða má, og eigi síðar en tveimur vikum eftir frávikningu dómara.

Starfsdómur úrskurðar þegar, hvort dómara skuli vikið úr embætti um stundarsakir eða frávikning ráðherra skuli standa. Meðferð máls fyrir starfsdómi fer að hætti opinberra mála, og gefur ráðherra út að rannsókn lokinni málshöfðunar-skipun, ef því er að skipta, er geymi kröfur á hendur dómara, eftir því sem efni

standa til. Starfsdómur getur veitt dómara áminningu, dæmt hann frá stöðu, dæmt á hendur honum refsingu og skaðabætur svo og sakarkostnað.

Kveða skal á um það í dómi, hvort áfrýjun sýknudóms fresti því, að dómari taki við starfa sínum af nýju.

22. gr.

Dómari, sem fyrir sökum er hafður, getur haft uppi bótakröfur á hendur ríkissjóði fyrir starfsdómi, sbr. XVIII. kafla laga nr. 27/1951.

23. gr.

Dómari vikur úr dómarsæti, ef:

1. Hann er aðili máls eða mál varðar hann að mun fjárhagslega eða siðferðislega.
2. Hann er fyrirsvarsmáður aðilja, hefur flutt málið eða leiðbeint aðilja í því.
3. Hann er skyldur eða mægður aðilja eða í kjörsifjum við hann að feðgatali eða niðja eða að öðrum lið til hliðar, maki eða fyrrverandi maki, niðji systkinis aðilja eða gagnkvæmt eða mægður með sama hætti, unnusti eða unnusta, fósturforeldri eða fósturbarn. Telja skal mægðir haldast, þótt sífjum þeim, sem þær helgast af, sé lokið.
4. Hann hefur borið vitni um málsatvik eða verið skoðunar- eða matsmaður í máli.
5. Hann hefur verið gerðardómsmaður um sakarefnið eða látið í ljós álit sitt um það sem opinber sýslunarmaður.
6. Hann er svo venzlaður vitni, sem í 3. tölulið segir, enda sé krafizt úrskurðar um skyldu vitnis eða heimild til að bera vitni eða heitfesta skýrslu. Sama gildir, ef úrskurða skal um skyldu eða heimild jafnvenzlaðs mats- eða skoðunarmanns til að framkvæma gerð eða staðfesta hana og um skyldu jafnvenzlaðs manns til að láta í té sakargögn.
7. Málið varðar venzlamenn samkvæmt 3. tl. að mun siðferðislega eða fjárhagslega.
8. Horf hans við aðilja eða sakarefni er slíkt, að hætta er á því, að hann fái eigi litið óhlutdrægt á málavexti.

24. gr.

Nú er dómur skipaður einum dómara, og skal hann þá með úrskurði víkja dómarsæti af sjálfsdáðum, ef svo er sem í 23. gr. segir. Í fjölskipuðum dómi ber formanni dóms að gæta þess, að samdómendur séu hæfir til dómstarfa í því máli. Dómara í slíkum dómi er skylt að skýra frá því, ef hann veit vanhæfi sitt eða annars dómara til dómstarfa.

25. gr.

Aðiljum máls er rétt að krefjast þess, að dómari viki sæti vegna atvika, sem valda eða kunna að valda vanhæfi hans.

26. gr.

Úrskurði dóms um, að dómari viki sæti, verður eigi skotið til Hæstaréttar. Úrskurði um, að dómari skuli eigi víkja sæti, má kæra til Hæstaréttar samkvæmt 287. gr., enda hvílir þá mál á meðan.

27. gr.

Ef dómari vikur sæti, ber honum að gera það, sem nauðsynlegt kann að vera til að halda máli í réttu horfi, þar til setudómari tekur við því. Hann getur og látið af hendi endurrit af málsskjölum og gefið út dómsgerðir, þótt hann hafi vikið sæti.

II. KAFLI Um þinghöld.

28. gr.

Í kaupstöðum skal halda bæjarþing til meðferðar allra mála, sem eigi eru sérstaklega undantekin, einu sinni í viku eða oftár, eftir ákvörðun dómsmálaráðherra, og á þeim stað og stund, sem ákveðið verður, ef mál eru fyrir hendi. Dómara í kaupstað er vitalaust, þótt niður falli bæjarþing, ef hann getur eigi háð þing, enda líði aldrei meira en hálfur mánuður milli bæjarþinga. Utan kaupstaða skal halda manntalsþing til meðferðar dómsmála á þingstað réttum í þinghá hverri einu sinni á ári, eins og verið hefur, en auk þess skal aukadómþing heyja, þá er þörf gerist og á þeim stað í þinghá hverri, sem dómari ákveður hverju sinni.

Dómsmálaráðherra getur ákveðið, að regluleg dómþing skuli halda í einstökum lögsagnarumdæmum eða þinghám oftár en einu sinni á ári, þar sem þörf krefur.

Þingleyfi eru frá 20. desember til 6. janúar og frá pálmásunnudegi til annars í páskum. Enn fremur getur dómsmálaráðherra ákveðið þingleyfi í kaupstöðum 1—2 mánuði á sumrin.

Framkvæma skal dómsathafnir í þingleyfum, sem eigi mega biða, svo sem dómsuppsögu, fógetaaðgerðir, skiptagerðir og uppboðsgerðir.

29. gr.

Dómari stýrir þinghaldi.

Dómari ákveður, í hverri röð mál skuli tekin til meðferðar. Enginn má taka til máls án leyfis dómara, sem gætir þess, að málflutningur sé skýr og gagnorður og að málflytjandi haldi sér við efni máls.

30. gr.

Dómþing í þinghúsum og öðrum húsum til almenningsnota skal heyja í heyranda hljóði. Dómara er þó rétt sjálfkrafa eða eftir ósk þess, sem í hlut á, að kveða með úrskurði, er eigi verður kærður, á um málsmeðferð fyrir luktum dyrum, ef þess er þörf:

- a. til þess að málsatvik verði betur í ljós leidd,
- b. til verndar þingfriði,
- c. til hlífðar aðiljum, vitnum eða öðrum,
- d. af velsæmisástæðum,
- e. vegna horfs málsatvika við erlendum ríkjum,
- f. annars vegna hagsmuna ríkis eða almennings.

Ef sérstakar ástæður eru, er dómara rétt að veita tilteknum mönnum, er málið varðar eigi, heimild til vistar á dómþingi, sem háð er fyrir luktum dyrum. Ef einstakur maður ljær hús sín til þinghalds, getur hann bannað mönnum, er eigi eiga í hlut, aðgang að því. Ákvæðin hér að framan taka og til þinghalds í húsum einstakra manna, eftir því sem við á.

31. gr.

Dómari getur bannað, að viðlögðum sektum eða varðhaldi, nema þyngri refsing liggi við að öðrum lögum, að skýra opinberlega í orðum eða á annan hátt frá því, sem gerist á dómþingi fyrir luktum dyrum.

32. gr.

Dómari getur bannað, að viðlagðri refsingu samkvæmt 31. gr., að gera uppdrætti eða myndir af mönnum í þinghaldi eða öðru, sem þar fer fram eða er til sýnis.

33. gr.

Dómari eða formaður dóms skal gæta þess, að dómþing sé háð eftir réttum reglum. Honum er rétt að áminna þá, sem á þingi eru, ef framkoma þeirra er óvið-

eigandi í orði eða verki. Hann getur vísað einstökum mönnum eða almenningi út úr dómsal, ef návist þeirra horfir til truflunar þingfriði eða þeir koma ósæmilega fram við dómara eða aðra. Þó skal þeim, sem við málið eru riðnir, að jafnaði veitt færi á því að bæta ráð sitt. Ef þeir láta ekki skipast, kveður dómur upp úrskurð um brottvísun þeirra úr dómsal.

34. gr.

Nú er aðilja máls eða umboðsmanni hans vísað úr dómsal vegna framkomu sinnar, og fer um málið svo sem eigi hefði verið sótt dómþing af hans hendi.

35. gr.

Þingmálið er íslenska. Ef aðili eða vitni er eigi nægilega fær í íslenzku, skal aðili hafa með sér og á sinn kostnað löggiltan dómþulk, sem dómari samþykkir. Nú er löggilts dómþulks eigi kostur, og er dómara rétt að samþykkja þann tulk, er hann telur til starfans hæfan, enda skal tulkur vinna heit fyrir dómi um, að hann skuli rækja starfann eftir beztu getu.

Dómþulkur skal fullnægja skilyrðum til þess að vera lögfullt vitni í dómsmáli því, sem um er að tefla. Nú er slíks dómþulks eigi kostur, og er dómara heimilt að fengnum tillögum aðilja að víkja frá þessu ákvæði.

Nú treystir dómari sér til að túlka erlent mál, og getur hann sjálfur spurt aðilja og vitni á erlendu máli, enda hafi aðiljar eigi fengið hæfan tulk til starfans.

Ákvæði greinar þessarar gilda um þýðingu skjala, eftir því sem við á.

Nú skal spyrja heyrnarlausan mann eða mállausan fyrir dómi, og skal leita aðstoðar kunnáttumanns. Ákvæði greinar þessarar gilda um slíkan aðstoðarmann, eftir því sem við á.

36. gr.

Þar sem einn dómari situr í dómi, skal jafnan vera einn þingvottur, er hafi náð 21 árs aldri og fullnægi skilyrðum til að vera lögfullt vitni í dómsmáli því, sem um er að tefla. Dómari ákveður þóknun handa þingvotti.

III. KAFLI

Um dómsmálabækur.

37. gr.

Hverju héraðsdómaraembætti skulu fylgja dómsmálabækur til afnota í einkamálum. Dómsmálaráðherra setur reglur um, hvaða dómsmálabækur halda skuli svo og um gerð þeirra.

Dómarar ákveða, hvernig rita skuli dómsmálabækur innan þeirra marka, sem lög og reglur setja.

Dómsmálaráðherra löggildir dómsmálabækur.

38. gr.

Í dómsmálabók skal hverju sinni, er dómþing er háð, skrá:

1. Nafn dómstóls og dómanda eða dómenda.
2. Stað og stund dómþings.
3. Mál það, sem um er að tefla.
4. Nafn dómþulks, ef því er að skipta.
5. Nöfn aðilja svo og umboðsmanna þeirra, ef því er að skipta.
6. Hvort dómþing er haldið í heyranda hljóði eða fyrir luktum dyrum. Nú er dómþing haldið fyrir luktum dyrum, og skal þá greina ástæður til þess.

39. gr.

Í dómsmálabók skal rita skýrslu um það, sem gerist á dómþingi, svo sem:

1. Kröfur aðilja, mótmæli og viðurkenningar, sem eigi hafa komið fram í skriflegum greinargerðum.
2. Skýrslur aðilja og vitna og staðfestingu vitnaskýrslna.
3. Kvaðningu og skýrslur kunnáttumanna, að svo miklu leyti sem þær hafa eigi komið fram skriflega, svo og staðfestingu þeirra.
4. Fram lögð skjöl.
5. Málsatvik og málsástæður, sem eigi hafa komið fram skriflega og dómari telur rétt að færa til bókar.
6. Ákvarðanir dómara, úrskurði hans og dóma.

40. gr.

Dómsmálabækur skal rita skýrt og greinilega, og rita hverja blaðsíðu að fullu. Ef bókun þarf að leiðrétta, skal strika yfir hana, en hvorki skafa út né gera ólæsilegt með öðrum hætti það, sem bókað hefur verið.

41. gr.

Héraðsdómari eða forseti dóms heldur dómsmálabækur.

Aðiljar eða umboðsmenn þeirra skulu undirrita það, sem hverju sinni er eftir þeim bókað, er þeir hafa sannfært sig um, að rétt sé bókað, en dómari og þingvottur undirrita að loknu þinghaldi í einu lagi allt það, sem bókað hefur verið.

42. gr.

Dómara er rétt að láta hraðrita eða taka á talvél skýrslur aðilja, vitna og kunnáttumanna.

Rétt er dómsmálaráðherra að setja reglur um hraðritun og notkun talvéla og bókanir, þegar þeim aðferðum er beitt.

43. gr.

Skjöl öll, sem lögð eru fram í dómi, skal merkja í áframhaldandi töluröð og votta á þau um framlagninguna. Skjölín eru eign dómstólsins, en lána má þau aðiljum, enda telst sá aðili, sem leggur skjal aðeins fram í einu eintaki án endurrits, samþykkja það. Dómari skal, eftir að dómur hefur verið upp kveðinn í máli, fá aðilja frumrit af framlögðu málsskjali gegn því, að staðfest endurrit af skjalinu fylgi málsskjölunum, ef aðili þarf frumritsins til sönnunar rétti sínum annars staðar.

Ef sækjandi skilar eigi aftur léðum málsskjölum, áður en mál er tekið til dóms, skal mál fellt niður, nema skjal skipti auðsjáanlega eigi verulegu máli eða aðiljar komi sér saman um efni þess. Ef verjandi skilar eigi léðum málsskjölum, er dómara rétt að dæma málið eftir bókuðum kröfum sækjanda, nema svo sé um skjal farið sem nú var sagt.

44. gr.

Gegn lögmaeltum ritlaunum er dómara skylt að láta viðkomendum í té staðfest eftirrit úr dómsmálabókum og málsskjölum, þar á meðal dómsgerðir í heild sinni, innan hæfilegs tíma og aldrei síðar en þremur vikum eftir að endurrits hefur verið beiðzt, en rétt er að krefjast ritlauna fyrirfram, eftir því sem dómari áætla þau. Það varðar sektum, ef endurrit eru eigi af hendi látin á réttum tíma, og má þá beita ákvæðum 19. gr.

IV. KAFLI Um sakaraðilja.

45. gr.

Sakaraðili getur hver sá verið, einstaklingur, félag eða stofnun, sem að landslögum getur átt réttindi eða borið skyldur. Dómstólar hafa vald til að dæma mál allra þeirra, er aðiljar geta verið, nema undantekningar séu gerðar í landslögum eða samkvæmt þjóðarétti.

Nú getur sakarefni eigi varðað hagsmuni sækjanda að lögum, og skal máli vísað frá dómi. Ef sækjandi reynist annars eigi eiga aðild að sakarefni, leiðir það til sýknu.

46. gr.

Lögráðamaður fer með mál ólögráða manns. Hann má þó eigi án samþykkis hins ólögráða höfða mál um fjárréttindi, sem hinn ólögráða maður hefur heimild til að ráðstafa, eða eiga rót sína í sanningi, sem hinn ólögráða maður mátti gera á eigin spýtur. Nú hefur ólögráða maður náð lögmæltum sjálfræðisaldri, og getur lögráðamaður eigi án samþykkis hans höfðað mál út af líkamsárás eða ærumeiðingum, sem hann hefur orðið fyrir, nema hann hafi verið sviptur sjálfræði vegna geðveiki eða fávitaháttar.

Nú hefur ólögráða maður engan lögráðamann, og getur dómari þá skipað honum fyrirvarsmann í því máli.

47. gr.

Stjórnendur félaga, stofnana og samlagsaðilja, sem eignast geta réttindi og bundizt skyldum, fara með mál þeirra.

48. gr.

Útlendingur, sem er hæfur til að ráðstafa sakarefni að lögum heimalands síns, má reka mál sitt sjálfur fyrir íslenskum dómstólum.

Nú er útlendingur málflutningshæfur að íslenskum lögum, en eigi að lögum heimalands síns, og má sækja hann sjálfan hér fyrir dómstólum.

49. gr.

Það fer eftir almennum reglum laga, hvort fleiri menn en einn eiga óskipta sakaraðild.

Nú eiga fleiri en einn óskipta sakaraðild, og þeir taka eigi allir þátt í málshöfðun eða þeim er eigi öllum veittur kostur á að svara til sakar, og skal vísa máli frá dómi. Ef þeir sækja ekki allir dómþing, skulu þeir, er það gera, taldir hafa heimild til að skuldbinda hina. Athöfn eins þeirra fyrir dómi kemur þá öðrum samaðiljum í hag, jafnvel þótt hún brjóti í bág við athafnir þeirra.

50. gr.

Rétt er fleiri mönnum að sækja mál í félagi og rétt er að sækja fleiri menn í einu máli, enda séu sakarefni runnin af sömu rót, raunverulega eða réttarlega, og sami dómstóll fái um þau öll fjallað. Annars kostar vísar dómari máli frá dómi að öllu leyti eða einhverju, ef varakrafa er gerð um dóm að efni til, að því leyti sem slík meðferð er heimil samkvæmt framansögðu.

51. gr.

Nú sækja fleiri menn sök saman eða fleiri menn eru sóttir saman, og ber að skoða hvern þeirra sjálfstæðan aðilja gegnt gagnaðilja.

52. gr.

Nú vill sækjandi eftir þingfestingu máls stefna nýjum aðilja til að svara til sakar ásamt þeim, er hann hefur þegar stefnt, og er það einungis heimilt, ef skilyrðum 50. gr. er fullnægt, enda verði sækjanda eigi metið til vanrækslu, að hann stefndi eigi hinum nýja aðilja, áður en mál var þingfest.

53. gr.

Rétt er þriðja manni, þar með talinn handhafi stjórnslu, að ganga inn í mál annarra manna, ef hann telur sig eiga hluti þá eða réttindi, sem um er deilt, eða úrslit sakar skipta hann annars máli að lögum. Skal hann þá stefna báðum hinum upphaflegu aðiljum og gera kröfu um, að honum verði leyfð meðalgangan og að honum verði dæmt sakarefnið, ef því er að skipta, eða dómur verði annars svo felldur, að verndaður verði réttur hans.

54. gr.

Ef úrslit máls geta skipt þriðja mann máli að lögum, getur aðili tilkynnt honum málareksturinn og skorað á hann að ganga inn í málið aðilja til styrktar, t. d. sé um framkröfu aðilja á hendur honum að tefla, eða til að gera sjálfstæðar kröfur, ef því er að skipta.

55. gr.

Ef sækjandi framselur réttindi þau, er dómkrafa hans varðar, eftir birtingu stefnu, tekur hinn nýi eigandi við málinu í stað hins.

Nú deyr sækjandi á þeim tíma, sem í 1. mgr. segir, og tekur þá dánarbú hans eða erfingjar við máli, ef réttindi þau, sem dómkrafan varðar, áskotnast dánarbúinu eða erfingjum með þeim hætti, sem í 1. mgr. segir. Ef réttindi ganga eigi til erfingja, fellur málið niður að öðru leyti en því, að dæma má dánarbúið eða erfingja, ef þeir gangast við skuldum, til að greiða málskostnað.

Nú verður sækjandi gjaldþrota á nefndum tíma, og tekur bú hans við máli með sama skilorði og í 2. mgr. segir. Ef réttindin ganga ekki til búans, getur þrotamaður haldið máli áfram, en búinu verður ekki gert að greiða annan málskostnað en þann, sem á var fallinn, er gjaldþrotaskipti hófust.

Eigi veldur það aðiljaskiptum, þótt sækjandi staðfesti ráð sitt á þeim tíma, sem í 1. málgr. segir, hvernig sem fjármálum hjóna er farið.

56. gr.

Nú afhendir verjandi á tímabili því, er í 55. gr., 1. málgr., segir, hlut eða réttindi, er hann er sóttur til að láta af hendi, og er sækjanda rétt að halda máli áfram gegn hinum upphaflega verjanda, enda verður hinn nýi eigandi þá bundinn við dóm í málinu, nema hann hafi eignast hlut eða réttindi með þeim hætti, að varnir eða réttindi annarra manna yfir hinu afhenta glattist gagnvart honum.

Ef verjandi deyr á nefndu tímabili, þá tekur dánarbú eða erfingjar við málinu, ef skylda sú, sem dómkrafa varðar, flyzt á dánarbú eða erfingja. Ella fellur mál niður að öðru leyti en því að dæma má dánarbú eða erfingja, sem gangast við skuldum, til að greiða málskostnað.

Nú er bú verjanda tekið til gjaldþrotaskipta á nefndum tíma, og tekur bú hans við máli með sama skilorði og í 2. mgr. segir. Ef skyldan flyzt eigi á gjaldþrotabúið, verður því einungis gert að greiða málskostnað, sem á er fallinn við upphaf gjaldþrotaskipta, en halda má málinu áfram gegn þrotamanni.

V. KAFLI
Um sakarefni.

57. gr.

Eigi verður krafizt aðfararhæfs dóms um kröfu, sem að visu reynist rétt eða kann að vera rétt, en greiðslu- eða fullnægjuskylða er enn eigi komin, þá er mál er höfðað.

Mál má þó höfða, þó að skilyrðum 1. mgr. sé ekki fullnægt, ef sækjandi sýnir, að hann skipti máli að lögum að fá slíkan dóm, svo sem:

1. Þá er sérstök ástæða er til að ætla, að verjandi hyggist skjóta sér undan fullnægjuskylðu sinni á réttum tíma.
2. Þá er um er að tefla aukakröfur, t. d. vexti, unz greitt er, þá er aðalkrafa er í gjalddaga fallin.
3. Þá er um er að tefla kröfur, sem falla í gjalddaga með vissu millibili, enda sé ein þeirra fallin í gjalddaga og hinar eru ekki háðar gagngreiðslum.
4. Þá er krafa er háð því, að önnur krafa, sem sækjandi krefst dóms um í sama máli, verði ekki efnd.

Nú er slík krafa enn eigi eindöguð við dómsuppsögu, og setur dómari skilyrði eða frest fyrir fullnægju hennar.

58. gr.

Nú skiptir það sækjanda máli að lögum, að skorið sé með dómi úr um tilvist réttinda eða réttarsambands, og getur hann krafizt dóms um gildi þeirra réttinda eða réttarsambands, þó að aðfararhæfur dómur verði eigi upp kveðinn.

59. gr.

Sækjandi getur eigi aukið dómkröfur sínar né reist þær á nýju málsefni eftir þingfestingu máls. Hann getur þó eftir þingfestingu aukið kröfur sínar með framhaldsstefnu:

1. Vegna atvika, sem gerast, meðan á máli stendur, eða hann fær eigi vitneskju um fyrr en á þeim tíma, enda verði honum eigi um kennt.
 2. Krafizt dóms um almennt gildi réttarsambands, sem upphafleg dómkrafa er sprottin af.
 3. Krafizt vaxta og annarra aukagreiðslna, sem leiða af aðalkröfunni, og annars sett fram nýjar kröfur, sem eru af sömu rót runnar og hin upphaflega dómkrafa.
- Nú eru kröfur samkvæmt 2. og 3. tölulið eigi settar fram, fyrr en eftir að mál hefur verið tekið til aðflutnings, og meðferð þeirra veldur óhagræði, og ber að vísa slíkum kröfum frá dómi.

Sækjandi getur eftir þingfestingu máls borið fyrir sig ný atvik til stuðnings kröfum sínum, enda breyti það ekki grundvelli máls.

60. gr.

Sækja má í sama máli allar kröfur á hendur sama aðilja, er runnar eru af sömu rót, raunverulega eða réttarlega, eða þær eru samkynja, enda megi sami dómstóll fjalla um þær allar.

61. gr.

Nú eru fleiri menn sóttir í einu og sama máli til að inna sameiginlega af hendi greiðslu, og geta þeir borið fram kröfu um það í málinu, að kveðið verði á um það í dómi, í hverjum hlutföllum þeir skuli bera greiðsluna sín í milli, enda valdi það ekki óhagræði eða töf á málinu.

62. gr.

Rétt er verjanda með stefnu að hafa uppi í máli til skuldajafnaðar og sjálfstæðs dóms gagnkröfu, samrætta aðalkröfunni eða samkynja henni.

63. gr.

Nú eru rekin fyrir sama dómi fleiri mál en eitt milli sömu aðilja eða fleiri en eitt mál milli mismunandi aðilja út af sama réttarsambandi að nokkru eða öllu, og getur dómari ákveðið, að þau skuli sameina og flytja í einu lagi, ef honum virðist það horfa til skýringarauka eða annars hagræðis. Með sama skilorði getur dómari ákveðið, að kröfur, sem sóttar eru í einu máli, skuli skildar sundur og sóttar hvor (eða hver) í máli sér, ef þær eru eigi af sömu rót runnar.

64. gr.

Nú hefur aðili eigi sótt í einu máli þær kröfur, sem runnar eru af sömu rót, og er honum heimilt að sækja þær kröfur, sem eigi voru sóttar í fyrra máli, í síðara máli, en eigi skal þá dæma verjanda til greiðslu málskostnaðar, nema eigi hafi verið unnt að höfða mál um báðar eða allar kröfurnar í einu lagi.

Nú hefur aðili höfðað mál til heimtu nokkurs hluta af kröfu, og skal honum óheimilt að sækja afganginn í öðru máli, nema gildar ástæður séu til að skipta sök, t. d. vegna þess að eigi verður vitað að sinni um afleiðingar skaðaverks, sækjandi vissi eigi, að krafan var hærri, áður en fyrsta eða fyrra málið var tekið til dóms, enda geti hann réttlætt þá vanvizku sína, eða hluti kröfu hefur verið fram-seldur, tekinn lögtaki samkvæmt lögum um lögtak eða verið hafður til skulda-jafnaðar.

65. gr.

Sækjandi getur hætt við málssókn, unz verjandi hefur skilað greinargerð, en verjanda er þó rétt að krefjast dóms um þingfestar gagnkröfur. Eftir nefndan tíma skal málinu í heild sinni haldið til dóms, ef verjandi krefst þess.

VI. KAFLI

Um varnarþing.

66. gr.

Umdæmi hvers héraðsdómara á landi hér er sérstök dómþinghá. Dómsmálaráðherra getur eftir tillögum héraðsdómara, er í hlut á, ákveðið að skipta einni dómþinghá í fleiri dómþinghár.

67. gr.

Sækja má mann fyrir dómi í þinghá, þar sem hann er heimilisfastur eða hefur skráð sig á manntal. Ef maður á samtímis heimili í fleiri þinghám en einni, má sækja hann í hvorri eða hverri sem er.

68. gr.

Sækja má innlendan mann, sem eigi á fast heimili hér á landi, þar í þinghá, sem hann á dvöl, þegar stefna er birt.

Nú hefur innlendur maður hvorki fast heimili né vísan dvalarstað hér á landi, og má sækja hann, þar sem hann er staddur eða vitað er, að hann síðast átti heimili eða dvaldist.

69. gr.

Ólöggráða mann skal sækja á varnarþingi lögráðamanns.

70. gr.

Sækja má þessa menn fyrir dómi í Reykjavík, nema þeir hafi heimili annars staðar á Íslandi:

1. Opinbera íslenska starfsmenn erlendis, sem eru ekki seldir undir lögsögu viðkomandi ríkis.

2. Íslenzka menn, sem teljast til sendiráða Íslands erlendis.
3. Aðra íslenzka ríkisborgara eða íslenzka innlenda menn, sem eigi verða sóttir í því landi, þar sem þeir eru.

71. gr.

Félög, samlagsaðilja og stofnanir, sem stjórnarstöð hafa hér á landi eða skrásett heimilisfang, má sækja á varnarþingi stjórnarstöðvar eða skrásetts heimilisfangs eða, verði því eigi við komið, á varnarþingi stjórnarformanns eða stjórnanda. Nú varðar mál sérstaklega útibú, og má sækja það á varnarþingi útibúsins.

Mál félags gegn félagsmönnum út af skiptum þeirra við félagið má sækja á varnarþingi félags.

Sækja má ríkið, þar sem er skrifstofa þess starfsmanns, sem svara má til sakar fyrir það í því máli.

72. gr.

Mál um mörk fasteignar, itök í fasteign, verklegar framkvæmdir á fasteign, bætur fyrir spjöll á fasteign svo og mál, er skoðun fasteignar er nauðsynleg, skal sækja á varnarþingi, þar sem eignin liggur.

Nú er fasteign eða sá hluti hennar, sem mál varðar, í fleiri en einni þinghá, eða málið varðar fasteignir í mismunandi þinghám eða óvíst er vegna deilu um mörk, í hvaða þinghá fasteignin liggur, og getur sækjandi sótt málið í hverri þeirri þinghá, sem um er að tefla.

73. gr.

Önnur mál um réttindi yfir fasteignum, svo sem eignarrétt, veðrétt, afnotarétt, afgjaldsskyldu og skattskyldu, má sækja í þinghá, þar sem fasteign liggur. Á varnarþingi fasteignar má og sækja kröfur, er af slíkum réttindum eru risnar.

74. gr.

Nú hefur maður haft á hendi reikningshald eða fjárvörzlu stöðu sinni samkvæmt fyrir opinberar stofnanir eða einstaka menn eða félög, og er þeim þá rétt að sækja mál á hendur honum á varnarþingi sínu eða í þinghá, þar sem reikningshald eða fjárvarzla fór fram, út af þeim starfa hans.

Rétt er og þeim, sem á hendi hefur reikningshald eða fjárvörzlu þá, sem í 1. mgr. segir, að sækja mál vegna starfans í þinghá, þar sem reikningshaldið eða fjárvarzlan fór fram, á hendur þeim, sem hún var innt af hendi fyrir.

75. gr.

Mál til efnda á eða til lausnar undan löggerningi eða fyrir vanefndir eða rof á löggerningi má sækja í þinghá, þar sem löggerning skyldi efna samkvæmt lögum, tilætlun aðilja eða eftir atvikum hverju sinni, enda sé stefndi staddur þar í þinghá, þá er stefna er birt.

Nú undirgengst maður skuldbindingu í þinghá, þar sem hann er staddur, til efnda þar, áður en hann fari þaðan, og má sækja hann í þeirri þinghá, þótt hann sé horfinn þaðan, þá er stefna er birt.

76. gr.

Nú er í skriflegri skuldbindingu kveðið á um efndir á tilteknum stað, og má sækja mál til efnda þar í þinghá.

77. gr.

Víxilmál og tékka má sækja í þinghá, þar sem greiðslustaður víxilsins eða tékkans er. Nú er víxill eða tékki, sem út hefur verið gefinn erlendis, innheimtur hér á landi í víxilmáli eða tékka, og má mál höfða á varnarþingi þess, er innheimtir, ef banki er eða sparisjóður eða sá hefur skuldheimtu að atvinnu sinni.

78. gr.

Nú er í fastri verzlun eða annarri fastri starfsstöð látin mönnum í té tiltekin vara, vinna eða önnur þjónusta, og má sækja mann, sem fengið hefur eða þegið þess háttar vöru, vinnu eða þjónustu í slíkri verzlun eða starfsstöð, til greiðslu þar í þinghá, þar sem verzlunin eða starfsstöðin er.

79. gr.

Kröfur erlendra lánardrottna, þær er sækja mætti eftir 78. gr., ef þær væru innlendar, má sækja á varnarþingi þess, sem kröfuna fær til innheimtu, enda sé það atvinna hans að annast skuldaheimtur.

80. gr.

Mál til kaupgreiðslu fyrir vinnu má sækja í þinghá, þar sem vinna var af hendi leyst, eða í einhverri þeirra, ef víðar er unnið. Sjómenn samkvæmt sjómannalögum mega sækja mál til kaupgreiðslu á heimili skips.

81. gr.

Mál til skaðabóta, refsingar eða annarrar fullnustu sakir réttarbrotá utan samninga má sækja í þinghá, þar sem brot var framið, eða hafi það verið víðar framið, þá í einhverri þeirra.

82. gr.

Útgerðarmann má sækja í máli um útgerð í þinghá, þar sem skip er skrásett að eiga heima.

Sama er um mál á hendur skipstjóra eða skipshöfn vegna skyldustarfa þeirra.

Nú er krafa sjóveðtryggð með skipi, farmi eða farmgjaldi, og má höfða mál til innheimtu hennar, þar sem sjóveð var kyrrsett.

Mál út af ákvörðun eða skiptingu bjarglauna má höfða, þar sem bjargað var eða þar sem björgunargóssið var flutt á land.

83. gr.

Nú má eða þarf að stefna fleirum mönnum en einum í sama máli, og má höfða það á varnarþingi einhvers þeirra.

84. gr.

Nú á stefndi á hendur stefnanda kröfu, sem er af sömu rót runnin og krafa stefnanda eða samkynja henni, og má stefndi sækja hana á varnarþingi aðalsakar.

85. gr.

Rétt er aðiljum að semja um meðferð máls fyrir dómi í hvaða þinghá sem er, enda hafi sá dómur vald til að dæma málið.

86. gr.

Útlendan mann má sækja hér á landi, enda taki einhver framanskráðra varnarþingsreglna til málsins.

Nú á enginn íslenzkur dómstóll samkvæmt 1. mgr. lögsögu í máli á hendur útlendum manni, og má sækja hann vegna fjárskyldna eða fjármuna þar í þinghá, þar sem hann er, þá er stefna er birt, eða þar sem hann á eignir. Krafa samkvæmt viðskiptabréfi telst vera þar, sem bréfið er, en önnur krafa þar, sem skuldunatur á heima. Krafa, tryggð með veði, telst vera þar, sem veðið er.

87. gr.

Haldast skulu ákvæði um varnarþing í:

1. Skiptalögum nr. 3 12. apríl 1878, 94. og 95. gr.
2. Siglingalögum nr. 56 30. nóvember 1914, 15. gr.

3. Lögum um landamerki o. fl. nr. 41 28. nóvember 1919, 8. gr.
4. Lögum um hlutafélög nr. 77 27. júní 1921, 20. gr., síðustu mgr. 26. gr. og 2. tölulið 46. gr.
5. Lögum um stofnun og slit hjúskapar nr. 39 27. júní 1921, 88. sbr. 84. gr.
6. Lögum um gjaldþrotaskipti nr. 25 14. júní 1929, 30. gr.

VII. KAFLI

Um birtingu á stefnum og tilkynningum.

88. gr.

Í hreppi hverjum eða kaupstað skal héraðsdómari skipa að minnsta kosti einn mann til að birta dómstefnur og aðrar tilkynningar, og einn til vara, er gegni þeim starfa í forföllum hins.

Stefnuvottur skal hafa náð 21 árs aldri, hafa óflekkað mannorð og vera þeim kostum búinn, að hann megi rækja starfann.

89. gr.

Stefnuvottur skal, áður en hann tekur til starfa, undirrita drengskaparheit um það, að hann skuli rækja starfann með trúmennsku og samvirkusemi.

90. gr.

Enginn er löghæfur til að birta stefnu eða aðra tilkynningu í sjálfs sín sök, ef hann er kvæntur eða giftur aðilja, skyldur honum eða mægður að feðgatali eða niðja eða í annan lið til hliðar.

91. gr.

Birting á dómstefnum og öðrum tilkynningum er lögleg, ef einn stefnuvottur framkvæmir hana. Gild er birting, er stefnuvottur framkvæmir utan umdæmis síns.

92. gr.

Rétt er að senda stefnuvotti í staðfestu símskeyti stefnu og tilkynningu til birtingar, enda sé honum sjálfum afhent símskeytið.

93. gr.

Stefnu og tilkynningu skal birta á virkum degi, nema birting þoli eigi bið, frá lokum níundu stundar til loka tuttugustu og fyrstu stundar. Þó má birting löglega fara fram á öðrum tímum sólarhrings, ef það er nauðsynlegt til að ná skemmsta lögmaeltum fresti.

94. gr.

Um birtingu gilda þessar reglur:

1. Birting skal framkvæmd fyrir viðtakanda sjálfum á heimili hans, starfsstöð eða dvalarstað, ef unnt er. Gild er þó birting fyrir sjálfum honum, hvar sem birt er, en haga skal henni þannig, að hún valdi hvorki honum né öðrum óþarfa óþægindum.
 2. Nú verður birting ekki framkvæmd fyrir viðtakanda sjálfum á heimili hans eða starfsstöð hér á landi, og má framkvæma hana þar fyrir maka hans, börnum hans, heimilismanni eða starfsmanni á starfsstöð hans. Nú á viðtakandi hvorki heimili né starfsstöð hér á landi, og má birta á dvalarstað hans fyrir þeim, sem hann dvelst hjá.
 3. Nú hefur birting eigi orðið framkvæmd með framangreindum aðferðum, og skal stefnuvottur þá skrá vottorð um það á stefnu eða tilkynningu og leita síðan aðstoðar lögreglu um birtingu.
- Eigi verður birt, svo gilt sé, fyrir yngri manni en 16 ára né fyrir gagnaðilja viðtakanda.

95. gr.

Ef birta á stefnu eða tilkynningu samlagsaðilja, félagi eða stofnun, þá er rétt að birta á stjórnarstöð viðtakanda eða heimili eða starfsstöð stjórnarformanns eða stjórnanda.

96. gr.

Stefnu eða tilkynningu til ríkisvaldsins eða ríkisstofnunar skal birta í hinni opinberu skrifstofu eða, verði því eigi við komið, á heimili eða starfsstöð þess, er svarar til sakar fyrir ríkisvaldið eða stofnunina, og séu fyrirsvarsmenn fleiri en einn, er nóg að birta stjórnarformanni eða öðrum stjórnanda.

97. gr.

Ef birta þarf stefnu eða tilkynningu fyrir hreppsnefnd, bæjarstjórn eða sýslunefnd eða einstökum nefndum í stjórnnum þessum, skal birta í hinni opinberu skrifstofu eða, verði því eigi við komið, á heimili oddvita (sveitarstjóra, bæjarstjóra, borgarstjóra) eða starfsstöð hans.

98. gr.

Ef skipstjóra er stefnt fyrir hönd útgerðar eða skips, má birta stefnu eða tilkynningu úti í skipinu.

99. gr.

Nú verður stefna eða tilkynning eigi birt samkvæmt 94. gr., en vitað er um heimili viðtakanda eða dvalarstað erlendis, og fer um birtingu eftir þar gildandi lögum eða milliríkjasamningum, ef því er að skipta.

Dómari semur og sendir um hendur Utanríkismálaráðuneytis stjórnvaldi viðkomandi lands beiðni um framkvæmd birtingar samkvæmt 1. mgr.

100. gr.

Nú tekst lögreglu eigi að hafa uppi á heimili eða dvalarstað viðtakanda stefnu eða tilkynningar, eða birt skal óákveðnum mönnum, og skal stefna eða tilkynning birt tvisvar í auglýsingablaði ríkisstjórnarinnar. Nú fer birting fram með þessum hætti, og er nægilegt að auglýsa höfuðatriði stefnu eða tilkynningar, enda sé þess jafnframt getið, að stefna eða tilkynning sé til sýnis í skrifstofu dóms þess, sem með málið fer.

Sama hátt og í 1. mgr. segir, má hafa á birtingu stefnu eða tilkynningar, ef viðtakandi dvelst eða á heimili erlendis og erlent stjórnvald hefur synjað birtingar, enda sé viðtakanda jafnframt sent í ábyrgðarbréfi endurrit stefnu eða tilkynningar.

101. gr.

Aðiljar geta samið svo með sér, að tiltekinn staður skuli skoðast heimili, og er birting stefnu eða tilkynningar gild þar, svo sem á heimili væri, enda hittist þar einhver, sem fús sé til að taka við birtingu.

102. gr.

Þá er stefnuvottur hefur birt stefnu eða tilkynningu, skal hann rita á hana eða blað, fest við hana, vottorð um það, hvar birting hafi farið fram, fyrir hverjum, hvenær (hvaða viku- og mánaðardag, klukkustund). Enn fremur er honum rétt að votta um það, ef aðili tekur birtingu gilda, þótt henni sé áfátt að einhverju leyti, svo sem ef hún fer ekki fram á lögmæltum stað eða tíma dags. Í vottorði þessu skal hann skirskota til stefnuvottarheits síns og taka það fram, að hann staðfesti vottorðið með eiginhandar nafni sínu. Að lokum ber honum að staðsetja og dagsetja vottorðið og rita síðan nafn sitt undir það.

103. gr.

Jafnan skal afhenda þeim, sem stefna eða tilkynning er birt, endurrit af því, sem birt er, á kostnað þess, er birta lætur.

Hver, sem tekur við endurriti, er skyldur, að viðlagðri fésekt, að afhenda þeim, er í hlut á, endurrit. Sé þess eigi kostur, þeim, er líklegastur er til að fá honum það nægilega tímanlega.

104. gr.

Gild er birting tilkynningar fyrir manni á dómþingi, enda sé hennar getið í þingbók.

105. gr.

Ef stefnandi á heimili eða dvöl í þinghá, þar sem mál skal þingfesta, skal stefnufrestur vera 1—14 sólarhringar. Gullbringu- og Kjósarsýsla og kaupstaðirnir Reykjavík, Kópavogur, Hafnarfjörður og Keflavík svo og Keflavíkurflugvöllur eru í þessu sambandi talin innan sömu þinghár.

Nú á stefndi heimili eða dvalarstað hér á landi, en utan þinghár, þar sem mál skal þingfesta, og skal stefnufrestur vera 1—6 vikur.

Ef stefndi á heimili eða dvalarstað erlendis, skal stefnufrestur vera 1—3 mánuðir.

Nú er ókunnugt um heimilisfang stefnda eða dvalarstað, og fer um stefnufrest samkvæmt 2. og 3. mgr., eftir því sem við á.

106. gr.

Ákvæði 105. gr. taka til allra einkamála í héraði, þar á meðal til vitnamála, matsmála og skoðunar, nema sérstök undantekning sé gerð í lögum.

Ef stefna skal aðilja aðalmáls í meðalgöngumáli eða gagnsök til vitnaleiðslu eða í matsmáli eða skoðunar til þess þings, sem aðalmálið er flutt á, er nægilegt að hirta stefnu samkvæmt 105. gr. fyrir aðilja sjálfum eða umboðsmanni hans 3 sólarhringum áður en aðalmálið skal fyrir tekið næst á eftir. En skuli mál þessi fara annars staðar fram, má hirta aðilja eða umboðsmanni hans stefnu með þeim fyrirvara, sem þeim þeirra ber, er skemmstan fyrirvara má veita.

107. gr.

Innan takmarka 105. gr. ákveður dómari stefnufrest, þá er hann gefur út stefnu. Ákvörðun dómara um stefnufrest verður eigi skotið til æðra dóms. Ef stefndi kemur fyrir dóm, enda þótt stefnufrestur hafi verið settur eða verði of skammur, skal eigi visa máli frá dómi.

VIII. KAFLI

Um sönnun almennt.

108. gr.

Dómari sker úr því eftir mati á gögnum þeim, sem fram hafa komið í dómsmáli, hvaða atvik skuli talin sönnuð, enda bindi einstök fyrirmæli laga hann eigi sérstaklega um mat í þessum efnunum.

109. gr.

Eigi þarf að sanna atvik, sem alkunnug eru á þeim stað og tíma, er dómur eða úrskurður gengur.

Ákvæði laga þarfnast eigi heldur sönnunar. Nú ber að beita erlendum lögum, og er dómara rétt að leggja fyrir aðilja að leita fullnægjandi vitneskju um þau.

110. gr.

Nú viðurkennir aðili, sem ráðstöfunarrétt hefur á sakarefni, tiltekið málsatvik fyrir dómi, sem honum er óhagstætt, og skal skýrsla hans að jafnaði lögð til

grundvallar um það atvik. Ef aðili tekur aftur viðurkenningu sína, metur dómari með hliðsjón af þeim rökum, sem afturköllun er reist á, og atvikum að öðru leyti, hvert sönnunargildi viðurkenningin hefur.

Nú játar aðili skýrslu gagnaðilja um atvik rétta, en greinir jafnframt önnur atvik, sem ónýta eða draga úr afleiðingum játningar hans, og metur dómari eftir öllum tilvikum, hvað leggja skuli upp úr viðurkenningunni.

111. gr.

Nú kemur aðili eigi sjálfur fyrir dóm samkvæmt áskorun dómara, svarar eigi spurningum, tjáir sig eigi eða eigi nægilega rækilega um greinargerð gagnaðilja eða gerir eigi annað það, sem horfir til skýringar máli, og metur dómari afleiðingar af framferði aðilja.

112. gr.

Ef meta skal bætur fyrir tjón og full sönnun verður eigi færð fyrir fjárhæð þess eða einungis með miklum tilkostnaði eða erfiðismunum, er dómara rétt að kveða á um bætur, sem telja má eftir atvikum sanngjarnar.

113. gr.

Það er hlutverk aðilja að færa sönnur fyrir málstað sínum. Dómara er þó rétt, ef hann telur þess brýna þörf, að hlutast til um öflun sannana. Nú geta aðiljar ráðstafað sakarefni að sjálfs sins vild, og verða eigi vitni leidd eða skriflegra sakargagna aflað án vilja þeirra.

114. gr.

Nú telur dómari, að atvik, sem aðili vill sanna, skipti eigi máli eða sönnunargagn, sem aðili vill afla, sé þarflaust eða sýnilega ónýtt eða afla megi sönnunar með miklum mun minna erfiði og tilkostnaði en aðili hyggst gera, og er dómara rétt að neita aðilja að færa fram þær sönnur, er hann vill leiða.

115. gr.

Ef réttarfarsleg mistök hafa orðið við öflun sönnunargagna og ástæða er til að ætla, að mistökin dragi úr gildi gagnanna, er dómara rétt að bæta úr mistökunum, eftir því sem kostur er, eða beina til aðilja að gera það.

116. gr.

Öflun sakargagna skal að jafnaði fara fram fyrir sama dómi, sem dæmir mál, enda verði því við komið án mikils kostnaðar og óhagræðis.

Dómari aðalmáls ákveður, hvort öflun gagna skuli fara fram fyrir öðrum dómara. Ef hann telur nauðsyn á slíkri öflun gagna, sendir hann dómara þeim, sem í hlut á, tilmæli um að framkvæma gagnaöflunina ásamt greinargerð um, hverra gagna skuli aflað, og endurrit þeirra skjala, er hann telur skipta máli í því sambandi.

117. gr.

Aðilja skal veita færi á því að fylgjast með öflun gagna og tjá sig um þau, jafnóðum og þau koma fram.

118. gr.

Nú gefur maður utan dóms skriflega skýrslu um atvik máls, sem höfðað hefur verið eða aðili hyggst höfða, og verður slík skýrsla eigi notuð til sönnunar í því dómsmáli, nema gagnaðili samþykki það eða dómari telji alveg sérstaka ástæðu til að leyfa það.

IX. KAFLI

Um vitni.

119. gr.

Hverjum manni, sem lýtur íslenzkri lögsögu og eigi er aðili máls, er skylt að koma fyrir dóm og bera vitni, ef eigi er yfir 250 kílómetra veg á landi að fara eða 100 kílómetra leið á sjó eða samanlagt 250 kílómetra leið á sjó og landi, enda séu þá áætlunarferðir milli þingstaðar og heimilis vitnis eða vitni annars séð fyrir góðum farkosti.

Dómari getur gert vitni að fara lengri leið til dómþings, enda æski aðili þess og dómari telji brýna ástæðu til.

Nú má vitni eigi koma á þingstað vegna sjúkleika, veðurs, torfærna eða annarra forfalla, sem dómari metur gildar, og má vitnaleiðsla fara fram, þar sem kostur er að taka skýrslu af vitni.

120. gr.

Nú er dómari máls sjálfur kvaddur vættis, og lýsir hann því, hvort hann viti nokkuð, sem máli skipti. Ef svo er, vikur hann sæti í málinu.

121. gr.

Dómari metur það með hliðsjón af atvikum hverju sinni, hvort barn beri það skynbragð á málsatvik, að það verði krafið vættis.

Með sama hætti metur hann, hvort maður haldinn geðveiki, geðbilun, andlegum sljóleik eða truflun verði krafinn vættis.

122. gr.

Rétt er vitni að skorast undan að gefa skýrslu eða staðfesta hana, ef aðili er eða hefur verið maki þess, unnusti þess eða unnusta, skyldur því að feðgatali eða niðja, stjúpfórelldri eða stjúpbarn, tengdafórelldri eða tengdabarn, systkini þess eða jafnmægður því, kjörfórelldri eða kjörbarn.

Undanþáguréttur gildir eigi, ef vitni hefur verið vottur að samningsgerð eða loforði samkvæmt tilkvaðningu þess, er í hlut á, og er nú krafið skýrslu um það efni.

123. gr.

Dómari getur leyst fósturfórelldri aðilja eða fósturbarn undan vitnaskyldu, ef honum virðist samband þeirra mjög náið. Ákvæði 2. mgr. 122. gr. eiga hér við.

124. gr.

Vitni er rétt að skorast undan að bera vætti um atriði, ef ætla má, að skýrsla þess valdi því sjálfu eða vandamönnum þess samkvæmt 122. og 123. gr. siðferðislegum hnekki eða tilfinnanlegu fjárhagstjóni eða öðru áþekku tjóni.

Ákvæði 2. mgr. 122. gr. eiga hér við.

Vitni er og skylt að svara spurningu um það, hvort það hafi á síðustu 10 árum verið dæmt í eða tekið út refsingu eða hvort það hafi nokkru sinni verið ákært eða því dæmd refsing fyrir rangan framburð fyrir dómi. Svör við slíkum spurningum skulu einungis gerð kunn dómara og aðiljum.

125. gr.

Embættismenn og sýslunar verða eigi krafðir vitnisburðar um það, sem þeir hafa fengið vitneskju um í starfa sínum og leynt á að fara, nema ráðherra sá, er í hlut á, leyfi eða forseti Sameinaðs Alþingis, ef taka skal skýrslu af alþingismanni eða starfsmanni Alþingis.

126. gr.

Án leyfis ráðherra þess, er í hlut á, skal vitni ekki krafist skýrslu um leynilega samninga ríkisins, ráðagerðir eða ályktanir handhafa ríkisvaldsins um málefni, sem öryggi ríkisins, réttindi eða heill að öðru leyti varða eða hafa mjög mikilvæga fjárhagsþýðingu eða viðskipta fyrir íslensku þjóðina.

127. gr.

Verjendur í opinberum málum, málflytjendur í einkamálum, prestar, læknar, ljósmæður, hjúkrunarfólk og lyfsalar og aðstoðarmenn þeirra mega eigi bera vætti um atvik, sem varða einkahagi manna og þeim hefur verið trúað fyrir eða þeir komizt að í starfa sínum, nema lög mæli öðruvísi eða sá, sem í hlut á, samþykki.

128. gr.

Án samþykkis þess, sem með á, má vitni ekki bera vætti um atriði, er varða leyndarmál um kaupsýslu, uppgötvanir eða önnur slík tilvik, enda telji dómari hagsmuni til leyndar ríkari en hagsmuni til skýrslugjafar.

129. gr.

Rétt er þeim, sem ábyrgð ber á nafni prentaðs tímarits eða blaðs samkvæmt 15. gr. laga um prentrétt, að skorast undan að skýra frá því fyrir dómi, hver sé höfundur að riti, grein eða frásögn, sem í riti eða blaði hefur birt, án þess að höfundur væri nægilega nafngreindur, nema ábyrgð eigi að koma fram á hendur manni fyrir brot á þagnarskyldu í opinberri þjónustu.

130. gr.

Opinberum starfsmönnum er að jafnaði óskýlt að koma fyrir dóm til að vitna um atvik, sem gerzt hafa í embætti þeirra eða sýslan og leiða má í ljós með vottorði úr embættisbók eða öðru opinberu skjali.

Dómari metur hverju sinni, hvort ástæða er til að kveðja opinberan starfsmann vættis.

131. gr.

Dómari skal leiðbeina vitnum um þau atriði, sem varða vitnisburð og í 122.—130. gr. getur.

Sá, sem undanþágu krefst samkvæmt 122.—124. gr. eða ber við heimildarskorti samkvæmt 125.—128. gr., skal, ef því er að skipta, leiða líkur að staðreyndum þeim, sem á veltur í því sambandi. Dómari getur látið vitni staðfesta sögusögn sína um slíkar staðreyndir fyrir dómi svo og þann aðilja og þriðja mann, sem staðhæfa heimildarleysi vitnis til vættis eða vefengja undanþágurétt vitnis.

132. gr.

Nú er sá, sem krafinn er vættis, staddur á dómþingi, og er honum skylt að bera þegar vætti. Annars kostar skal gefa út stefnu til vitnis. Í stefnu skal greina nöfn aðilja, stöðu og heimili og sakarefni það, sem vætti skal borið um, svo og stað og stund þinghalds, allt svo glögg, að eigi verði um villzt, og kalla vitnið til að koma fyrir dóm, að viðlagðri lögmætri refsingu, ef vitnaskyldu verður eigi fullnægt.

Aðili semur vitnastefnu og leggur hana til áritunar fyrir dómara, sem gætir þess, að hún fullnægi skilyrðum laga.

133. gr.

Nú mætir vitni eigi eða kveðja þarf vitni, sem áður hefur gefið skýrslu í því máli, fyrir dóm aftur, og getur dómari bókað í þingbók ákvörðun sína um, að það

skuli koma fyrir dóm á ákveðnum stað og stundu, að viðlagðri refsingu lögum samkvæmt. Getur aðili síðan látið birta vitni endurrit af slíkri ákvörðun í stað venjulegrar stefnu.

134. gr.

Nú þarf að leiða vitni erlendis, og semur dómari og sendir um hendur Utanríkisráðuneytis tilmæli til þess erlends stjórnvalds, sem í hlut á, um það.

135. gr.

Rétt er dómara í stefnu eða með öðrum hætti að leggja fyrir vitni að rifja upp, áður en það kemur fyrir dóm, þau atriði, sem það skal um bera, svo sem kynna sér reikningsbækur, skjöl og önnur gögn, sem það á aðgang að, skoða hluti og fara á vettvang, enda geti vitni gert þetta án tilfinnanlegs tjóns eða óhagræðis fyrir sig.

136. gr.

Vitnamál er þingfest með framlagningu vitnastefnu eða mæti vitni óstefnt með kröfu um vitnaleiðslu samkvæmt 132. gr. ásamt þar að lútandi bókun í þingbók.

137. gr.

Vitni má ekki, nema brýna nauðsyn ber til, vera viðstatt meðferð máls, áður en það er spurt um atvik þess máls eða atriði í sambandi við það.

Nú eru fleiri vitni spurð í sama máli, og skulu þau spurð hvert í sínu lagi. Rétt er að samspyrja vitni, sem áður hafa verið spurð hvert í sínu lagi, enda beri vætti þeirra eigi saman eða sampröfun þeirra þyki horfa annars til skýringar máli.

138. gr.

Þá er vitni kemur fyrir dóm, spyr dómari það um nafn, aldur, stöðu, heimili og dvalarstað og prófar, hvort því sé rétt eða skylt að bera vætti í því máli og hvort það sé eiðhæft. Því næst áminnir dómari vitni alvarlega um að svara spurningum eftir beztu vitund, gefa sannar og réttar skýrslur um málsatvik og draga ekkert undan. Hann skal leiða athygli vitnis að þeirri refsiaþbyrgð, sem það bakar sér með vitandi eða gálauslega röngu vætti, og þeirri siðferðislegu ábyrgð, sem röngu vætti er samfara.

139. gr.

Eftir að dómari hefur áminnt vitni, lætur hann það festa með þeim hætti, sem hér greinir, heit um sannan framburð sinn:

1. Vitni skal lyfta upp hægri hendi sinni og hafa upp eftir dómara þessi orð: Ég sver það og vitna til guðs míns, að ég skal segja það, sem ég veit sannast og réttast, og ekkert undan draga. Svo hjálpi mér guð, sem ég satt segi.
2. Nú lýsir vitni því, að það geti eigi af trúarlegum ástæðum unnið vitnaeið, og er dómara rétt að láta vitni festa heit sitt með þeim hætti, að það lyftir upp hægri hendi sinni og hefur upp eftir dómara þessi orð: Ég lýsi yfir því og legg þar við drengskap minn og heiður, að ég skal segja það, er ég veit sannast og réttast, og ekkert undan draga.
3. Dómara er rétt að heitfesta vitni samkvæmt 2. fl., er skilyrði eru til að eiðfesta, ef báðir aðiljar samþykkja það og dómara virðist ekkert mæla því í gegn.
4. Nú er annar háttur hafður á heitfestingu en sá, er í 1. og 2. tölulið segir, í landi, þar sem vitni hefur dvalizt, svo sem hönd lögð á helga bók, og er dómara rétt að hafa þann hátt á, ef hann telur vitni muni fyrir það leggja ríkari helgi og virðingu á heitfestingu.

140. gr.

Eigi skal heitfesta:

1. Barn undir 15 ára aldri.
2. Þann, sem er svo vitsmunavant eða svo geðbilaður, að hann ber eigi skyn á eða er ófær til að meta helgi eða þýðingu heitfestingar.
3. Þann, sem dæmdur er fyrir rangan framburð fyrir dómi eða er undir ákæru fyrir þann glæp.

141. gr.

Heitfesting hvers vitnis fer fram út af fyrir sig.

Vitni, sem komið hefur fyrir dóm í máli og unnið þá eið eða heit, skal eigi heitfest, þótt það sé spurt af nýju í því máli, en bent skal því á, að það beri nú samkvæmt áður unnum eiði eða heiti.

142. gr.

Vitni skal spurt munnlega og svara skal það munnlega. Þó er dómara rétt að leyfa vitni, þá er alveg sérstaklega stendur á, að svara spurningu um viðkvæm einkamál skriflega. Bókar dómari þá svarið, enda sannfæri vitni sig um, að rétt sé bókað eftir því.

143. gr.

Vitni má eigi svara spurningum með tilvísun til utanréttarvottorðs, sem það hefur gefið um málsatvik, en kynna má það sér reikninga og önnur slík gögn til styrktar minni sínu, sbr. 118. gr.

Nú hefur vitni áður gefið skýrslu fyrir lögreglumanni eða dómi um málsatvik, og er dómara rétt að lesa þá skýrslu fyrir því, ef hún fer í bága við vætti þess eða það vill nú eigi bera um málsatvik eða telur sig eigi geta það.

144. gr.

Dómari spyr og prófar vitni. Rétt er honum þó að leyfa aðiljum eða umboðsmönnum þeirra að spyrja vitni að meira eða minna leyti, en stjórnna skal hann einnig þeirri vitnaleiðslu. Skal þá sá aðili, sem kvaddi vitni vættis, spyrja vitni fyrst, en gagnaðili síðan. Vitni skal hvatt til að skýra fyrst frá atvikum máls í sambengi og án þess það sé spurt, ef kostur er. Því næst spyrja dómari og aðiljar, eftir því sem ástæður eru til. Dómari lagar og skýrir spurningar aðilja. Hann gætir þess, að spurningar séu eigi óákveðnar, tvíræðar, veiðandi eða lagaðar til að rugla vitni, eigi ósæmilegar og eigi sýnilega þýðingarlausar fyrir málið, og ber dómara að svipta aðilja, sem breytir gegn þessu, rétti til að spyrja vitni.

145. gr.

Dómari skal jafnan ganga úr skugga um það, hvort skýrsla vitnis er reist á skynjan þess sjálfs eða sögusögn annarra.

146. gr.

Dómari skal gera sér far um að leiða í ljós, hvort horf vitnis til máls eða málsaðilja sé með einhverjum þeim hætti, að áhrif geti haft á sönnunargildi vættis.

147. gr.

Dómari tekur við svörum vitnis, skýrir þau fyrir því og bókar þau svo, að ótvírætt og tæmandi komi fram efnið í svörum og orðrétt jafnan, ef ástæða er til að ætla, að orðrétt bókun geti skipt máli um málsatvik.

Dómari les upp svör vitna við spurningum, jafnskjótt sem bókuð hafa verið, og í heild, er yfirheyrslu vitnis er lokið, enda skal gera þær leiðréttingar og viðauka við bókun, sem dómari telur þurfa eða vitni æskir, til þess að framburður vitnis komi sem gleggst og réttast fram.

148. gr.

Nú kemur vitni eigi fyrir dóm samkvæmt löglega birtri stefnu eða kvaðningu, án þess um lögleg forföll sé að tefla, skýrir eigi tímanlega frá forföllum, þar sem því varð við komið, neitar að bera vætti, þar sem því ber skylda til þess, eða heitfesta vætti sitt eða fullnægir eigi annars vitnaskyldu sinni, og gerir dómari því sektir eða varðhald allt að sex mánuðum, ef brot er ítrekað í sama máli.

Dómara er rétt að láta sækja vitni með aðstoð lögreglu til vættis.

Nú ber vitni, sem úrskurðað hefur verið refsing samkvæmt 1. mgr., fyrir sig forföll sín, eða það kveðst eigi hafa fengið fullnægjandi vitneskju um kvaðningu fyrir dóm nægilega snemma, og fellir dómari refsíúrskurð úr gildi, ef hann telur varnir vitnis á rökum reistar.

Nú hverfur aðili frá því að leiða vitni eða eigi eru lengur ástæður fyrir hendi til að leiða vitni, og verður því eigi gerð refsing eftir það né það sótt með valdi.

Vitni þau, sem getur í 140. gr., 1. og 2. tölulið, verða eigi dæmd til refsingar vegna brots á vitnaskyldu, en sækja má þau með lögregluvaldi til yfirheyrslu.

149. gr.

Ef vitni fullnægir eigi vísvitandi eða af gáleysi vitnaskyldu sinni og veldur með því aðilja eða ríkissjóði kostnaði, ber dómara með úrskurði að gera vitni, að því tilkvöddu, að bæta þann kostnað, enda geri sá, sem í hlut á, kröfu um það.

Veita skal vitni jafnan færi á að bera fram varnir, áður en því er gert að greiða slíkan kostnað.

150. gr.

Þeim, sem kveður vitni vættis, ber að sjá því fyrirfram fyrir fé til greiðslu á kostnaði af ferðalagi og dvöl á þingstað.

Þá er vitni hefur innt af hendi vitnaskyldu sína, þar með talin árangurslaus þingsókn sakir fjarvistar aðilja fyrir dómi, skal dómari þegar í því þinghaldi kveða á um greiðslu til vitnis bæði fyrir útlagðan kostnað vegna rækslu vitnaskyldunnar og þóknun, ef það krefst, og skal þá ákvörðun bóka. Sá, sem vættis hefur krafizt, greiðir einn kostnað og þóknun um sinn, en hafi báðir aðiljar krafizt vættis eða báðir haft þess not, er dómara rétt að ákveða greiðslu á hendur þeim, öðrum fyrir báða og báðum fyrir annan. Þóknun er kræf, jafnskjótt sem úrskurður er upp kveðinn.

151. gr.

Nú rís ágreiningur, meðan á vitnaleiðslu stendur, milli aðilja eða milli aðilja og vitna um kröfur eða mótmæli, og úrskurðar dómari sá, sem með vitnamálið fer, þann ágreining. Úrskurður skal kveðinn upp strax eða svo skjótt sem við verður komið.

152. gr.

Dómari máls metur öll atriði um sönnunargildi vitnisburðar, og ber honum í því sambandi að athuga alla aðstöðu vitnis til aðilja, hagsmuni vitnis eða venzlamanna þess af málsúrslitum, undanfarna hegðun vitnis, andlegan og líkamlegan þroska þess, áreiðanleik skynjana þess á málsatviki, minni þess, ástand þess og hegðun, þá er vitnaleiðsla fór fram, öruggleik og skýrleik í svörum og annað, er máli skiptir.

X. KAFLI

Um skýrslugjöf aðilja að viðlögðum drengskap.

153. gr.

Rétt er, að annar eða báðir aðilja gefi skýrslu um málsatvik að viðlögðum drengskap.

Rétt er aðilja að krefjast þess, að hann sjálfur eða gagnaðili gefi skýrslu að viðlögðum drengskap.

Dómari getur og krafizt aðilja skýrslu að viðlögðum drengskap.

154. gr.

Lögráðandi ólögráða manns, forstjóri fyrirtækis eða stofnunar og fyrirsvarmaður opinberra hagsmuna telst aðili eftir þessum kafla.

155. gr.

Sá, er eigi verður heitfestur samkvæmt 140. gr., verður eigi heldur látinn gefa aðiljaskýrslu að viðlögðum drengskap.

156. gr.

Áður en aðili gefur skýrslu sína, skal dómari benda honum á þá refsíabyrgð, sem hann bakar sér með visvitandi eða gálauslega röngum framburði, og á þá siðferðislegu ábyrgð, sem rangri skýrslugjöf er samfara. Síðan lyftir aðili upp hægri hendi sinni og festir þetta heit: Ég lýsi yfir því og legg þar við drengskap minn og heiður, að ég skal segja það, er ég veit sannast og réttast, og ekkert undan draga.

157. gr.

Ákvæði 119. gr., síðustu mgr., 124. gr., 3. mgr., 125.—133. gr. og 138. gr. skal beita við skýrslugjöf aðilja, eftir því sem við á.

XI. KAFLI

Um matsgerðir.

158. gr.

Skoðunar- og matsgerðir, lýsingar á hlutum og aðrar rannsóknargerðir eru hér nefndar einu nafni matsgerðir eða mat og athafnir, er að því lúta, að meta.

159. gr.

Nú hefur maður hlut í vörzlu sinni, sem kann að vera sönnunargagn í máli, og er honum skylt að sýna hann dómara eða matsmönnum. Ákvæði 124. gr., 1. mgr., og 125.—128. gr. eiga hér við.

160. gr.

Dómari framkvæmir almennt sjálfur þær matsgerðir, sem útheimta almenna menntun og lagaþekkingu, enda geti dómari það án óhæfilegrar fyrirhafnar eða tilkostnaðar.

Nú gengur dómari á vettvang eða framkvæmir mat eða skoðun, og skal aðiljum eða umboðsmönnum þeirra gert viðvart.

161. gr.

Ef opinber starfsmaður er í eitt skipti fyrir öll skipaður til að framkvæma matsgerðir um tiltekin efni, getur dómari eða aðili snúið sér beint til hans, ef honum er skylt að framkvæma matið eða hann er fús til þess án dómkvaðningar, enda liggi það í verkahring hans.

162. gr.

Nú verður eigi svo með farið sem segir í 160. og 161. gr., og kveður dómari matsmann eða matsmenn til að framkvæma matsgerð.

Matsdómari gerir aðiljum viðvart, áður en dómkvaðning fer fram. Ef aðiljar koma sér saman um hæfan matsmann, skal dómkveðja hann, nema sérstakar ástæður mæli því í gegn.

Þann einn má dómkveðja til matsgerðar, sem er yfir 21 árs að aldri, hefur óflekkað mannorð, er að öllu leyti óaðfinnanlegt vitni í máli um það atriði, sem meta skal, og hefur nauðsynlega kunnáttu til að inna starfann af hendi eða þá

kunnáttu, sem beztrar er kostur. Enginn, sem skylt er að bera vitni um matsatriði, getur skorazt undan að taka við kvaðningu, en rétt er dómara að taka til greina rökstudda undanfærslu manns, enda sé jafnhæfs manns kostur til starfans.

Dómari aðalmáls getur nefnt matsmann utan lögsagnarumdæmis síns.

163. gr.

Í dómkvaðningu skal skýrt greina, hvað meta skal og hvenær mati skuli lokið. En lengja má matsdómari frest, ef nauðsyn þykir til. Taka skal fram í dómkvaðningu, að matsmaður skuli vinna verk sitt eftir beztu vitund og að hann skuli semja rökstudda skýrslu, er hann megi vera viðbúinn að heitfesta fyrir dómi.

164. gr.

Nú vill aðili mótmæla matsmanni, og ber honum að gera það á því dómþingi, er dómkvaðningin er framkvæmd, eða innan viku frá dómkvaðningu, enda færi hann líkur að því, að hann hafi ekki getað eða eigi haft aðstöðu til að bera fram mótmæli fyrr. Eftir að gagnaðilja hefur verið gefinn kostur á að tjá sig um mótmælin, úrskurðar matsdómari, hvort þau skuli tekin til greina.

165. gr.

Dómari tilkynnir matsmanni dómkvaðningu, en hann skal, svo fljótt sem unnt er, tilkynna aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, hvar og hvenær matsgerð skuli fram fara. Bæði dómara og aðiljum ber að veita matsmanni leiðbeiningar eftir föngum um matsatriði, og ber aðiljum að afla þeirra gagna, sem matsmanni er þörf, eftir því sem kostur er. Heimilt er matsmanni að afla sér gagna og skýrslna til afnota við matið, en gefa skal hann aðiljum kost á því að tjá sig um þau gögn og skýrslur, eftir því sem þörf er. Nú er vitnaleiðsla nauðsynleg til skýringar á matsatriði, og framkvæmir dómari hana. Matsmaður framkvæmir starfa sinn allt að einu, þótt aðiljar hafi eigi mætt, nema skýrslur eða gögn vanti, sem þeir hefðu mátt veita.

Matsmaður skal semja rækilega matsgerð, þar sem greind séu þau sjónarmið, sem matið er reist á. Matsgerðina sendir hann dómara og aðiljum.

166. gr.

Matsmann skal spyrja fyrir dómi, ef aðili krefst þess eða dómari telur þess þörf. Matsmann, þann, sem getur í 161. gr., skal þó ekki spyrja fyrir dómi, nema dómari telji ástæðu til að leita nánari skýringa hans um matsatriði.

167. gr.

Áður en matsmaður er spurður fyrir dómi, skal hann áminntur og heitfestur með þeim hætti, sem í 138. og 139. gr. segir.

168. gr.

Dómari spyr og prófar matsmann. Rétt er honum þó að leyfa aðiljum eða umboðsmönnum þeirra að spyrja matsmann, en gæta skal dómari þess, að eigi sé spurt þýðingarlausum, veiðandi, ruglandi eða ósæmilegum spurningum.

Dómara er rétt að lesa upp matsgerð fyrir matsmanni og aðiljum.

169. gr.

Ef matsmaður deyr, forfallast eða reynist óhæfur til starfans, nefnir dómari mann í hans stað.

170. gr.

Nú vanrækir matsmaður starfann, kemur eigi að forfallalausum fyrir dóm eftir kvaðningu til að staðfesta matsgerð sína eða svarar eigi spurningum, og ber mats-

dómara að úrskurða honum sektir til ríkissjóðs eða, séu miklar sakir, varðhald allt að sex mánuðum.

171. gr.

Matsmaður á heimtingu á endurgjaldi fyrir ferðakostnað svo og fyrir verk sitt eftir reikningi, sem matsdómari úrskurðar, ef ágreiningur verður. Rétt er matsmanni að krefjast fyrirframgreiðslu á ferðakostnaði og tryggingar, sem matsdómari ákveður, ef með þarf, fyrir verkkaupi, áður en hann tekur til starfa.

172. gr.

Nú vanrækir matsmaður starfa sinn og veldur með því aðilja eða ríkissjóði kostnaði, og ber dómara að dæma honum að bæta þann kostnað, ef sá, er í hlut á, krefst þess. Veita skal matsmanni jafnan færi á að bera fram varnir, áður en honum er gert að greiða slíkan kostnað.

173. gr.

Aðili getur krafizt yfirmats, bæði áður en og eftir að staðfesting matsgerðar hefur farið fram. Yfirmatsmenn skulu venjulega vera fleiri en matsmenn. Um hæfileika þeirra, dómkvaðningu, framkvæmd starfana, staðfestingu matsgerðar og annað fer eftir ákvæðum 162.—172. gr., eftir því sem við á.

174. gr.

Dómara er rétt að dómkveðja matsmann eða matsmenn af nýju, þótt yfirmat hafi farið fram, enda telji hann mega skýra málið með nýrri matsgerð.

XII. KAFLI

Um skjöl.

175. gr.

Nú skírskotar aðili til skjals, sem er í vörzlum sjálfs hans, og skal hann leggja skjalið fram, ef gagnaðili krefst þess eða dómari telur þess þörf, svo framarlaga sem hann vill láta taka tillit til þess við dómsuppsögu í málinu.

Nú skorar aðili á gagnaðilja sinn að leggja fram skjal, sem er í vörzlum hans, og skal hann gera það, ef aðili á rétt á skjalinu eða til þess án tillits til málsins og efni þess er slíkt, að gagnaðili skyldi bera vætti um það, ef hann væri vitni í því máli. Ef gagnaðili leggur skjalið eigi fram, getur dómari lagt frásögn áskoranda um efni þess til grundvallar, sbr. þó 177. og 179. gr.

176. gr.

Nú hefur maður, sem eigi er aðili máls, skjal í vörzlum sínum, og getur aðili krafizt framlagningar þess, ef:

1. Vörzlumaður þess er samkvæmt ákvæðum borgaralegs réttar skyldur gegnt krefjanda að afhenda eða leggja það fram.
2. Skjalið hefur sönnunargildi og geymir eigi neitt það, sem vörzlumaður þess væri samkvæmt ákvæðum laga um vætti undanþeginn eða óheimilt að bera um.

177. gr.

Sá, er krefst skjals eftir 2. mgr. 175. gr. eða 176. gr., hefur sönnunarbyrði fyrir því, að skjalið sé til og að það sé í vörzlum þess, sem framlagningar er krafizt af. Áskoranda ber að leggja fram endurrit af skjalinu, ef honum er þess kostur, en ella lýsa því eftir föngum (útgefanda, til hvers það var gefið út, útgáfustað og dag, efni þess o. s. frv.) og hvaða málsatvik á að leiða í ljós með því.

178. gr.

Ef aðili krefst skjals af þriðja manni, og sá lætur það ekki góðmótlega fram, þá getur aðili lagt fyrir dóm í aðalmálinu skýrslur þær og gögn, er í 177. gr. segir, ásamt skriflegri beiðni um það, að þriðji maður verði skyldaður með úrskurði dómara til að leggja skjalið fram í dóm. Ef dómara virðist eigi loku fyrir það skotið, að skjalið kunni að hafa þýðingu fyrir málið, kveður hann aðilja báða og þriðja mann, sem ber að mæta, að viðlagðri refsingu samkvæmt 1. mgr. 148. gr., fyrir dóm og veitir þeim kost á að gera athugasemdir sínar um framlagningu skjalsins. Að því loknu kveður dómari upp úrskurð, ef með þarf, um skyldu þriðja manns til að leggja skjalið fram, og getur skyldað hann til að gera það innan tiltekens tíma, að viðlögðum dagsektum til þess aðilja, sem skjalsins krafðist. Úrskurði má og fullnægja beinlínis með fógetavaldi. Ákvæði 3. mgr. 148. gr. eiga hér við, eftir því sem á stendur.

Nú er þriðji maður í annarri þinghá, og má dómari senda dómara í þeirri þinghá, skjöl þau, er málið varða, með beiðni um, að sá dómari kveðji þriðja mann fyrir dóm sinn og úrskurði um skyldu hans í framangreinda átt. Um meðferð þess máls fer eftir 177. og 178. gr., sbr. 179. gr.

179. gr.

Nú hefur skjal, sem skylt er að láta af hendi eða leggja fram eftir 175. eða 176. gr., að geyma atriði, sem þeim, er í hlut á, er óskylt eða óleyfilegt að láta fram, og getur dómari úrskurðað, að skjalið verði lagt fram fyrir hann í trúnaði og að annaðhvort verði undir umsjá hans og gegn fullkominni þagnarskyldu tekið endurrit af því úr skjalinu, sem skylt er og heimilt að láta fram, eða, sé þess eigi kostur, að tekið verði upp úr skjalinu með sama hætti skýrsla um þau atriði.

Nú er þeim, er í hlut á, að vísu skylt samkvæmt 175. eða 176. gr. að láta fram skjal, en hann gerir sennilegt, að það baki honum tjón eða óhagræði að sleppa því úr vörzlum sínum, og getur dómari ákveðið, að tekin verði ljósmynd af skjalinu eða endurrit af því, eftir því sem á stendur. Sama er, ef skjal er sérstaklega verðmætt fyrir hlutaðeiganda eða sérstök hættu er á, að það glatist eða spillist, ef hann sleppir því úr vörzlum sínum. Þegar svo stendur á, getur hann einnig gert það að skilyrði fyrir því, að hann láti skjalið fram, að fullnægjandi trygging verði sett fyrir tjóni, er af því kynni að leiða, eða að skjalið verði geymt á tryggum stað, meðan dómari eða aðiljar þurfa að nota það, og að notkunin fari þannig fram, að fulltryggt sé, að skjalið hvorki glatist né skemmist.

Þeim skjölum, sem í 2. mgr. segir, skal dómari ávallt skila hlutaðeiganda, þá er afnotunum er lokið. Ef mál fer fyrir æðra dóm, er skylt að láta uppi afnot skjals þar með sama hætti, þannig að ritari dómsins hefur þá umsjá með því sem héraðsdómari hafði.

180. gr.

Nú glatar þriðji maður eða skýtur undan skjali, sem hann er úrskurðaður til að láta í té samkvæmt 176., sbr. 177.—179. gr., eftir að hann vissi eða hlaut að hafa grun um, að slík skylda yrði úrskurðuð á hendur honum, og varðar það sektum eða varðhaldi, ef miklar sakir eru, enda liggja eigi þyngri refsing við að lögum.

181. gr.

Ákvörðunum sínum samkvæmt 1. og 2. málsgrein 179. gr. getur dómari breytt sjálfur, ef atvik liggja til.

182. gr.

Um skyldu aðilja til að sýna eða leggja fram í dómi eða leyfa afnot af eða aðgang að öðrum sýnilegum sönnunargögnum en skjölum, gilda reglurnar í 175.—181. gr., eftir því sem við á.

183. gr.

Opinber eru þau skjöl, sem embættis- eða sýslunarmenn gefa út í embættisnafni um það, er gerist í embætti þeirra eða sýslan.

Íslensk opinber skjöl skal telja ófölsuð, ef þau samkvæmt formi sínu og efni stafa frá embættis- eða sýslunarmanni, þar til annað sannast, enda er embættis- eða sýslunarmanni þá skylt að bera vitni um það atriði.

Erlend opinber skjöl skulu og talin ófölsuð, ef sannað er með vottorði konsúls eða annars trúnaðarmanns íslenska ríkisins í því landi eða með öðrum fullnægjandi hætti, að sá, er skjalið hefur gefið út, hafi haft heimild til þess eftir þarlandslögum.

184. gr.

Einkaskjöl með eiginhandarnafni útgefanda undir textanum eða annars staðar, ef það er venju samkvæmt, teljast útgefin af honum og með því efni, er þau hafa að geyma, unz hið gagnstæða er sannað eða sennilegt gert, nema skjalið eftir útliti sínu eða efni eða annarra hluta vegna vekur grun um, að það sé falsað.

185. gr.

Ef dómara þykir ástæða til að ætla, að skjál kunnir að vera falsað, rannsakari hann það atriði af sjálfsdáðum. Sönnunarbyrði fyrir falsleysi grunsams skjals hvílir á þeim, er hagnýta vill sér sönnunargildi þess, eða þess úr því, sem grunur leikur á, að falsað sé.

186. gr.

Dómari getur skyldað aðilja, sem neitar að hafa gefið út skjál, sem lagt er fram í máli, eða telur efni þess ólöglega breytt, til að gefa fyrir dómi sýnishorn af rithönd sinni, með þeim hætti, er dómari ákveður. Ef hann innir eigi þá skyldu af hendi, verður venjulega ekki tekið tillit til andmæla hans gegn falsleysi skjalsins.

187. gr.

Nú tjaist skjál vera útgefið af þriðja manni, og getur dómari, ef það er grunsamt eftir formi sínu eða efni eða annarra hluta vegna, eða sé falsleysi þess andmælt, úrskurðað þriðja mann til að gefa fyrir dómi eða annars staðar sýnishorn af rithönd sinni, með þeim hætti, er dómari tiltekur, og að viðlagðri refsingu eftir 1. málsgr. 148. gr., enda sé þriðja manni skylt og heimilt að bera vitni um það atriði.

XIII. KAFLI

Um öflun sönnunargagna til tryggingar.

188. gr.

Nú er hætta á því, að forgörðum fari færi á því að afla sönnunar um atvik, sem varðar hagsmunir manns að lögum, eða síðar verði mun erfiðara að leiða sönnur um atvikið, og er þá þeim, sem í hlut á, rétt, þótt eigi hafi hann haft uppi kröfur í dómsmáli, að tryggja sér sönnur fyrir atvikinu með vitnaleiðslu, matsgerð, öflun skjala o. s. frv.

Eigi er manni rétt með þessum hætti að leita sannana fyrir refsiverðri hegðun, þar sem ákærvaldið á sök.

189. gr.

Nú vill maður tryggja sér sönnun, og er honum rétt að rita héraðsdómara beiðni um það. Beiðandi skal í beiðninni greina skýrt það atvik, sem hann hyggst sanna, þá sönnun, sem hann vill leiða, ástæður fyrir því, að sönnun sé tryggð, og þau réttindi, sem í húfi eru.

190. gr.

Dómari kveður á um það með úrskurði, hvort beiðni samkvæmt 189. gr. skuli tekin til greina.

191. gr.

Nú varðar trygging sönnunar einnig hagsmuni annarra manna að lögum, og skulu þeir til kvaddir, ef vitað er um dvalarstað þeirra og málið þolir þá bið.

192. gr.

Sá, sem beiðist sönnunar til tryggingar, greiðir allan kostnað af öflun sönnunar. Nú hefur maður, sem hagsmuna hefur að gæta, mætt samkvæmt kvaðningu við öflun sönnunar, og ber beiðanda að greiða honum ferðakostnað og þóknun eftir úrskurði dómara.

XIV. KAFLI

Um öflun gagna erlendis.

193. gr.

Dómara, sem með mál fer, er rétt að ákveða, að leitað skuli gagna fyrir erlendum dómi, svo sem með vitnaleiðslu, mati, aðiljayfirheyrslu samkvæmt heitfestingu eða með öflun skjala.

194. gr.

Nú telur aðili sig þurfa að afla málgagna fyrir erlendum dómi, og er honum rétt að snúa sér til dómara þess, sem með mál hans fer eða fara mundi, ef því væri að skipta, og beiðast þess, að dómari sendi málaleitun til þess erlends dóms, er í hlut á, um framkvæmd dómsathafna þeirra, sem þörf er á. Beiðni aðilja skal fylgja skilmerkileg skýrsla um málfærni. Nú óskar aðili t. d. vitnaleiðslu, og skal hann skýra frá nafni vitnis, heimili eða dvalarstað og atriðum þeim, sem vætti skal varða. Greind skulu skjöl, sem aðili vill láta leggja fyrir vitni eða krefja það um. Ef mats er beiðzt, skal matsefni afmarkað og þess getið, hverjum kostum matsmenn þurfi að vera búnir. Þjóða skal aðili jafnframt fram tryggingu, er dómari metur gilda, fyrir þeim kostnaði, sem af gagnaöflun leiðir. Verður beiðni hans eigi tekin til greina, fyrr en trygging er sett.

195. gr.

Nú telur dómari skilyrði vera til að afla gagna fyrir erlendum dómstól, og semur hann þá málaleitun til þess dóms. Málaleitun skal geyma stutta og glögga greinargerð um mál það, sem afla skal gagna í, og nákvæma skýrslu um þau atvik eða atriði, sem sanna þarf eða skýra, og greinargerð um, hverra gagna skuli afla. Ef vættis er beiðzt, skulu greindar spurningar til vitna, ef því verður við komið. Taka skal fram, hvort gera þarf hinum íslenska dómara eða aðiljum viðvart um stund og stað gagnaöflunar og, ef svo er, þá með hverjum fyrirvara.

196. gr.

Dómari sendir síðan málaleitun sína hinu íslenska Utanríkisráðuneyti, sem lætur þýða hana á það mál, er við á, og sendir hana síðan áleiðis til hins erlenda dóms.

197. gr.

Kostnaður af gagnaöflun fyrir erlendum dómi greiðist úr ríkissjóði, að því leyti sem hann heimtist eigi úr hendi aðilja eða fellur eigi á þá eftir almennum reglum.

XV. KAFLI
Um málsmeðferð.

198. gr.

Mál er talið höfðað, þá er stefna hefur verið birt.

Í stefnu skal greina, svo glöggst sem verða má:

1. Nöfn aðilja, stöðu og heimili eða dvalarstað.
2. Nöfn fyrirvarsmanna aðilja, ef því er að skipta, stöðu þeirra og heimili eða dvalarstað.
3. Þau atvik, sem stefnandi reisir málssókn sína á. Skulu atvik rakin rækilega, en án óþarfa málalenginga og í réttu samhengi.
4. Þær dómkröfur, sem stefnandi gerir í málinu, svo sem fjárhæð kröfu í krónutali, skaðabætur fyrir tiltekin skaðaverk, án þess að fjárhæð sé tiltekin, ef enn er óvist um hana, vöxtu, ef því er að skipta, ákvörðun á réttindum, lausn undan skyldu, refsingu fyrir tilgreind meiðandi orð, ómerking þeirra, málskostnað o. s. frv.
5. Þau atvik og ástæður, sem stefnandi telur staðfesta réttmæti kröfu sinnar.
6. Upptalning á þeim gögnum, sem stefnandi hyggst sanna kröfu sína með, en skrifleg sönnunargögn skulu fylgja í frumriti eða endurriti.
7. Dómping, er málið verður tekið til meðferðar, stað og stund þess.
8. Áskorun til stefnda að koma fyrir dóm, er málið verður þingfest, svara til sakar og leggja fram þau skjöl, er hann hyggst bera fyrir sig.
9. Viðvörðun um, að útvistardómur muni ganga í málinu, ef stefndi mætir ekki. Stefna skal dagsett og undirrituð af stefnanda, fyrirvarsmanni hans eða umboðsmanni.

Með framhaldsstefnu má auka kröfur og laga þær samkvæmt 59. gr.

199. gr.

Aðili eða umboðsmaður hans semur stefnu og leggur hana fyrir héraðsdómara, sem fer yfir hana og athugar, hvort hún fullnægi skilyrðum 198. gr. Ef svo er eigi, skorar dómari á aðilja eða umboðsmann hans að ráða bót á því, sem áfátt er.

200. gr.

Nú fullnægir stefna ákvæðum 198. gr. eða aðili bætir úr ágöllum þeim, sem dómari telur vera á henni, og áritar dómari hana um stað og stund, er mál verði þingfest. Nú telur dómari stefnu svo úr garði gerða, að málalíbúnaður verði á henni reistur, og er hann ekki bundinn af því álitu sínu á síðari stigum máls, er hann skal dæma um lögmati stefnu.

201. gr.

Nú geymir stefna eigi nægilega ákveðna kröfu, atvik þau, sem krafa er reist á, eru eigi nægilega skýr og ákveðin eða stefna er vegna ágalla eigi hæfur grundvöllur málsmeðferðar fyrir dómi, en aðili lætur eigi skipast við ábendingar dómara, og synjar dómari með úrskurði um áritun á stefnu.

Sama gildir, ef dómara virðist einsýnt, að sakarefni muni vera svo vaxið, að varða muni frávisun án kröfu.

202. gr.

Nú er aðili eða umboðsmaður hans ólögfróður maður, sem ekki hefur atvinnu af málflutningsstörfum, og ber dómara að leiðbeina honum við samning stefnu og undirbúning málsins, enda sé ekki völ málflutningsmanns á þingstað.

203. gr.

Nú er stefna gefin út og birt, og málið þingfest með framlagningu stefnu í dóm, og hefst þá frumflutningur máls. Meðan á frumflutningi stendur, skal mál svo undirbúið að aðalflutningur þess geti farið fram án láts og tafa.

204. gr.

Nú kemur verjandi fyrir dóm við þingfestingu, og ber honum þá eða svo fljótt sem verða má, að hafa uppi í skriflegri greinargerð þær varnir, er hann vill bera fram í málinu.

Hann skal greina svo glöggst sem verða má:

1. Þau atriði um málatilbúnað, er hann telur eiga að varða frávísun máls eftir kröfu hans.
2. Hvort hann viðurkennir eða vefengir kröfur sækjanda.
3. Rækilegar, en þó gagnyrtaf ástæður fyrir vefengingu á kröfum sækjanda, ef því er að skipta, ásamt athugasemdum við þau atvik og gögn, sem sækjandi reisir málssókn sína á.
4. Þau atvik, sem hann reisir á gagnkröfum, ef hann hyggst hafa þær uppi í málinu.
5. Kröfur sínar skýrt og ótvírætt.
6. Upptalning á þeim sönnunargögnum, er hann færir fram eða hyggst færa fram máli sínu til sönnunar.

Skrifleg sönnunargögn skulu fylgja í frumriti eða staðfestu endurriti.

Nú virðist dómara greinargerð verjanda eigi vera nægilega rækileg, og bendir dómari honum á þau atriði, sem eigi eru nægilega rakin, og leggur fyrir hann að bæta úr ágöllum.

205. gr.

Nú tjáist verjandi eigi geta lagt fram greinargerð sína á fyrsta dómþingi, og veitir dómari honum hæfilegan frest til að undirbúa hana.

206. gr.

Þá er verjandi skilar greinargerð sinni, athugar dómari af nýju, hvort vísa á máli frá dómi sjálfkrafa eða eftir kröfu. Innir dómari verjanda eftir því, hvort hann hafi nokkuð út á málatilbúnað að setja, ef ástæða er til.

Frávísun varðar m. a., ef:

1. Mál á alls eigi undir dómstóla eða er alls eigi komið á það stig, að það verði borið undir dómara.
2. Mál á eigi undir þann dóm, sem stefnt er til.
3. Mál á undir gerðardóm.
4. Mál um sama efni hefur þegar verið höfðað fyrir öðrum dómi.
5. Mál um sama efni hefur þegar verið dæmt af sama eða hliðsettum dómstóli.
6. Trygging hefur eigi verið sett fyrir málskostnaði, þar sem hennar má krefjast.
7. Málskostnaður í öðru máli um sama sakarefni hefur eigi verið greiddur, enda sé slík greiðsla að lögum skilyrði fyrir meðferð máls af nýju fyrir dómi.
8. Sækjanda eða verjanda brestur aðild, þar sem aðildarskortur veldur frávísun, aðilja brestur, annan eða báða, hæfi til að reka mál sitt sjálfur, eða með mál fer eigi lögmæltur fyrirvarsmaður.

207. gr.

Ágreining um frávísunarkröfu sækja aðiljar og verja munnlega þegar í stað, nema dómari telji sérstaka ástæðu til að veita frest til öflunar gagna og undirbúnings.

Dómari kveður upp úrskurð eða dóm um það, hvort máli skuli frávísað, ef því er að skipta, áður en mál er tekið til meðferðar að efni til framar en í 198., 203. og 204. gr. segir.

Nú hrindir dómari frávisunarkröfu með úrskurði sínum, og er hann eigi bundinn við þann úrskurð, þegar lúka skal dómi í máli, ef nýjar skýrslur hafa komið fram um þau atriði, sem úrskurðuð voru.

208. gr.

Úrskurði, þar sem synjað er frávisunar, má þegar skjóta til æðra dóms eftir ákvæðum 287. gr., og hvílir þá málið á meðan. Annars kostar verður slíkum úrskurði ekki haggð í æðra dómi, nema visa hefði átt málinu sjálfkrafa frá héraðsdómi.

Ef æðri dómur tekur til greina frávisunarkröfu, er málinu eða þeim hluta þess, er dómsorð æðra dóms varðar, þar með lokið fyrir héraðsdómi. Nú fellir æðri dómur frávisunardóm að öllu leyti eða einhverju úr gildi, og skal héraðsdómari taka málið þegar upp af nýju samkvæmt ákvörðun æðra dóms í því ástandi, sem það var í, þegar hann tók það undir dóm, jafnskjótt sem aðili lætur honum úrlausn æðra dóms í té, enda tilkynni hann aðiljum stað og stund til upptökunnar.

209. gr.

Nú leggur verjandi fram í dómi fulla greiðslu þess, sem hann er krafinn um í máli, þar á meðal þess málskostnaðar, sem dómari ákveður, og fellir dómari þá málið niður.

210. gr.

Meðan á frumflutningi stendur, er dómara rétt að kveða upp dóm um kröfur, sem verjandi viðurkennir eða sækjandi hverfur frá, enda eigi aðiljar fullt forræði á sakarefni.

211. gr.

Á meðan á frumflutningi stendur, skulu aðiljar kosta kapps um að leiða atvik máls til hlítar í ljós. Hvor aðilja skal taka ákveðna og skýra afstöðu til atvikalýsingar og málsskýringa gagnaðiljans. Hann skal nefna þau frekari sönnunargögn, sem hann hyggst færa fram, og tilgreina, hvaða atvik hann hefur í hyggju að sanna með hverju einstöku gagni. Nú vill hann t. d. leiða vitni, fá dómkvadda matsmenn o. s. frv., og snýr hann sér þá til dómara með beiðni um viðeigandi dómsathafnir og skýrir þau atriði, sem leiða á í ljós með vætti eða mati.

Hvor aðilja er skyldur að skýra samkvæmt kröfu gagnaðilja frá því, hvaða skrifleg gögn, er mál varða, hann hefur í vörzlum sínum.

212. gr.

Frumflutningur skal að jafnaði vera munnlegur, en rétt er dómara að láta aðilja gera grein fyrir atvikum og rökstyðja beiðni um vitnaleiðslu, dómkvaðningu matsmanna o. s. frv. skriflega, þar sem það horfir til skýringa. Greinargerð með málalengingum skal dómari visa frá.

Dómara ber að fylgjast með málinu í öllum atriðum og spyrja aðilja eða umboðsmenn þeirra um hvert það atriði, sem honum þykir máli skipta, á hvaða stigi máls sem er, og kosta kapps um, að yfirlýsingar þeirra og skýrslur verði nægilega glöggar. Nú skilar verjandi ekki lögboðinni greinargerð, en kemur þó fyrir dóm, og skal dómari spyrja hann rækilega um atvik máls og atriði og bóka meginefni svara hans. Dómari getur beint því til aðilja að afla gagna um tiltekin málsatriði til skýringar máli. Honum er skylt að leiðbeina hverjum ólöglærðum manni, sem eigi gerir sér atvinnu af málflutningi, bæði um formhlið máls og efnis, eftir því sem nauðsyn ber til, enda sé ekki kostur málflutningsmanns á þingstað.

213. gr.

Dómari veitir aðiljum fresti, eftir því sem hann telur nauðsynlegt, og sér um, að þeir hafi afnot af skjölum máls í frumriti eða staðfestu endurriti. Báðum aðiljum

ber að nota sama frest jöfnum höndum, eftir því sem við verður komið. Eigi má dómari veita fresti, nema líklegt sé til árangurs, enda hafi aðili eigi haft nægilegan frest í sama skyni.

Dómari boðar aðilja til dómþinga. Nægileg boðun er það, er síðara dómþing í máli er ákveðið í þinghaldi, þar sem aðiljar eða umboðsmenn þeirra eru viðstaddir og fá vitneskju um þá ákvörðun.

214. gr.

Nú er ákveðið að yfirheyra aðilja um sakarefni samkvæmt 153. gr., og skal það að jafnaði gert, áður en vitnaleiðsla fer fram.

Dómari ákveður, hvort aðiljayfirheyrsla og vitnaleiðsla fari fram í frumflutningi máls eða aðalflutningi.

215. gr.

Nú er á einhverju stigi máls líkur eða möguleiki á því, að takast megi að setta aðilja, og ber dómara að leita sátta í málinu. Dómara er rétt að skipa sérstakan sáttamann sér til aðstoðar, ef hann telur það horfa til árangurs. Kostnaður af sáttastarfa greiðist úr rikissjóði.

Dómari bókar sátt aðilja, enda skulu þeir eða umboðsmenn þeirra undirrita hana.

216. gr.

Nú vill dómari ganga úr skugga um, hvort mál sé þegar svo frumflutt, að það verði flutt munnlegum aðalflutningi, og er honum rétt, ef hann telur það horfa til glöggvunar, að leggja fyrir hvorn aðilja að rita nýja greinargerð um það, sem fram er komið. Skal greinargerð geyma, eftir því sem dómari ákveður:

1. Skýrslu, rækilega, gagnyrta, en málalengingarlausu, um atvik máls, rakin í samhengi og réttari röð með vitnun til skjala þeirra, sem greina þau.
2. Sérstaka tilvísun til þeirra atvika, er aðili reisir kröfur sínar á.
3. Nákvæma reikningsgerð, ef um hana er að tefla.
4. Upptalning á sönnunargögnum aðilja og tilgreining á því, hvaða atvik aðili hyggst sanna með hverju sönnunargagni. Tilvitnanir í skjöl skulu vera greinilegar.
5. Yfirlýsing um það, hvaða málsástæður aðili reisir á þeim atvikum, sem hann gerir að grundvelli málflutnings síns. Vitna skal jafnan til skjala.
6. Upptalning þeirra laga, sem aðili hyggst vitna til.

Dómari skal veita aðiljum færi á að sjá hvor annars greinargerð. Nú telur dómari greinargerð aðilja bera það með sér, að frumflutningi máls sé enn ábótavant, og brýnir hann fyrir aðiljum að bæta úr göllumunum.

Nú lætur sækjandi ekki skipast, og visar dómari máli frá dómi.

217. gr.

Dómari ákveður stað og stund til munnlegs aðalflutnings máls og tilkynnir þá ákvörðun sína aðilja eða umboðsmanni hans með hæfilegum fyrirvara.

218. gr.

Rétt er, að talað sé tvisvar af hálfu hvors (hvers) aðilja, nema dómari telji málið fullrætt í einni ræðu hvors (hvers). Dómara er og rétt að leyfa aðilja sjálfum að gera athugasemdir, eftir að umboðsmaður hans hefur lokið málflutningi.

219. gr.

Dómari stýrir umræðum og gætir þess, að mál sé rætt til hlítar, flutningur þess sé sem gleggstur og sæmilegastur, ræðumenn haldi sér við efni, dragi eigi inn í mál atriði, sem engu skipta, eða eyði tíma í málalengingar. Er dómara rétt að svipta þann málfrelsi, sem eigi lagar sig eftir áminningum hans.

220. gr.

Aðili skal gera ákveðnar kröfur og greina rétt og glöggt þau atvik máls og ástæður, sem hann styður málstað sinn við, og taka skýra afstöðu til þeirra atvika og málsástæðna, sem gagnaðili ber fyrir sig.

Nú skýrir aðili frá málsatvikum á annan hátt en í greinargerð í frumflutningi, og skal honum á það bent og hann krafinn sagna um ósamræmið.

221. gr.

Dómara er rétt að ákveða, að einstök atriði máls, málsástæður og mótmæli skuli rædd út af fyrir sig, ef henta þykir.

222. gr.

Óheimilt er í aðalflutningi að lesa upp úr greinargerðum aðilja í frumflutningi, nema skýrsla aðilja í aðalflutningi fari í bága við það, sem hann hélt fram í frumflutningi, eða hann neiti að tjá sig eða sérstakar ástæður séu til upplestrar úr greinargerð, svo sem geymi hún reikningsyfirlit.

Nú er mál flutt aðalflutningi einungis af hálfu annars aðilja, og er dómara rétt að láta lesa upp úr greinargerð hins í málinu.

223. gr.

Nú breytir aðili í aðalflutningi skýrslu um málsatvik, sem hann hefur gefið í frumflutningi, eða hann styður mál sitt atvikum eða sönnun, sem hann tilgreindi eigi fyrir aðalflutning, og skal dómari eigi taka tillit til hinna nýju skýrslna eða sannana, ef gild ástæða er til að ætla, að hegðun aðilja stafi af því, að hann vilji draga málflutning á langinn eða koma gagnaðilja á óvörum eða beita hann brögðum.

224. gr.

Nú svarar aðili eigi spurningum, sem lagðar eru fyrir hann um málsatvik, eða svar er eigi nægilega glöggt eða ákveðið, eða aðili, sem kvaddur er á dómþing til að gefa skýrslu, mætir eigi, án þess að lögmæt forföll hamli honum, og er dómara rétt að skýra þögn aðilja, óákveðin svör hans eða útivist gagnaðilja í hag og leggja málflutning hins síðarnefnda til grundvallar dómi.

225. gr.

Nú kemur málsatvik fram, en aðili hreyfir því þó eigi sérstaklega í sókn eða vörn, og athugar dómari það þá hverju sinni, hvort líklegt sé, að aðili hafi af vangá eigi borið atvikið fyrir sig. Nú telur dómari líklegt, að svo sé og að niðurstaða máls verði óréttlát í mikilvægum atriðum, ef gengið er fram hjá atvikinu í dómi, og er honum rétt að kalla aðilja fyrir sig og krefja þá sagna um atvikið, sbr. 268. gr.

226. gr.

Nú verður dómari þess vis eftir dómtöku máls, að málsatvik hafa eigi verið leidd nægilega skýrt í ljós eða tilfinnanlegur brestur er á skýrleik í málflutningi, og skal hann, er bresturinn virðist stafa af því, að dómari hefur eigi brýnt fyrir aðiljum að undirbúa samning, stefnu eða greinargerðir nægilega vel, kveðja þá fyrir dóm, beina þeim spurningum til þeirra, er hann telur svars þurfa við, og benda þeim á nauðsyn á öflun nýrra gagna. Ef nýrra gagna verður aflað, er dómara rétt að veita aðiljum færi á því að tjá sig fyrir dómi um málið af nýju. Ef málsskjöl glatast í vörzlum dómara eftir dómtöku, kveður hann aðilja fyrir sig, ef nauðsyn þykir, til þess að endurflytja mál, eftir því sem kostur er.

227. gr.

Nú mætir sækjandi eigi fyrir dómi, er mál hans skal þingfesta, eða hann mætir og leggur eigi fram löglega birta stefnu ásamt skjölum samkvæmt 198.—200. gr.,

og fellir dómari niður mál hans, en dæmir verjanda, er mætir, málskostnað samkvæmt kröfu hans.

Sama gildir, ef sækjandi mætir eigi, er þing skal síðar heyja í máli hans.

Nú kemur sækjandi eigi á dómþing, eftir að verjandi hefur lagt fram greinargerð, og getur verjandi krafizt dóms í málinu.

228. gr.

Nú mætir verjandi eigi, þótt honum hafi verið birt lögleg stefna, en sækjandi leggur fram stefnu og skjöl og flytur mál sitt munnlega, og kveður dómari upp dóm í málinu, en eigi er honum rétt að byggja dóm á málsatvikum, staðhæfingum eða málsástæðum, sem eigi segir glögg skil á í stefnu, og vísa skal máli frá dómi, ef það kemur í ljós, að lýsing atvika í stefnu er annaðhvort röng eða ófullkomin.

Sækjanda er og rétt að krefjast frests í málinu, en láta skal hann þá birta fyrir gagnaðilja endurrit af því, sem fram fór á dómþingi með þeim fyrirvara, er dómari tiltekur.

Ofangreindum ákvæðum skal einnig beita, ef verjandi mætir eigi, er þing skal síðar heyja um mál hans, en áður en hann hefur ritað greinargerð af sinni hálfu.

Nú sækir verjandi eigi dómþing, eftir að hann hefur lagt fram greinargerð, og ber þá að taka tillit til hennar.

Nú fær sækjandi frest í máli, þar sem eigi er mætt af hendi verjanda, og er verjanda rétt að mæta á síðara dómþingi og hafa uppi vörn.

229. gr.

Nú hefur aðili, sem ekki hefur mætt í máli, haft forföll, svo sem vegna sjúkdóms, veðurs, torfærna eða óviðráðanlegra atvika, og getur hann snúið sér til dómara með sönnun fyrir þeim og skriflegri beiðni um endurupptöku máls, enda sé eigi þegar kveðinn upp dómur í því. Kveður dómari þá upp úrskurð um, hvort mál skuli tekið upp af nýju. Mál skal, ef því er að skipta, endurupptekið frá því, er aðili mætti síðast í því, eða frá því, er það skyldi þingfesta, ef sækjandi hefur þá eigi mætt. Dómari tilkynnir aðiljum stað og stund dómþings.

Forföll í þessu sambandi taka til aðilja, ef hann fer sjálfur með mál sitt, en ella til umboðsmanns hans, enda hafi hvorugur átt þess kost að senda mann í stað sinn.

230. gr.

Nú hefur dómur gengið í máli manns, sem eigi mætti eða lét mæta við aðalflutning málsins, og er honum rétt að krefjast endurupptöku þess fyrir þeim dómi, er dæmdi það, áður en einn mánuður er liðinn frá því dómur í málinu var birtur honum, en þó eigi síðar en tveimur árum eftir uppsögu dóms. Samtímis eða innan þess frests, er dómari veitir, ber aðilja að leggja fram greinargerð í málinu, sbr. 204. gr. Annars kostar verður dómurinn fullnaðardómur í því máli. Það er skilyrði endurupptöku, að beiðandi leggi fram sönnun fyrir því, að hann hafi greitt þann málskostnað, sem á hann var lagður með útivistardóminum, eða sett tryggingu, sem dómari metur gilda, fyrir honum. Dómara er þó rétt að leysa hann undan þessu, ef hann sannar, að hann átti eigi sök á útivist sinni.

231. gr.

Nú kemur beiðni um endurupptöku of seint fram eða verður eigi tekin til greina af öðrum ástæðum, og synjar dómari endurupptöku með úrskurði, eftir að hann hefur veitt beiðanda færi á að tala máli sínu. Kæra má synjunarúrskurð til æðra dóms.

Nú leyfir dómari endurupptöku, og tilkynnir dómari báðum aðiljum það og tiltekur stað og stund næsta dómþings í málinu.

232. gr.

Nú verður niðurstaða dómara hin sama í hinu endurupptekna máli og áður, og staðfestir dómari fyrri dóminn. Annars kostar fellir hann fyrri dóminn úr gildi og lýkur nýju dómsorði á sakarefnið.

233. gr.

Allan kostnað af hinu endurupptekna máli ber að leggja á útvistaraðilja, jafnvel þótt útvistardómi sé breytt honum í hag, enda eigi ekki aðrir að bera kostnaðinn af sérstökum ástæðum.

Útvistaraðili skal greiða þann kostnað, sem honum er dæmdur á hendur í útvistardómi, jafnvel þótt þeim dómi sé breytt honum í hag að öðru leyti.

Nú kemst dómari að þeirri niðurstöðu, að útvistardómur hafi verið ranglega upp kveðinn, eða að útvistaraðili hafi haft lögleg forföll, sem ekki hafi verið unnt að tilkynna nógu fljótt, og ber dómara að beita almennum reglum um málskostnað í báðum málunum.

234. gr.

Nú lýkst hið endurupptekna mál með útvistardómi á hendur þeim aðilja, sem endurupptöku beiddist, og verður honum ekki veitt endurupptaka málsins af nýju, nema hann færi sönnur á, að hann eða umboðsmaður hans eigi ekki sök á hinni nýju útvist.

235. gr.

Nú er beiðni um endurupptöku máls synjað vegna ágalla eða vöntunar, sem bæta má úr, og ákveður dómari beiðanda stuttan frest til að laga mistökin og koma fram með nýja beiðni, enda sé eigi ástæða til að ætla, að beiðandi hafi verið viljandi valdur að ágöllum. Slíkan frest má ekki veita nema einu sinni, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi.

XVI. KAFLI.

Um gjafsókn.

236. gr.

Orðið gjafsókn nær í kafla þessum bæði til gjafsóknar og gjafvarnar.

Dómsmálaráðherra veitir gjafsókn.

Athuga skal málstað umsækjanda eftir föngum, áður en gjafsókn er veitt.

Í gjafsóknarbréfi skal taka fram, í hvaða máli og fyrir hvaða dómi gjafsókn sé veitt.

Gjafsókn nær bæði til aðalmáls og aukamála í sambandi við það, svo sem vitnamála og matsmála, svo og til lögbanns, kyrrsetningar og aðfarargerða til tryggingar dómkrofum, nema takmarkanir séu gerðar í gjafsóknarbréfi.

237. gr.

Gjafsókn má veita, auk þess, sem sérstaklega kann að vera ákveðið í lögum:

1. Kirkjum, skólum, sjúkrahúsum, sem rekin eru á kostnað hins opinbera, hreppsfélögum, bæjarfélögum og stofnunum, sem hafa að markmiði umönnun sjúkra og aðra mannúðar- og líknarstarfsemi.
2. Einstökum mönnum, sem eru svo illa stæðir fjárhagslega, að þeir mega eigi án þess fjár vera frá framfærslu sinni eða sinna eða frá atvinnurekstri sínum, er fara mundi til máls. Með beiðni um gjafsókn fylgi vottorð formanns niðurlögnarnefndar um fjárhag og ástæður umsækjanda, og er skylt að láta slíkt vottorð í té tafarlaust og ókeypis.

Annars ríkis borgurum má því aðeins gjafsókn veita, að sams konar hlunnindi séu veitt íslenskum ríkisborgurum í þeirra landi.

238. gr.

Gjafsóknarhafi fær þessi hlunnindi:

1. Hann er undanþeginn greiðslu allra réttargjalda fyrir dómsathafnir þær, sem gjafsókn nær til.
2. Hann fær ókeypis endurrit allra þeirra skjala, þar á meðal ágrip dómsgerða, er embættis- eða sýslunarmenn afgreiða til afnota við áðurnefndar dómsathafnir.
3. Honum er skipaður talsmaður, nema þess þyki engin þörf, og ríkissjóður greiðir talsmanni ferðakostnað og þóknun fyrir málflutning eftir ákvörðun dómara, er fyrir dómsathöfn þeirri stendur, sem gjafsókn nær til.
4. Ríkissjóður greiðir fyrir hann gjöld fyrir allar birtingar og tilkynningar, er mál hans útheimtir eða dómsathafnir í sambandi við það, þóknun til þingvotta, vitna, mats- og skoðunarmanna og önnur slík gjöld.

239. gr.

Svipta má mann gjafsókn, ef í ljós kemur, að hún hefur verið ófyrirsynju veitt, eða hagur hans breytist svo, að honum er hennar eigi lengur þörf.

Gjafsókn skiptir engu máli um skyldu gjafsóknarhafa til greiðslu málskostnaðar til gagnaðilja síns, né um skyldu hans til að greiða kostnað af málinu. Nú er gagnaðili dæmdur til að greiða málskostnað, og skal ákveða í dómi, hversu mikill hluti þess málskostnaðar skuli renna til gjafsóknarhafa, eftir því, hvern kostnað hann kann að hafa sjálfur haft af málinu, og hversu mikill hluti málskostnaðarins skuli renna í ríkissjóð.

XVII. KAFLI

Um málskostnað.

240. gr.

Til málskostnaðar telst:

1. Gjöld fyrir endurrit og ágrip dómsgerða.
2. Réttargjöld í ríkissjóð.
3. Óhjákvæmilegur ferðakostnaður aðilja og umboðsmanna þeirra.
4. Ferðakostnaður og þóknun matsmanna og vitna.
5. Þingvottagjöld og greiðslur fyrir birtingu stefnu og annarra tilkynninga.
6. Kostnaður aðilja vegna tímatafar og vinnu vegna máls.
7. Kostnaður af flutningi máls.
8. Annar kostnaður, er stafa kann beinlínis af málinu.

241. gr.

Sá, er krefst dómsathafnar, greiðir kostnað af henni um sinn. Nú lætur dómari fara fram af sjálfsdáðum birtingu eða tilkynningu eða dómsathöfn lögum þessum samkvæmt, og skal sá kostnaður greiddur úr ríkissjóði í bili. Dómari ákveður síðar, hver skuli greiða.

242. gr.

Sá, er tapar máli, skal að jafnaði dæmur til að greiða gagnaðilja sínum málskostnað, nema öðruvísi sé mælt í lögum.

243. gr.

Nú hefur sá, er mál vinnur, höfðað mál án tilefnis af hendi gagnaðilja eða höfðað mál af ásetningi eða gáleysi að þarflausu, og skal honum dæmt að greiða gagnaðilja kostnað hans af málinu eða hvorum aðilja dæmt að bera sinn kostnað af því, enda mæli sérstakar ástæður með því, að málskostnaði sé skipt.

Nú var þeim, er máli tapar, fyrir málshöfðun hvorki kunnug þau atvik, sem úrslitum máls ráða, né mátti vera þau kunnug, og er rétt að dæma hvorum aðilja að bera sinn kostnað af málinu.

244. gr.

Nú vinnur aðili mál að nokkru, en tapar því að nokkru, og er dómara rétt að skipta málskostnaði eftir málavöxtum milli aðilja eða dæma hvorum þeirra að bera sinn kostnað.

245. gr.

Nú er máli manns vísað frá dómi, og skal fara um málskostnað, eins og hann hefði tapað málinu.

Nú afturkallar aðili málshöfðun sína eða hann mætir eigi, og skal dæma honum að greiða gagnaðilja málskostnað, nema rétt þyki af sérstökum ástæðum að kveða öðruvísi á.

Ef aðiljar sættast, skal hvor þeirra bera sinn kostnað, nema öðruvísi semji.

246. gr.

Nú hefur aðili ekki mætt í máli, eigi farið að lögsmætu boði dómara, haft uppi staðhæfingar eða mótbárur, sem hann vissi eða mátti vita, að eru rangar eða haldlausar, valdið drætti á máli með skeytingarleysi eða handvömm eða valdið gagn-aðilja annars óþörfum kostnaði, og skal honum dæmt að greiða þann kostnað, er hann þannig olli, hvernig sem fer um málskostnað að öðru leyti.

247. gr.

Nú hefur umboðsmaður aðilja með hegðun, sem greinir í 243. gr., 1. mgr., eða 246. gr., valdið kostnaði, sem leggja ber á umbjóðanda hans samkvæmt ákvæðum þessa kafla, og ber að dæma umboðsmanninum að greiða slíkan kostnað, jafnvel þó krafa sé eigi gerð á hendur honum.

Nú ber umboðsmanni samkvæmt 1. mgr. að greiða málskostnað, og ber að dæma aðilja og umboðsmann til greiðslu hans in solidum.

248. gr.

Nú hefur maður höfðað gagnsök til sjálfstæðs dóms, og skal fara um málskostnað, sem áður segir um aðalsök.

Málskostnað, sem hlýzt af meðalgöngusök, skal dæma eftir framangreindum reglum.

249. gr.

Samaðilja skal að jafnaði dæma til greiðslu málskostnaðar in solidum. Nú stafar kostnaður af atriðum máls, sem varða einungis einn eða nokkra aðilja, eða einn eða nokkrir aðilja hafa valdið sérstökum kostnaði með hegðun, er greinir í 246. gr., og ber að dæma þann eða þá, sem í hlut eiga, til að greiða þann kostnað út af fyrir sig.

250. gr.

Málskostnaður verður því aðeins dæmdur, að aðili krefjist þess og leggi fram, áður en aðalflutningi lýkur, sundurliðaðan reikning yfir kostnað sinn.

Að jafnaði skal dæma aðilja þann kostnað, sem hann hefur haft af málinu, enda sé eigi um óþarfa kostnað að tefla.

Dómari kveður í dómi aðalmáls á um greiðslu þess kostnaðar, sem á er fallinn, og tiltekur fjárhæð hans. Kostnað, sem síðar fellur á, má leggja undir úrskurð fógeta.

251. gr.

Nú höfðar maður, erlendis búsettur, mál fyrir íslenskum dómi, og er stefnda rétt að krefjast þess, að stefnandi setji þá tryggingu fyrir greiðslu málskostnaðar innan ákveðins tíma, sem dómari tiltekur. Ef hann gerir það eigi, skal vísa máli frá dómi.

Ef menn, búsettir á Íslandi, eru undanþegnir því að setja sams konar tryggingu í landi stefnanda, skal hann einnig vera undanþeginn því hér á landi.

XVIII. KAFLI Um réttarfarssektir.

252. gr.

Sektir samkvæmt lögum þessum getur dómari dæmt af sjálfsdáðum, þá er skilyrði sektardóms eru fyrir hendi.

Sektir samkvæmt lögum þessum renna í ríkissjóð, nema öðruvísi sé sérstaklega ákveðið.

253. gr.

Aðilja skal dæma í fésekt:

1. Fyrir að höfða mál án tilefnis.
2. Fyrir að koma gagnaðilja að ófyrirsynju í þá aðstöðu, að honum var nauðsyn að höfða mál.
3. Fyrir tilefnislausu kæru til æðra dóms.
4. Fyrir visvitandi rangar kröfur eða visvitandi rangar staðhæfingar til sóknar eða varnar.
5. Fyrir að flytja fram visvitandi rangar ástæður fyrir frestbeiðni eða hafa í frammi vífilengjur eða á annan hátt tefja eða reyna að tefja mál.
6. Fyrir að koma eigi að forfallalausum til persónulegrar yfirheyrslu samkvæmt boði dómara eða kröfu gagnaðilja.
7. Fyrir ósæmileg ummæli, skrifleg eða munnleg, fyrir dómi, um dómara, gagnaðilja eða umboðsmann hans eða aðra menn eða í öðru sambandi eða fyrir að misbjóða virðingu dóms á annan hátt.

254. gr.

Umboðsmann aðilja, sem sekur verður um brot þau, sem í 253. gr. segir, skal dæma í sekt einan sér eða ásamt umbjóðanda sínum, eftir því sem á stendur. Aðra menn, sem brjóta gegn ákvæði 7. töluliðs 253. gr., skal sekta.

255. gr.

Sá, sem raskar reglu á dómþingi, tekur myndir í dómsal án sérstaks leyfis, hlýðir eigi fyrirskipun, sem miðar til upphalds á reglu á dómþingi, eða kemur annars hneykslanlega eða ósæmilega fram fyrir dómi, skal sæta sektum.

256. gr.

Ef refsing liggur þar að auki við brotum þeim, sem greinir í 252.—255. gr., eftir öðrum lögum, má koma henni fram í sérstöku máli án tillits til ákvörðunar um réttarfarssektina.

257. gr.

Sektir á hendur aðilja eða umboðsmanni hans, sem þeir vinna til fyrir framferði sitt, skal ákveða í dómi í máli eða, ef það verður fellt niður, þá um leið og sú dómsathöfn er framkvæmd. Samsvarandi gildir um sekt á hendur þessum aðiljum í aukamálum við dómsmál, sem sjálfstætt eru rekin, svo og í málum fyrir fógeta-, skipta- og uppboðsdómi. Sektir annars skulu að jafnaði ákveðnar, jafnskjótt sem brot er framið fyrir dómi.

XIX. KAFLI Um ráðstefnu dómenda og atkvæðagreiðslu.

258. gr.

Nú skipa dóm fleiri dómendur, og skulu þeir hafa ráðstefnu og atkvæðagreiðslu um niðurstöðu dóma og úrskurða.

259. gr.

Ráðstefna og atkvæðagreiðsla skulu fara fram fyrir lokuðum dyrum.

260. gr.

Dómstjóri stýrir umræðum, ber fram spurningar til dómenda og telur atkvæði. Hver dómenda skal gera grein fyrir þeim rökum, sem atkvæði hans er reist á.

261. gr.

Nú hefur dómandi greitt atkvæði með því að vísa máli frá dómi, en er borinn atkvæðum, og tekur hann þátt í atkvæðagreiðslu um efni máls.

262. gr.

Ef dómendur greinir á, ræður afl atkvæða.

Nú ber dómendum á milli um, hvaða fjárhæð eða magn skuli dæma, og meiri hluti atkvæða fæst ekki fyrir einni og sömu niðurstöðu, og ber að telja atkvæði þess dómanda, sem hæsta fjárhæð eða magn vill dæma, með atkvæði dómanda, sem næsthæsta fjárhæð eða magn vill dæma.

263. gr.

Nú eru dómendur ósammála um, hvernig atkvæðagreiðsla skuli fara fram, eða um önnur atriði, er varða afgreiðslu máls, og sker dómsforseti úr.

XX. KAFLI

Um dóma og úrskurði.

264. gr.

Úrskurði skal kveða upp um einstök atriði máls eða aukamáls í sambandi við það, sem ráða þarf til lykta, allt til dómstöku aðalmáls.

Úrskurður skal kveðinn upp, svo fljótt sem unnt er, eftir að atriði er tekið til úrskurðar.

265. gr.

Rita skal forsendur fyrir úrskurði. Skal þar greina dómstól og dómara, stað og stund, er úrskurður gengur, aðilja, málsatvik, þannig að úrskurður verði skilmerkilegur, málsástæður aðilja, lagaboð og svo lögrök og röksemdir dómara. Niðurstaða úrskurðar skal dregin saman í niðurlagsorði.

266. gr.

Venjulega skal kveða upp dóm í máli, sem flutt hefur verið aðalflutningi, áður en annað mál er tekið til aðalflutnings, og jafnan skal kveða upp dóm í máli, svo fljótt sem við verður komið.

Nú dregst uppsaga dóms, og ber dómara að greina orsakir þess.

267. gr.

Nú hefur mál verið flutt aðalflutningi, og skal dómur reistur á þeim málsatvikum og málsástæðum, sem fram hafa komið við þann flutning.

Nú er dómur fjölskipaður, og skulu þá allir dómendur hafa heyrt aðalflutning. Ef einhvers dómara missir við eftir aðalflutning, en áður en dómur gangi, skal nefna dómara í hans stað og flytja málið aðalflutningi af nýju. Skal dómur þá byggður á þeim málsatvikum og málsástæðum, sem bornar eru fram í hinum endurnýjaða flutningi.

Nú er mál dæmt, án þess að aðalflutningur fari fram af hendi beggja eða allra aðilja, og skal byggja dóm einnig á því, sem fram kemur í greinargerðum.

268. gr.

Aðilja verður eigi dæmt annað eða meira en hann hefur með réttum hætti gert kröfu til. Nú er aðiljum rétt að ráðstafa sakarefni að vild, og verður dómur eigi byggður á atviki, sem aðili hefur eigi borið fyrir sig í aðalflutningi, nema skilyrði 225. gr. séu fyrir hendi.

269. gr.

Nú er í máli krafizt almenns gildisdóms um tilvist réttarsambands og einnig dóms um kröfu, sem byggð er á tilvist þess réttarsambands, og er dómara rétt að kveða upp sérstakan dóm um tilvist réttarsambandsins.

Nú veltur dómsorð um kröfu á niðurstöðu dóms um aðra kröfu, sem sótt er í sama máli, og er rétt að kveða fyrst upp sérstakan dóm um síðarnefndu kröfuna.

270. gr.

Nú eru í máli gerðar fleiri sjálfstæðar kröfur, sem skilja má sundur, og er dómara rétt að kveða upp dóm um eina eða fleiri þeirra, enda þótt flutningi máls um hinar sé eigi lokið. Um aðalkröfu og kröfu, sem höfð er uppi til skuldajafnaðar, verður þó að dæma í einu lagi. Nú er krafa viðurkennd að nokkru, og er rétt að kveða upp dóm um þann hluta hennar, sem viðurkenndur er.

271. gr.

Nú verður sátt með sakaraðiljum um sakarefni og þeir óska, að dómari staðfesti sættargerð þeirra, og skal það gert með dómi.

272. gr.

Dóm skal semja skriflega. Í forsendum hans skal greina, svo skýrt sem verða má:

1. Nafn eða nöfn dómenda.
 2. Nafn dómstóls, stað og stund dómsuppsögu.
 3. Nafn máls og númer.
 4. Hvenær málið var tekið til dóms.
 5. Nöfn aðilja, heimili þeirra eða dvalarstað og stöðu þeirra.
 6. Nöfn umboðsmanna aðilja fyrir dómi.
 7. Kröfur aðilja, mótmæli þeirra, atvik máls og málsástæður.
 8. Sönnunargögn, sem fram hafa komið í málinu, og mat á þeim, að því leyti sem þau geta skipt máli.
 9. Lög þau, sem máli skipta, og heimfærslu málsatvika til þeirra.
 10. Þau atvik, röksemdir og lögrök, sem dómari byggir niðurstöðu sína á.
 11. Dómsorð, þar sem saman sé dregin aðalniðurstaða dómara, hvort sem hún er frávisun máls, sýkna, ákvörðun um að inna verk eða greiðslu af hendi, réttarfarssektir, málskostnaður o. s. frv.
- Dómar skulu vera svo glöggir og skýrir sem kostur er.

273. gr.

Ágreiningsatkvæði dómara skulu samin og birt með sama hætti og dómar, að því er ágreiningsefni varðar.

274. gr.

Dæma má mann að viðlögðum dagsektum til aðilja til að vinna verk, annað en peningagreiðslu, þar á meðal til að skila hlut af hendi. Krafa til óinnheimtra sekta fellur niður, jafnskjótt sem hinn dæmdi fullnægir dómi. Nú telur hinn dæmdi, að sér sé ómögulegt að fullnægja dómi, og getur hann snúið sér til dómara aðal máls með skriflegri beiðni um endurupptöku málsins með sönnun fyrir staðhæfingu sinni um ómöguleikann. Dómari skal þá kveðja aðilja til þings á varnar-

þingi aðalmáls og úrskurða, eftir að þeir hafa átt kost á því að tala máli sínu, hvort mál skuli tekið upp af nýju. Úrskurð dómara má kæra til æðra dóms.

Nú er endurupptaka ákveðin, og fellir dómari dóminn úr gildi og kveður upp nýjan dóm, þar sem tekið er tillit til breytts ástands og nýrra gagna.

Yfirlýsing um kröfu um endurupptöku máls frestar aðför til innheimtu sekta, enda sé krafan um endurupptökuna komin til dómara innan viku, eftir að yfirlýsingin kom fram fyrir fógeta.

275. gr.

Almennur aðfararfræstur dóms er 15 dagar frá uppsögu hans eða frá birtingu hans samkvæmt 278. gr.

Í dómi, þar sem aðilja er dæmt að framkvæma athöfn eða skyldaður til að þola athöfn eða ástand, getur dómari lengt aðfararfræst, ef það þykir nauðsynlegt eða sanngjarnt, til þess að aðili megi koma svo högum sínum, að fullnusta dómsins baki honum sem minnst tjón eða óhagræði.

276. gr.

Er sérstök rök eru til, má að kröfu aðilja í dómi ákveða aðfararfræst styttri en í 275. gr. segir, og má þá gera dómhafa, krefjist dómþoli þess, að setja tryggingu, ef hann leitar fullnustu dóms með aðför innan hins almenna aðfararfræsts.

Ákveða má líka í dómi, sé þess krafizt og mikilvægar ástæður mæli með því, að dómhafi geti gegn tryggingu, ef þurfa þykir, gert aðför til fullnustu dómi, enda þótt dómi hafi réttilega verið áfrýjað.

Krafa um dómsákvæði samkvæmt grein þessari verður eigi gerð síðar en í aðalflutningi máls.

277. gr.

Fullnægja má dómi eða úrskurði samkvæmt efni sínu með aðför, þótt þess sé eigi sérstaklega getið.

278. gr.

Dómari tilkynnir aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, hvar og hvenær dómur eða úrskurður verði upp kveðinn, með þeim fyrirvara og þeim hætti, er honum þykir hlýða hverju sinni.

Dómsorð eða niðurlagsorð úrskurðar skal lesa upp í heyranda hljóði. Ef aðili hefur eigi verið við dómsuppsögu staddur, skal sá, sem byggja vill rétt á dómi eða vill láta fresti samkvæmt honum byrja að líða, birta hann með sama hætti og stefnu. Geta skal þess í þingbók, hvort aðili hafi verið viðstaddur uppsögu dóms eða úrskurðar, svo og í endurriti af dómsathöfnum þessum.

Dómur er bindandi úrslit sakarefnis milli aðilja og þeirra, sem að lögum koma í stað þeirra, um þær kröfur, sem þar eru dæmdar að efni til, og verða þær eigi bornar undir sama eða hliðsettan dómstól af nýju, framar en í lögum þessum segir.

279. gr.

Nú kemst dómari að raun um, að í dómi eða úrskurði eru bersýnilegar skekkjur, sem orðið hafa af misritun, reikningsvillum eða öðrum áþekktum misgáningi, og er honum rétt að leiðrétta misgáningsskekkjurnar, eftir að hann hefur veitt aðiljum eða umboðsmönnum þeirra færi á því að tjá sig. Bersýnilegar ritvillur má þó leiðrétta án þess að kveðja aðila. Bóka skal glögg, hvað leiðrétt hafi verið. Endurrít, sem út kunna að hafa verið gefin af dómi eða úrskurði, skal afhenda dómara til leiðréttingar.

280. gr.

Í samningi við erlent ríki má ákveða, að áskildu gagnkvæmi, að gildi skuli hafa hér á landi dómur, upp kveðnir af dómstólum hins erlenda ríkis um borgaralegar kröfur, úrskurðir stjórnvalda þess og sáttir, staðfestar af opinberum aðiljum

þar, um slíkar kröfur, enda fari gerningar þeir, sem nefndir voru og ætlað er að hafa gildi hér á landi, eigi augsýnilega í bága við lögskipan íslenskra ríkisins.

Jafnvel þótt slíkur milliríkjasamningur sé eigi fyrir hendi, má með úrskurði forseta kveða á um gildi erlendra dóma, stjórnvaldaúrskurða og opinberra sátta um borgaralegar kröfur, enda séu dómur íslenskra dómstóla, úrskurðir íslenskra stjórnvalda og sáttir, staðfest af bærum íslenskum aðiljum, um borgaralegar kröfur látin hafa gildi í ríki því, sem í hlut á.

XXI. KAFLI

Um endurupptöku dæmdra mála.

281. gr.

Nú hefur óáfrýjaður héraðsdómur gengið í máli og áfrýjunarfrestur er liðinn, og er rétt að veita aðilja leyfi til endurupptöku þess, ef:

1. Dómari, opinber starfsmaður, gagnaðili eða umboðsmaður aðilja hefur í sambandi við málið gerzt brotlegur um refsivert athæfi, sem ætla má, að hafi verkað á dómsorðið.
2. Skjal, sem var sönnunargagn í málinu, var falsað eða aðili, er þar um málsatvik að viðlögðum drengskap, eða vitni eða kunnáttumaður hefur gerzt brotlegur um rangan framburð eða túlkur túlkað ranglega, og ætla má, að misferli þetta hafi orkað á dómsorðið.
3. Dómsorð hefði að öllum líkindum orðið annað, ef fyrir hefði legið atvik eða sönnun, sem leidd er í ljós, eftir að dómur gekk, enda geri aðili mjög sennilegt, að honum hafi eigi verið unnt að bera atvikið eða sönnunina fyrir sig, þá er málið var til meðferðar í dómi, eða áfrýja dóminum og koma þeim að í æðra dómi.
4. Dómsorð hvílir á augsýnilegri lögvilla.
5. Maður hefur verið dæmdur, þótt honum væri eigi réttilega stefnt, enda hafi hann eigi komið að vörn í því máli.

282. gr.

Hæstiréttur tekur ákvörðun um endurupptöku máls, og skal beiðni um hana stíluð til hans.

Beiðni um endurupptöku vegna atvika, sem greinir í 281. gr., 1., 2., 3. og 5. lið, skal gerð innan 6 mánaða, frá því beiðanda urðu kunn þau atvik, sem hann reisir beiðnina á. Beiðni um endurupptöku vegna tilviks þess, er greinir í 281. gr., 4. lið, skal gerð innan 6 mánaða, frá því að dómur varð aðfararhæfur.

283. gr.

Í beiðni um endurupptöku skal greina mál það, sem um er að tefla, atvik, sem beiðnin er reist á, og ástæður fyrir henni, sönnunargögn þau, sem beiðandi hyggst færa fram, og hvað hann ætlast til, að sannað sé með þeim.

Nú er beiðzt endurupptöku samkvæmt 281. gr., 3. lið, og ber beiðanda að leiða í beiðni sterkar líkur að því, að honum hafi eigi verið unnt að bera atvikin eða sönnunina fyrir sig, þá er málið var til meðferðar í dómi.

Með beiðni skulu fylgja í frumriti eða staðfestu endurriti þau skrifleg sönnunargögn, sem beiðandi skírskotar til.

284. gr.

Nú er beiðni auglýnilega eigi á rökum reist, og synjar Hæstiréttur þá þegar endurupptöku. Annars kostar skal beiðnin ásamt meðfylgjandi skjölum send gagn-aðilja og hann krafinn um skriflega greinargerð um málið á tilteknum fresti.

Hæstiréttur ákveður, þá er efni eru til, að dómi þeim, sem um er að tefla, skuli eigi fullnægt, unz annað verði ákveðið.

285. gr.

Nú ákveður Hæstiréttur endurupptöku máls, og leggur hann fyrir dómara þann, sem dæmdi málið í héraði, að stefna aðiljum fyrir sig og taka málið til meðferðar af nýju.

Ef beiðandi kemur eigi fyrir dóm, fellur endurupptaka niður. Ef gagnaðili mætir eigi, skal málið dæmt allt að einu. Skal gagnaðilja á þetta bent í stefnu.

286. gr.

Nú synjar Hæstiréttur beiðni um endurupptöku, og gerir hann beiðanda að greiða allan kostnað af beiðninni.

XXII. KAFLI

Um kæru.

287. gr.

Kæru til Hæstaréttar sætir úrskurður dómara um:

1. Að vikja eigi sæti.
2. Að mál skuli falla niður eða því visað frá dómi.
3. Skyldu vitnis til vættisburðar, staðfestingu vættis, viðurlög á hendur vitni, vitnaþóknun og önnur atriði varðandi vitnaleiðslu.
4. Hæfi matsmanna og skoðunar, skyldu þeirra til starfars, viðurlög á hendur þeim fyrir vanrækslu í starfa, þóknun þeim til handa og önnur atriði, er varða matsstarfann.
5. Skyldu gagnaðilja eða þriðja manns til að leggja fram skjöl eða aðra hluti og viðurlög vegna tregðu til þess.
6. Synjun að afla gagna fyrir dómi til tryggingar á sönnun og synjun um öflun gagna erlendis.
7. Ákvörðun um tryggingu fyrir málskostnaði.
8. Synjun að taka stefnu gilda vegna ónógrar málsreifunar.
9. Synjun að heimila meðalgöngu.
10. Að frestur skuli veittur.
11. Réttarfarssektir.
12. Önnur atriði, er segir í lögum þessum.

288. gr.

Nú vill maður kæra dómsathöfn, og afhendir hann dómara kæru, áður en tvær vikur eru liðnar frá uppsögn dómsathafnar, ef hann eða umboðsmaður hans var við hana staddur, en ella áður en tvær vikur eru liðnar frá þeim tíma, er hann eða umboðsmaður hans fékk vitneskju um hana.

Vitni og matsmenn, sem staddir eru við dómsathöfn þá, er þeir vilja kæra, mega bera fram kæru með bókun í þingbók.

289. gr.

Í kæru skal kærandi greina:

1. Dómsathöfn þá, sem kærð er.
2. Kröfur um breytingar á henni.
3. Ástæður, sem hann reisir kærana á.

Kæru má styðja með tilvísun til málsatvika, sem hafa eigi áður verið borin fyrir, og svo með nýjum sönnunargögnum.

Nú vill kærandi bera fyrir sig nýja sönnun, og skal hann í kæru greina sönnunargögnin og hvað hann hyggst sanna með þeim.

Skriflegt sönnunargagn skal fylgja kæru í frumriti eða staðfestu endurriti.

Kærandi eða umboðsmaður hans skal undirrita kæru.

290. gr.

Með beiðni leggur kærandi lögmælt dómgjöld fyrir æðra dómi, og sendir dómari vottorð um þá greiðslu með skjölum málsins.

291. gr.

Nú kemur kæra of seint fram, og beinir héraðsdómari því til kæranda að taka kærana aftur. Ef kæra fullnægir eigi ákvæðum 289. gr., brýnir héraðsdómari fyrir kæranda að ganga frá henni lögum samkvæmt.

292. gr.

Nú virðist héraðsdómara kæra á engum rökum reist, og getur hann ákveðið, að kærandi skuli, ef gagnaðili krefst þess, setja tryggingu fyrir tjóni og óhagræði, er kæra kann að baka gagnaðilja, svo framarlega sem hún veldur frestun málsins. Tryggingu skal setja innan tveggja daga, frá því kæru er lýst. Ella afgreiðir dómari eigi skjölin, og mál fer leiðar sinnar.

293. gr.

Dómari gefur út, svo fljótt sem kostur er, endurrit í þrennu lagi af öllu því, sem skjöl málsins og þingbækur greina um kæruefnið. Jafnframt er honum rétt, ef því er að skipta, að láta fylgja hverju eintaki athugasemdir sínar. Síðan sendir dómari eitt eintakið til æðra dóms og aðiljum eða umboðsmönnum þeirra sitt eintakið hvorum.

294. gr.

Þá er kæra er fram komin, krefur héraðsdómari kærða þegar um greinargerð, er geymi kröfur hans og atvik þau, er hann reisir kröfur sínar á. Rétt er honum að bera fram ný málsatvik og sönnunargögn.

Ef kærði vill bera fyrir sig ný sönnunargögn, skal hann í greinargerð nefna þau og hvað hann hyggst sanna með þeim.

Skriflegt sönnunargagn skal fylgja kæru í frumriti eða staðfestu endurriti.

Kærði eða umboðsmaður hans skal undirrita greinargerð.

295. gr.

Eigi síðar en viku eftir að skjölin komu til æðra dóms, geta aðiljar sent honum athugasemdir sínar, og getur hann þá þegar lokið dómsorði á kærutriði. Jafnan skal þó athuga skjöl þau, sem aðiljar senda, svo framarlega sem málinu er þá eigi lokið í æðra dómi.

296. gr.

Nú er kæra eigi svo úr garði gerð, sem í 289. gr. segir, eða annars ófullkomin, og leggur æðri dómur fyrir kæranda að bæta úr því, sem ábótavant er, á tilteknum fresti. Ef kærandi fer eigi eftir leiðbeiningum æðra dóms, getur hann vísað kærumáli frá sér.

297. gr.

Æðri dómur getur lagt fyrir héraðsdómara að leita frekari skýrslna um einstök atriði.

Æðri dómur getur með þeim fyrirvara, sem hann telur hæfilegan, veitt aðiljum kost á að koma fyrir sig og flytja mál munnlega.

298. gr.

Æðri dómur kveður á um greiðslu kostnaðar af kæru. Svo getur hann og dæmt aðilja og umboðsmann hans til sekta eftir XVIII. kafla, eftir því sem við á.

299. gr.

Æðri dómur kveður upp dóm í málinu samkvæmt skjölum þess eða munnlegum flutningi, ef því er að skipta. Skal dómur upp kveðinn, svo fljótt sem kostur er. Æðri dómur skal þegar í stað senda héraðsdómara dóminn.

XXIII. KAFLI

Um gildissvið laganna.

300. gr.

Ákvæði laga þessara taka yfir almenna málsmeðferð einkamála fyrir héraðsdómi og svo málsmeðferð fyrir fógeta-, skipta- og uppboðsdómi, eftir því sem efni eru til.

XXIV. KAFLI

Niðurlagsákvæði.

301. gr.

Lög þessi koma til framkvæmda Lögmæti aðgerða þeirra, sem fram hafa farið fyrir gildistöku laga þessara, skal meta eftir eldri lögum.

302. gr.

Frá þeim degi, er lög þessi koma til framkvæmda, er úr gildi fallið I.—XV. og XX. kafli laga nr. 85/1936, að fráskilinni 197. gr., og svo 5. gr., 1. mgr., laga nr. 61 frá 4. júlí 1942, um málflytjendur, að fráteknunum 1. málslið

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Dómsmálaráðherra skipaði hinn 28. júlí 1952 hæstaréttardómarana Einar Arnórsson, Gizur Bergsteinsson og Jónatan Hallvarðsson í nefnd til þess að endurskoða löggjöf um meðferð einkamála í héraði. Síðar skipaði ráðherra Theódór B. Líndal hæstaréttarlögmann, nú prófessor í lögum við Háskóla Íslands, til þess einnig að taka sæti í nefnd þessari. Einar Arnórsson hvarf hins vegar að eigin ósk frá störfum í nefndinni, er samning frumvarpsins var skammt á veg komin. Dómsmálaráðherra Bjarni Benediktsson hefur farið yfir frumvarpið og rætt það við nefndarmenn. Hafa nokkrar breytingar verið gerðar í samráði við hann.

Frumvarpi því, sem hér liggur fyrir, er ætlað að koma í stað laga nr. 85/1936, sem nú gilda um meðferð einkamála í héraði. Frumvarpið geymir mörg nýmæli, eins og síðar verður rakið, og hefur verið stuðzt við reynslu af framkvæmd nefndra laga, sem voru fyrstu heildarlög um meðferð einkamála í héraði hér á landi. Þá hafa við samning frumvarpsins verið höfð til hliðsjónar ýmis erlend lög. Má þar einkum nefna: Lov om rettens pleje nr. 90, 11/4. 1916 (dönsk), Lov om rettergangsmåten for tvistemaal nr. 6, 13/8. 1915 (norsk), Rettegangsbalken nr. 1, 18/7. 1942 (sænsk), Zivilprozessordnung 30/1. 1877 (þýzk), öll með áorðnum breytingum. Vitaskuld hefur og verið leitast við að semja frumvarpið þannig, að ákvæði þess hæfi íslenskum aðstæðum og landsháttum.

Ákvæði I. kafa laga nr. 85/1936 fjalla um sáttaumleitan. Samkvæmt þeim lögum verður að leggja dómsmál, að nokkrum undanteknum, til sátta fyrir sátta-nefnd. Um nokkur mál er svo ákveðið, að dómari skuli leita sátta í þeim. Loks eru nokkrir málaflokkar með öllu undanþegnir sáttaumleitan. Ef sáttaumleitan er látin undir höfuð leggjast, leiðir það til þess, að síðari meðferð máls verður ómerk. Hefur oft borið við, að Hæstiréttur hefur orðið að ómerkja alla málsmeðferð, vegna þess að sáttaumleitan hefur gleymzt eða farizt fyrir, jafnvel þótt engar líkur væru til, að sáttum yrði á komið. Ákvæði laga um sáttir hafa vitaskuld verið sett í því

skyni að afstýra óþörfum málaferlum, en á síðari tímum a. m. k. hefur reynslan sýnt, að allt umstang með þeim hætti, sem tíðkamt hefur og er sáttaumleitan samfara, svarar ekki kostnaði. Þegar menn lenda í málaþrasi, er oft mestur hiti og kapp í þeim í upphafi. Vill þá svo fara, að erfitt er að leita sátta með þeim og litlar líkur til að það takist, enda hefur reynslan orðið sú. Eins og löggjöf vorri er háttáð nú, getur sækjandi máls í bráðræði rokið til, gefið út sáttakæru og síðan dómstefnu að lítt athuguðu máli, og eru málaferli, þrátt fyrir ákvæði laga um sáttir, allt of tíð um fánýt málfefni og smámuni til stórkostlegs tjóns bæði fyrir einstaklinga og þjóðfélag. Er nú svo komið, að dómstólar sjá eigi fram úr og fá eigi með viðhlítandi hraða afkastað öllum þeim aragrúa mála, sem til þeirra er stefnt, og er fjöldi dóma hér á landi orðinn eins mikill og hjá margfalt stærri þjóðum. Af þessu er auðsætt, að eigi verður ráðin bót á því ástandi, sem nú ríkir í þessum efnunum, með lagningu mála til sátta fyrir sáttanefndir. Samkvæmt frumvarpinu er því horfið að því ráði að afnema sáttaumleitan fyrir sáttanefndum, en hins vegar er tilætlunin að reyna aðrar leiðir. Fyrsta leiðin er sú að setja hverjum þeim aðilja, er hyggst höfða mál, þau skilyrði fyrir málshöfðun, að hann rannsaki eða kynni sér rækilega málstað sjálfs sín og þau sönnunargögn, er hann getur teft fram, áður en hann höfðar mál. Lúta ákvæði 198. gr. frumvarpsins að þessu. Eins og löggjöfin er nú, eru sáttakæru og stefnur oft gefnar út að lítt athuguðu máli, og velkjast málin síðan mánuðum og jafnvel árum saman, án þess að aðiljar eða umboðsmenn þeirra leiði málsatvik í ljós. Samkvæmt 198.—202. gr. frumvarpsins ber aðilja að lýsa rækilega í stefnu sakaratriðum og sakargögnum, áður en hann höfðar mál, og er dómara gert að skyldu að ganga úr skugga um, að aðili fullnægi þessum kröfum, áður en dómari gefur stefnu út. Má ætla, að slík athugun aðilja á máli sínu, áður en hann leitar til dómstóla, muni oft leiða til þess, að hann sjái sig um hönd og láti af fánýtri málssókn. Þótt frumvarpið hafi fellt niður almenn ákvæði um sáttanefndir, er ætlað til þess, að dómari leiti eða láti leita um sættir, þá er ætla má, að slíkt sé vænlegt til árangurs. Samkvæmt 215. gr. frumvarpsins ber dómara að leita sátta í máli, séu á einhverju stigi þess möguleikar eða líkur á því, að takast megi að sætta aðilja. Dómara er og rétt að skipa sérstaka sáttamenn sér til aðstoðar, ef hann telur það horfa til árangurs. Má fullyrða, að slík sáttatilraun gefist oft betur, er atvik máls liggja skýrt fyrir, heldur en í upphafi, meðan enn er margt óljóst um málfefni. Sjónarmið þau, sem nú hafa verið rakin, leiða til þess, að rétt sé að fella niður sáttaumleitanir í þeirri mynd, sem þær hafa tíðkamt hingað til, en beita í þeirra stað þeim aðferðum, sem frumvarpið hefur að geyma.

Um I. kafla.

Um dómendur.

Fyrsti kafli frv. fjallar um dómendur. Svarar hann til 2. kafla í lögum nr. 85/1936. Helztu nýmæli, sem kaflinn hefur að geyma, eru þessi:

1) Í 7., 8. og 9. gr. er veitt heimild til þess að kveðja samdómendur í vandasömum málum og málum, þar sem sérkunnattu þykir sérstök þörf. Í lögum nr. 27/1951 um meðferð opinberra mála hefur slík heimild verið veitt í þeim málum. Er líkrar heimildar þörf, að því er einkamál varðar. Þykir því rétt að rýmka þá heimild, sem nú er í 200. gr. laga nr. 85/1936.

2) Í 17. gr. er dómara veitt heimild til að halda dómþing í máli, er undir hann ber, hvar sem er á landinu, enda þyki það hallkvæmt vegna öflunar gagna, málflutnings eða dómsuppsögu. Er einsýnt, að þessi heimild miðar og að því að spara fyrirhöfn og fé. Þótti því rétt að setja rýmri og gleggri ákvæði um það en nú eru í 29. gr. laga nr. 85/1936.

3) Þá er frv. til laga nr. 27/1951 var samið, lögðu höfundar þess til, að skipaðir yrðu fleiri en einn sakadómari í Reykjavík, þar sem vitað er, að dómstörf, er undir

það embætti ber, eru margra manna verk. Virðist auðsýnt, að menn, sem fara með og dæma mál sjálfstætt, eigi að bera fullt dómara nafn og hafa réttindi og skyldur samkvæmt því. Það, sem þar var sagt um sakadómara, á eigi síður við um dómstörf í einkamálum í Reykjavík. En Alþingi gat eigi fallizt á þessa skoðun. Teljum við því, að svo komnu máli, þýðingarlaust að taka í frumvarp þetta ákvæði um frekari breytingar á dómaskipan í Reykjavík en það hefur að geyma. Þar sem dómara fulltrúar við hin stærri dómaraembætti vinna algerlega sjálfstætt, án þess að nokkur kostur sé fyrir hinn skipaða dómara að fylgjast með og hafa umsjá með einstökum verkum þeirra, þykir rétt að heimila í lögum, að fulltrúar þessir vinni algerlega á sjálfs sín ábyrgð, og eru ákvæði þess efnis í 2. mgr. 18. gr.

4) Með 19. gr. frv. eru settar reglur um sektargreiðslu á hendur héraðsdómurum fyrir misferli í dómara starfi. Eru reglur þessar að efni til þær sömu og í 3. og 4. mgr. 34. gr. laga nr. 85/1936, að öðru en því að sektamörk hafa verið hækkuð.

5) Í 34. gr. laga nr. 85/1936 er svo kveðið á, að dómari skuli bæta tjón af dómara verkum sínum, ef hann veldur því af ásetningi eða gáleysi. Dómarar hafa því líka sérstöðu, að venjulegar reglur um skaðabætur eiga ekki alls kostar við um þá. Þykir eðlilegast, að dómstólar kveði á um skaðabótaskyldu dómara samkvæmt almennum lagarökum, unz sett verða almenn lög um skaðabótaskyldu opinberra starfsmanna. Er því nefnt ákvæði 34. gr. laga nr. 85/1936 niður fellt.

Ákvæði 20. gr. frv. svara til 2. mgr. 34. gr. laga nr. 85/1936. Er þar eigi um neina efnisbreytingu að tefla.

6) Dómarar hafa sérstöðu meðal embættismanna, þar sem þeim er falið, bæði að túlka lög og dæma um lögmæti athafna manna almennt, þar á meðal um lögmæti stjórnsýsluathafna. Af þessum sökum hefur stjórnarskráin kveðið svo á, að þeir dómara, sem eigi fara með framkvæmdavald, verði eigi sviptir embætti nema með dómi. Um aðra embættisdómendur er sams konar ákvæði í 35. gr. laga nr. 85/1936, og er það ákvæði sett með heimild í stjórnarskránni. Þar sem dómara verða eigi sviptir embætti nema með dómi, ber nauðsyn til að vanda sérstaklega til málsmeðferðar á hendur þeim, ber dómsmálaráðherra sækir þá til embættismissis. Í öðrum löndum er og þessi háttur á hafður. Hefur því sá kostur verið tekinn upp að setja í 21. gr. frv. ákvæði um sérstakan dóm, er með slík mál fari.

Í 22. gr. frv. eru fyrirmæli um það, að dómari geti borið bótakröfur á hendur ríkissjóði vegna aðgerða á hendur honum samkvæmt 21. gr. undir starfsdóm. Þessi leið verður þó því aðeins farin, að bótakröfur séu ekki reistar á misferli starfsdóms sjálfs.

7) Í 23. gr. frv. eru rakin þau tilvik, þar sem dómara ber að víkja úr dómarsæti í máli. Er nú dómara gert að víkja sæti í tilteknum málum, sem honum var eigi skylt að víkja sæti í eftir lögum nr. 85/1936. Skal hann nú t. d. víkja, ef hann er í kjörsifjum við aðilja að feðgatali eða niðja eða 2. lið til hliðar, ef hann er fyrrv. maki aðilja, ef hann er niðji systkinis aðilja eða gagnkvæmt eða mægður með sama hætti. Aftur á móti er dómara ekki almennt gert að skyldu að víkja sæti, þótt hann sé skyldur fyrirsvarsmanni aðilja með þeim hætti, sem greinir í 3. tölul. 36. gr. laga nr. 85/1936.

Um II. kafla.

Um þinghöld.

Ákvæði II. kafla frv. um þinghöld eru að efni til í meginatriðum áþekkt III. kafla laga nr. 85/1936. Rétt þykir að benda á ákvæði 30. gr., sem setja mun fyllri ákvæði en áður var um það, hvenær dómþing skuli háð fyrir luktum dyrum. Rétt er og að benda á ákvæði 32. gr. um vald dómara til að banna, að viðlagðri refsingu, að gera uppdrætti eða myndir af mönnum í þinghaldi eða öðru, er þar fer fram eða er til sýnis, sbr. 255. gr. frv.

Ákvæði 33. gr. og 34. gr. frv. eru ýtarlegri en samsvarandi ákvæði í 39. gr. laga nr. 85/1936. Sama er að segja um ákvæði 35. gr. frv. um dómtúlk. Rétt er að benda

á það nýmæli, að dómtúlkur skal, ef þess er kostur, fullnægja skilyrðum til þess að vera lögfullt vitni í dómsmáli því, sem um er að tefla. Nýmæli er og það að leita skal aðstoðar kunnáttumanns, ef heyrnarlaus eða mállaus maður er spurður.

Samkvæmt lögum nr. 85/1936 skulu þingvottar vera tveir, þar sem dómari situr einn í dómi. Í 36. gr. frv. er svo kveðið á, að þingvottur skuli vera einn. Verður eigi séð, að ástæða sé til þess að hafa þingvotta tvo, enda hlýzt mikill kostnaður af því.

Um III. kafla.

Um dómsmálabækur.

Rétt þykir að fela dómsmálaráðherra að setja reglur um það, hvaða dómsmálabækur skuli halda við dómaraembætti, en telja það'ekki upp í lögum, svo sem gert er í lögum nr. 85/1936.

Í 38. og 39. gr. er talið upp það helzta, sem rita skal í dómsmálabók. Eru ákvæði þessi nokkru fyllri en ákvæði laga nr. 85/1936.

Nýmæli er í 42. gr. frv., þar sem dómara er veitt heimild til þess að láta hraðrita eða taka á talvél skýrslur aðilja, vitna og kunnáttumanna.

Um IV. kafla.

Um sakaraðilja.

Í 45. gr. laga nr. 85/1936 segir, að varnir byggðar á aðildarskortu leiði til sýknu, ef þær metast á rökum reistar. Þessi regla er í samræmi við þær fræðikenningar, er verið hafa uppi í lögfræði. Nú á tímum er hér gerður greinarmunur bæði af ýmsum fræðimönnum og dómstólum. Ef maður höfðar mál um efni, sem hann getur almennt eigi átt aðild um, er talið, að það eigi að varða frávisun. Er eðlilegt, að dómstólar dæmi slík mál eigi efnislega. Dæmi: A höfðar mál á hendur bæjarstjórn Reykjavíkur og krefst þess, að ráðhús bæjarins verði reist í Tjörninni. Þess konar máli ætti að vísa frá dómstólum, með því að einstaklingar geta eigi almennt verið aðiljar um slíkt málsefni. Ef mál getur hins vegar eftir eðli sínu varðað hagsmuni sækjanda, en reynist ekki gera það í því tilviki, sem um er að tefla, leiðir það til sýknu. Dæmi: A höfðar mál gegn B og gerir kröfu um, að sér verði dæmdur eignarréttur að hestinum R. Krafa hans reynist eigi á rökum reist, og ber þá að sýkna B. Í þessu tilviki á sýkna við, þar sem A og B geta almennt verið aðiljar að máli um eignarrétt að hesti, sbr. Per Augdahl: Norsk civilprocess 1950, bls. 73—85, einkum bls. 83—84, og bls. 184 og Stephan Hurwitz: „Om Begrebet retlig Interesse“ i Procesretten, Festskrift til Vinding Kruse 1940.

Í 46. gr. frv. eru nýmæli, sem eru í samræmi við 257. gr. dönsku réttarfarlaganna. Lögráðamanni ólögráðs manns er falið að fara með mál hins ólögráða og það jafnvel, þótt hinn ólögráða maður hafi heimild til að ráðstafa sakarefni með samningi. En ef svo er, verður lögráðamaður að afla samþykkis hins ólögráða. Rétt er og að benda á það ákvæði greinarinnar, að lögráðamaður getur eigi án samþykkis ólögráða manns, sem náð hefur lögmæltum sjálfræðisaldri, höfðað mál út af líkamsárás eða ærumeiðingum, sem hann hefur orðið fyrir, nema hann hafi verið sviptur sjálfræði vegna geðveiki eða fávitaháttar.

Í 48. gr. frv. er regla á sviði lagaskilaréttar eða alþjóðlegs einkamálaréttar (private international law). Í ýmsum löndum fer persónuleg réttarstaða manns eftir lögum þess lands, þar sem hann er ríkisborgari, án tillits til þess, hvar hann á heima. Er þessu þannig farið í Þýskalandi og flestum ríkjum á meginlandi Evrópu. Í nokkrum löndum, svo sem Danmörku, Noregi og Íslandi, fer persónuleg réttarstaða manns eftir svonefndri heimkynnisreglu (domicil-princip). Með hliðsjón af þessari reglu er 48. gr. frv. samín, sbr. 40. gr. norsku réttarfarlaganna. Aðili, sem hæfur er til að ráðstafa sakarefni því, sem um er að tefla, að lögum þess lands, þar sem hann á heima, getur sótt mál sitt fyrir íslenskum dómstólum. En þessi regla er rýmkuð í 2. mgr. 48. gr. að því leyti, að sækja má erlendann mann hér á

landi, þótt hann sé eigi málflytningshæfur að lögum heimalands síns, ef hann er það að íslenskum lögum.

Í 49. gr. frv. eru ákvæði um það, hversu með skuli fara, ef fleiri en einn eiga óskipta sakaraðild. Sem dæmi um óskipta sakaraðild má nefna sameign. Um sameign eru reglur í eignarrétti eða hlutarétti, sem að mestu leyti eru óskráð lög, en reistar á eðli máls og lagarökum. Talið er, að meiri hluti sameigenda geti í ýmsum tilvikum bundið minni hlutann, þá er um er að tefla eðlilega hagnýtingu hlutar. Einnig mundi minni hluti stundum geta bundið meiri hlutann. Dæmi: A, B og C eiga hest saman og hafa komið honum í varðveizlu hjá D. D misþýrmir hestinum eða sveltir hann. C mundi þá geta gegn mótmælum A og B tekið hestinn úr vörzlum D og jafnvel leitað aðstoðar fógeta til þess. Í 46. gr. laga nr. 85/1936 segir: „Nú eiga fleiri en einn óskipt réttindi eða bera saman óskipta skyldu, og eiga þeir óskipta sakaraðild“. Samkvæmt því, sem nú var sagt, þykir rétt að breyta þessu ákvæði. Í 49. gr. frv. segir því, að það fari eftir almennum reglum laga, hvort fleiri menn en einn eigi óskipta sakaraðild. Önnur breyting í 49. gr. frv. frá gildandi lögum er sú, að athöfn eins samaðilja fyrir dómi kemur hinum samaðiljunum í hag, jafnvel þótt hún brjóti í bág við athafnir þeirra, sbr. 255. og 260. gr. dönsku réttarfarslaganna, 72. gr. norsku réttarfarslaganna og Hurwitz: Tvistemaal 1941, bls. 76.

Til 47. gr. laga nr. 85/1936 svarar að meginefni 50. gr. frv., þótt orðalagsmunur sé nokkur.

Ákvæði 51. gr. frv. eru nýmæli. Ákvæði greinarinnar leiða af því, að eigi er um óskipta sakaraðild að tefla, sbr. 1. mgr. 72. gr. norsku réttarfarslaganna.

Efni 52. gr. frv. svarar til 48. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 53. gr. frv. svara til 50. gr. laga nr. 85/1936. Í 53. gr. frv. er nú beinlínis tekið fram, að handhafi stjórnssýsluvalds geti gengið inn í mál einkaaðilja og komið á framfæri sjónarmiðum, sem skipta opinbera hagsmuni, sbr. 2. mgr. 252. gr. dönsku réttarfarslaganna.

Í 54. gr. frv. er fjallað um sams konar efni og í 52. gr. laga nr. 85/1936, en ákvæði frv. eru gerð fyllri og rækilegri.

Í 55. gr. frv. er tekið til meðferðar sama efni og 53. gr. laga nr. 85/1936. Í nefndri grein laga nr. 85/1936 segir, að renni réttindi manns, sem verður gjaldþrota, eigi til þrotabús hans, falli niður mál, sem hann á í um þau réttindi, þá er hann verður gjaldþrota. Þessi regla er eigi eðlileg. Dæmi: A, sem á í máli um nafn sitt, verður gjaldþrota. Að visu getur hann eigi rekið málið áfram á kostnað þrotabúsins, en öll rök mæla með því, að honum leyfist sjálfum að reka málið, ef hann getur aflað sér fjár til þess. Felld er niður ákvæði 1. mgr. 53. gr. laganna um traustnám, sem á heima í borgaralegum rétti.

Ákvæði 56. gr. frv. svara til 54. gr. laga nr. 85/1936, og eiga sömu athugasemdir og greindi við 55. gr. frv. þar við.

Um V. kafla.

Um sakarefni.

Í 66. gr. laga nr. 85/1936 ræðir um það, hvaða mál ber undir dómstóla. Hér er um að tefla atriði stjórnskipulegs eðlis, sem ekki þykir ástæða til að hafa fyrirmæli um í réttarfarslögum. Í 67. gr. sömu laga segir, að dómstólar verði ekki krafðir álits um lögfræðileg efni, nema að því leyti sem nauðsynlegt er til úrlausnar ákveðinni kröfu í dómsmáli. Enn segir þar, að þeir verði eigi heldur krafðir úrlausnar um það, hvort ákveðið atvik hafi gerzt eða ekki gerzt, nema það skipti máli um úrlausn ákveðinnar kröfu í dómsmáli. Eigi hefur þótt ástæða til þess að taka þessar reglur upp í frv., enda eru þær sjálfsgæðar. Ákvæði, slík er nefndar laga-greinar geyma, finnast eigi í erlendum réttarfarslögum.

Ákvæði 68. gr. laga nr. 85/1936 eru tekin í 2. tl. 2. mgr. 206. gr. frv.

Efni 57. og 58. gr. frv. svarar til 69. gr. laga nr. 85/1936, en ákvæði frv. eru fyllri og skýrari, þar sem talin eru upp tilvik, er höfða má mál út af kröfu, þótt

fullnægjuskylda sé enn engin komin, sbr. sænsku réttarfarslögin, 13. kap., 1. og 2. gr., og 53. gr. norsku réttarfarslaganna.

Það ber oft við, þegar mál er rekið fyrir dómstólum, að sækjandi þykist þurfa að auka dómkröfur sínar eða reisa þær á öðrum atvikum en hann gerði í upphafi. Verður þá úrlausnarefni, hversu langt honum er heimilt að ganga í því efni. Um þetta vandamál brast fyrirmæli í lögum nr. 85/1936, sbr. þó 2. mgr. 70. gr. þeirra laga. Geymir nú 59. gr. frv. ákvæði um það. Aðalreglan er sú, að sækjandi getur eigi aukið dómkröfur sínar né reist þær á nýju málsefni eftir þingfestingu máls. Þó eru gerðar undantekningar frá þessari reglu, sem raktar eru í þremur tölul. í frv.-greininni. Í síðustu málsgr. 59. gr. frv. er hins vegar svo kveðið á, að sækjandi geti eftir þingfestingu máls borið fyrir sig ný atvik til stuðnings kröfum sínum, enda breyti það eigi grundvelli máls, sbr. 13. kap. sænsku réttarfarslaganna, 3. gr.

Efni 60. gr. frv. svara til fyrri málsliðar 1. mgr. 70. gr. laga nr. 85/1936, en ákvæðið er rýmkað að nokkru, sbr. 55. gr. norsku réttarfarslaganna.

Ákvæði 61. gr. frv. er nýmæli, og er það sett til þess, að unnt sé í einu máli að skera úr um kröfur, sem annars yrði að afgreiða í fleiri málum.

Svo sem rakið verður í sambandi við 198. gr. frv., er þess krafizt í frv., að efni stefnu sé svo rækilegt og skýrt, að hún verði sem fyllstur grundvöllur máls. Af þessu leiðir það, að gagnkröfur, hvort sem er til skuldajafnaðar eða sjálfstæðs dóms, verður að hafa uppi í stefnu, sem fullnægir skilyrðum 198. gr. frv. Eru ákvæði um þetta í 62. gr.

Ákvæði 63. gr. frv. svara að efni til fyrri málsgr. 117. gr. laga nr. 85/1936.

Fyrsta málsgr. 64. gr. frv. svarar til 1. mgr. 71. gr. laga nr. 85/1936. Í 2. mgr. 71. gr. laganna segir, að aðilja sé heimilt að sækja hluta af kröfu í máli og afganginn síðar í öðru máli, enda greiði hann verjanda í síðara málinu málskostnað, nema hann sanni, að hann hafi eigi vitað eða mátt vita, að krafan var hærri, áður en fyrri málið var tekið til dóms. Hér þykir of langt gengið í því að heimila sundurhlutan kröfu. Bæði getur það valdið verjanda óhagræði, jafnvel þótt hann fái bættan aukinn málskostnað, og auk þess veldur það dómstólum aukinni fyrirhöfn að óþörfu. Slík sundurhlutan kröfu er þó talin heimil gagnvart verjanda, ef hluti kröfu er framseldur eða gild rök annars mæla með henni.

Í stað ákvæða síðustu málsgr. 71. gr. laga nr. 85/1936 koma ákvæði í 221., 269. og 270. gr. frv.

Það nýmæli felst í 65. gr. frv., að verjandi getur, eftir að hann hefur skilað greinargerð, krafizt þess, að málinu í heild sinni sé haldið til dóms, enda þótt sækjandi vilji hætta við málssóknina. Miðar ákvæðið að því að tryggja rétt verjanda, sem orðið hefur að sæta málssókn um tiltekið réttarsamband, sbr. 3. mgr. 279. gr. dönsku réttarfarslaganna.

Um VI. kafla.

Um varnarþing.

Samkvæmt 72. gr. laga nr. 85/1936 er aðalreglan, að hver kaupstaður og hver hreppur á landi hér er sérstök dómþinghá. Með 66. gr. frv. er sú breyting á þessu gerð, að umdæmi hvers héraðsdómara er ein og sama dómþinghá, en dómsmálaráðherra er veitt heimild eftir tillögu héraðsdómara að skipta einni þinghá í fleiri.

Efni 67. gr. frv. svarar til 1. mgr. 73. gr. laga nr. 85/1936.

Í 2. mgr. 73. gr. laga nr. 85/1936 segir, að eigi maður hvergi heimili hér á landi, en verði þó sóttur hér fyrir dómi, megi sækja hann þar í þinghá, sem hann á dvöl í. Í 3. mgr. sömu gr. segir, að eigi maður hvorki heimili né dvalarstað hér á landi, en verði þó sóttur hér fyrir dómi, megi sækja hann í þinghá, þar sem hann er staddur. Ákvæði þessi greina hins vegar eigi skilyrði þess, að hann verði sóttur hér fyrir dómi. Svo sem áður hefur verið rakið, er rætt var um 48. gr. frv., gildir í íslenskum lagaskilarétti (private international law) hin svonefnda heimkynnisregla (domicil princip), þ. e., að persónuleg réttarstaða manns fer eftir lögum Ís-

lands, ef hann á heimkynni hér á landi, þótt hann sé ríkisborgari annars ríkis. Maður, sem heimkynni á hér á landi, er í frv. nefndur innlendur maður. Slíkan mann má sækja hér fyrir dómi samkvæmt 68. gr. frv., og segir nánar í greininni, hvar í þinghá má stefna honum, sbr. 236. gr., 2. mgr., dönsku réttarfarslaganna.

Efni 69. gr. frv. svarar til 74. gr. laga nr. 85/1936 með þeirri breytingu, sem leiðir af 46. gr. frv.

Ákvæði 70. gr. frv. koma í stað 76. gr. laga nr. 85/1936, en ákvæði frv. eru ræki-
legri og fyllri en nefnd ákvæði laganna. Hér er aðallega um að tefla opinbera
íslenska starfsmenn, er dveljast erlendis og eigi verða sóttir þar. Þessir menn verða
sóttir fyrir dómi í Reykjavík, nema þeir eigi heimili annars staðar á Íslandi, sbr.
237. dönsku réttarfarslaganna.

Ákvæði 71. gr. frv. koma í stað 75. gr. laga nr. 85/1936. Í 75. gr. laganna segir,
að skrásett firma eða félag skuli sækja í þinghá, þar sem það er skrásett að eiga
heima, eða varði mál sérstaklega útibú, þá í þinghá, þar sem útibúið er skrásett
að eiga heima. Ákvæði þetta þykir of þröngt. Að lagaskilarétti (private international
law) er talið, að samlagsaðiljar og stofnanir eigi þar í landi heima, þaðan sem
þeim er stjórnað, þ. e. þar sem stjórnarstöð þeirra er, án tillits til þess, hvar þær
eru skrásett. Samkvæmt þessu ætti að mega sækja á Íslandi hlutafélag, sem hefur
stjórnarstöð sína hér, enda þótt það væri eigi skrásett hér á landi. Í 71. gr. frv.
er svo kveðið á, að sækja megi samlagsaðilja og stofnanir, þar sem stjórnarstöð
þeirra er hér á landi eða skrásett heimilisfang, eða verði því eigi við komið, á
varnarþingi formanns eða stjórnanda. Enn er það nýmæli í greininni, að mál félags
gegn félagsmönnum út af skiptum þeirra við félagið má sækja á varnarþingi félags,
sbr. 238. gr. dönsku réttarfarslaganna.

Ákvæði 72. og 73. gr. frv. koma í stað 78. gr. laga nr. 85/1936. Greinar þessar
fjalla um mál, er varða fasteignir. Í 72. gr. frv. eru talin þau mál, sem skulu
sækjast á varnarþingi fasteignar. Er hér um slík mál að tefla, þar sem skoðun fast-
eignar er nauðsynleg eða eðlileg til glöggvunar á málavöxtum, sbr. 22. gr. norsku
réttarfarslaganna og 1. mgr. 240. gr. dönsku réttarfarslaganna. Önnur mál um
réttindi yfir fasteign má sækja í þinghá, þar sem fasteign liggur, samkvæmt
73. gr. frv., en eigi er það óhjákvæmilegt, sbr. 23. gr. norsku réttarfarslaganna.
Ákvæði 74. gr. frv. koma í stað 79. gr. laga nr. 85/1936. Í fyrri málsgr. 74. gr. frv.
er það nýmæli að sækja má mál út af reikningshaldi eða fjárvörzlu fyrir stofn-
anir, einstaka menn eða félög á varnarþingi þeirra, auk þess sem mál má sækja á
starfsvarnarþingi. Önnur málsgr. 74. gr. frv. geymir það nýmæli, að reiknings-
haldari eða féhirðir má sækja mál út af starfi sínu þar í þinghá, sem reiknings-
haldið eða fjárvarzlan fór fram, á hendur þeim, sem hún var innt af hendi fyrir,
eins og í greininni stendur.

Ákvæði 75. gr. frv. koma í stað 80. gr. laga nr. 85/1936 og eru að meginefni
þau sömu.

Efni 76. gr. frv. er nýmæli, sbr. 25. gr. norsku réttarfarslaganna.

Ákvæði 77. gr. frv. eru samhljóða 3. mgr. 82. gr. laga nr. 85/1936, 78. gr. frv.
svarar til 1. mgr. sömu lagagreinar, en heimildin nokkuð rýmkuð, sbr. orðið
„þjónusta“. Ákvæði 79. gr. frv. svara til 2. mgr. 82. gr. laganna.

Ákvæði 80. gr. frv. svara til 85. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 81. gr. frv. svara til 84. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 82. gr. frv. svara til 204. gr. laga nr. 85/1936.

Efni 83. gr. frv. svarar til sömu greinar í lögum nr. 85/1936.

Ákvæði 84. gr. frv. svara til 2. mgr. 81. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 85. gr. frv. svarar til 1. mgr. 81. gr. sömu laga.

Ákvæði 86. gr. frv. kemur í stað 77. gr. sömu laga.

Samkvæmt heimkynnisreglu íslensks lagaskilaréttar tákna útlendur maður
mann, sem heimkynni á erlendis, sbr. þó sérreglu 70. gr. frv. Útlendan mann má

sækja hér á landi, ef einhver framanskráð varnarþingsregla tekur til málsins, en auk þess má sækja hann vegna fjárskyldu eða fjármuna þar í þinghá, þar sem hann er, þegar stefna er birt, eða þar sem hann á eignir, sbr. 248. gr. dönsku réttarfarslaganna og 10. kap., 3. gr., sænsku réttarfarslaganna. Ástæða er til að hafa heimild til málshöfðunar á Íslandi, eftir því sem alþjóðalög leyfa.

Um VII. kafla.

Um birtingu á stefnum og tilkynningum.

Áttundi kafla laga nr. 85/1936 ber heitið: Um stefnur. Í 87. og 88. gr. þeirra laga eru ákvæði um útgáfu stefna og efni þeirra, en í öðrum greinum þessa kafla laganna segir fyrir um birtingu á stefnum og tilkynningum. Í VII. kafla frv. greinir einungis um þetta síðarnefnda efni. Ákvæðin um stefnur er hins vegar að finna í XV. kafla frv. um málsmeðferð, enda er efni stefnu svo mikill þáttur í málsmeðferðinni, að rétt er að taka ákvæðin um hana upp í þann kafla laganna, sem um málsmeðferð fjallar.

Ákvæði 1. mgr. 88. gr. frv. kemur í staðinn fyrir 89. gr. laga nr. 85/1936. Geymir frv. það nýmæli, að nægilegt er að skipa einn stefnuvott og einn til vara. Virðist nægilegt, að einn maður birti stefnur, og hefur sú regla þegar verið lögfest, að því er opinber mál varðar, sbr. 116. gr. laga nr. 27/1951. Efni 2. mgr. 88. gr. frv. svarar til 90. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 89. gr. frv. svara til 91. gr. laga nr. 85/1936, og ákvæði 90. gr. frv. svara til 93. gr. laganna.

Ákvæði 1. málslíðs 91. gr. frv. eru í samræmi við 1. mgr. 88. gr. þess. Ákvæði 2. málslíðs er sett til að spara fyrirhöfn og kostnað, þá er sérstaklega stendur á.

Nýmæli er ákvæði 92. gr. frv. um, að aðili megi senda stefnuvotti í staðfestu símskeyti stefnu eða tilkynningu til birtingar, enda sé stefnuvotti sjálfum afhent símskeytið. Er þetta gert til hægðarauka.

Efni 93. gr. frv. svarar til 94. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 94.—104. gr. frv. koma í staðinn fyrir 95., 96. og 100. gr. laga nr. 85/1936. Ákvæði 156., 159., 160. og 161. gr. dönsku réttarfarslaganna hafa verið höfð að nokkru til fyrirmyndar um breytingar á nefndum lagaákvæðum.

Fram til síðustu tíma hefur venjulega verið auðvelt að hafa uppi á dvalarstað manna hér á landi. Í strjálbýlinu þótti það viðburður, ef manni var stefnt fyrir dóm, og spurðist víða. Voru því líkindi til, að hann fengi vitneskju um stefnuna. Nú er öldin að verða önnur. Bæir stækka og fólkið flyzt til og frá. Eykst því hættan á því, að menn fái eigi vitneskju um dómstefnur, sem gefnar hafa verið út á hendur þeim. Ákvæði laga nr. 85/1936 eru að nokkru miðuð við hið eldra ástand, og þykir því nauðsyn bera til að setja ákvæði, sem tryggja það enn betur en verið hefur, að menn fái vitneskju um stefnur. Skal í þessu sambandi bent á, að leita skal lögregluaðstoðar, ef því er að skipta, til þess að hafa uppi á stefndum manni.

Ákvæði 105. gr. frv. kemur í stað 99. gr. laga nr. 85/1936 með þeim breytingum, sem leiða af ákvæðum frv. um dómþinghár.

Ákvæði 106. gr. frv. eru að mestu samhljóða 100. gr. laga nr. 85/1936 og ákvæði 107. gr. frv. 101. gr. sömu laga.

Um VIII. kafla.

Um sönnun almennt.

Við samningu þessa kafla hefur m. a. verið höfð hliðsjón af 35. kap. sænsku réttarfarslaganna.

Í 108. gr. frv., sem kemur í stað 122. gr. og að nokkru í stað 121. gr. laga nr. 85/1936, er kveðið á um þá almennu reglu í nútímaréttarfari, að dómari skeri úr því hverju sinni eftir mati á þeim gögnum, sem hafa komið í dómsmáli, hvaða atvik

skuli talin sönnuð, enda bindi einstök lagafyrirmæli hann ekki um mat á þeim efn-um. Samkvæmt þessu hefur eigi verið tekið upp í frv. ákvæði 2. mgr. 129. gr. laga nr. 85/1936 um sönnunargildi vitnisburðar.

Ákvæði 109. gr. frv. koma í stað 121. gr. laga nr. 85/1936. Rétt er að benda á það nýmæli í 109. gr. frv., að dómari getur lagt fyrir aðilja að afla vitneskju um erlend lög, er þeim ber að beita.

Ákvæði 110. gr. frv. koma í stað 123. gr. laga nr. 85/1936. Í upphafi 123. gr. laganna segir, að yfirlýsing aðilja, er felur í sér ráðstöfun á sakarefni, bindi hann eftir reglum um gildi loforða. Þessi regla þykir eigi eðlileg. Málflutningsyfirlýsing aðilja fyrir dómi skal að vísu að jafnaði lögð til grundvallar dómi í máli samkvæmt reglum réttarfarsfræðinnar, en reglur borgaralegs réttar um loforð eru nú almennt eigi taldar eiga þar við, þótt loforð megi vitaskuld gefa fyrir dómi, sbr. Arthur Nikisch: Zivilprozessrecht, Tübingen 1952, bls. 209, 213 og 257. Ákvæði þessarar greinar frv. eru á þeim sjónarmiðum reist, að dómari meti sjálfstætt hverju sinni sönnunargildi það, sem málflutningsyfirlýsingar aðilja hafa.

Ákvæði 111. gr. frv. er nýmæli og veitir dómara rétt til að meta það sönnunargildi, sem önnur hegðun aðilja fyrir dómi hefur, sbr. 224. gr. frv.

Ákvæði 112. gr. frv. er nýmæli í settum lögum, en í samræmi við dómvenju.

Í 113. gr. frv. er orðuð sú meginregla alls réttarfars í einkamálum, að það er hlutverk aðilja að færa sönnur fyrir málstað sínum. Í samræmi við þetta segir í greininni, að vitni verði ekki leidd eða skriflegra sakargagna aflað gegn vilja aðilja, ef þeir mega ráðstafa sakarefni að sjálfs sín vild.

Ákvæði 114. gr. frv. er nýmæli, er veitir dómara heimild til að koma í veg fyrir þarflausu fyrirhöfn aðilja og dómstóla við öflun fánýtra gagna.

Ákvæði 115. gr. frv. er nýmæli. Er dómara þar gert að hlutast til um, að bætt verði úr mistökum, sem orðið hafa við öflun sönnunargagna, ef þess er kostur. Sem dæmi mætti nefna, ef mat hefur verið framkvæmt, án þess að aðiljum væri gert viðvart o. s. frv.

Í 116. gr. frv. er það nýmæli, að öflun sakargagna skuli að jafnaði fara fram fyrir þeim dómi, sem dæmir mál, ef því verður við komið án mikils aukins kostnaðar og óhagræðis. Dómari aðalmáls skal ákveða, hvort öflun gagna skuli fara fram fyrir öðrum dómara, og gerir hann ráðstafanir til þess, ef því er að skipta.

Ákvæði 117. gr. frv. geyma og nýmæli um það, að aðiljar skuli veita hvor öðrum færi á því að fylgjast með öflun gagna og tjá sig um þau, jafnskjótt sem þau koma fram. Skal dómari annast um, að því boði sé fylgt.

Ákvæði 118. gr. er nýmæli. Það hefur tíðkæzt mjög hér á landi, að aðiljar og umboðsmenn þeirra hafa snúið sér til vitna og fengið þau til þess að gefa skriflegt vottorð um sakarefni, sem síðan hefur verið lagt fram í dómsmáli, og vitnið þá síðar látið staðfesta vottorðið, ef því var að skipta. Þessi meðferð veldur því, að dómarar almennt leggja minna upp úr vætti slíks vitnis en annars mundi vera, þar sem sú hættu vofir yfir, að það hafi nokkur áhrif á vottorð, að það er ritað undir umsjá annars aðilja, að hinum fjarverandi. Má og búast við, að vitni, sem gefið hefur slíkt vottorð, muni nokkuð tregðast við að leiðrétta missagnir, sem inn í það hafa slæðzt. Af þeim ástæðum, sem nú hafa nefndar verið, er bannað í 118. gr. frv. að nota slíkt utanréttarvottorð sem sönnunargagn í dómsmáli. Undantekning er þó gerð, ef báðir aðiljar samþykkja það, þar sem aðiljar hafa forræði sakarefnis. Einnig getur dómari leyft undantekningu frá aðalreglunni, ef hann telur alveg sérstaka ástæðu vera til þess. Sem dæmi má nefna, að vottorðsgefandi hafi látizt, eftir að hann gaf vottorð. Í sambandi við 118. gr. frv. er rétt að benda á nýmælið í 143. gr. frv., þar sem lagt er bann við því, að vitni svari spurningum með tilvísan til vottorðs, sem það hefur gefið utan réttar um málsatvik. Hliðstæð regla er þegar lögfest í 2. mgr. 102. gr. laga nr. 27/1951.

Um IX. kafla.

Um vitni.

Við samningu þessa kafla hefur m. a. verið höfð hliðsjón af 36. kap. sænsku réttarfarslaganna.

Ákvæði 119. gr. frv. koma í stað 124. gr. laga nr. 85/1936. Samkvæmt nefndri grein laganna er það m. a. skilyrði vitnaskyldu, að maður sé 15 ára gamall og sé hér á landi. Bæði þessi skilyrði eru óeðlileg. Börn, yngri en 15 ára, geta oft verið góð vitni um atvik, sem þau verða sjónarvottar að. Í samræmi við þetta sjónarmið segir svo í 121. gr. frv., að dómari meti það hverju sinni, hvort barn beri það skynbragð á málsatvik, að það verði krafðið vættis. Hins vegar er svo ákveðið í 140. gr. frv., að vitni, yngri en 15 ára, verði eigi heitfest. Ákvæði samhljóða frv. hafa þegar verið tekin í lög um meðferð opinberra mála nr. 27/1951, sbr. 97. gr. nefndra laga. Eigi er heldur ástæða til þess að binda vitnaskylduna við það, að fyrirhugað vitni sé statt á Íslandi. Drottinvald ríkisins tekur til íslenskra ríkisborgara, þótt þeir séu erlendis. Er eðlilegt, að heimild sé í lögum til þess að kalla íslenskan ríkisborgara til vættisburðar á Íslandi, þótt hann sé erlendis. Vegalengdir þær, sem vitni er skylt að fara til dómþings, samkvæmt kvaðningu aðilja, eru mun lengri samkvæmt frv. en lögum nr. 85/1936. Rétt er að benda sérstaklega á nýmæli 2. mgr. 119. gr. frv., þar sem dómara er veitt heimild til þess að kveðja vitni til dómþings án tillits til þess, hversu langa leið vitnið þarf að fara, ef dómari telur brýnar ástæður til og aðili æskir þess.

Ákvæði 120. gr. frv. er nýmæli, en þar er dómara falið að lýsa því, hvort hann viti nokkuð um það málsatriði, sem hann er kvaddur vættis um, og á hann ekki að vika sæti, ef svo er eigi.

Ákvæði 1. mgr. 121. gr. frv. um vitnisburð barna hefur áður verið rakið. Í 2. mgr. sömu greinar er dómara falið að meta, hvort maður, haldinn geðveiki, geðbilun, andlegum sljóleik eða truflun, verði krafinn vættis. Er það ákvæði einnig í samræmi við ákvæði 97. gr. laga nr. 27/1951.

Ákvæði 122. og 123. gr. frv. koma í stað 1. tölul. og 2. tölul., a og b, að nokkru 125. gr. laga nr. 85/1936, en undanþáguréttur vitnis er víkkaður: 1) Fyrrverandi unnusti eða unnusta eru undanþegin. 2) Undantekning sú frá undanþáguréttinum, sem greinir í 2. mgr. 1. töluliðar og b-lið 2. töluliðar 125. gr. nefndra laga, er felld niður, þar sem hún gerir aðalregluna óljósa og lítills virði. Vætti slíkra vitna yrði oft vafasamt, en kvaðning þeirra til vitnisburðar gæti oft orkað mjög óheillavænlega á fjölskyldu og heimilislíf.

Ákvæði 124. gr. frv. kemur í stað 2. tölul. 125. gr. laga nr. 85/1936. Í nefndu ákvæði laganna segir, að vitni sé skylt að svara spurningu um hug sinn til aðilja og hegðun sína undanfarið, að því leyti sem nauðsynlegt kann að vera að fá upplýsingar um slíkt vegna sönnunargildis vitnisburðar þess. Í nefndri grein frv. segir hins vegar einungis, að vitni sé skylt að svara spurningu um það, hvort það hafi á síðustu 10 árum verið dæmt í eða það tekið út refsingu eða hvort það hafi nokkru sinni verið ákært eða því dæmd refsing fyrir rangan framburð fyrir dómi, sbr. 3. mgr. 170. gr. dönsku réttarfarslaganna. Svör við slíkum spurningum skulu aðeins gerð kunn dómara og aðiljum, en rétt er hér að benda á ákvæði 146. gr. frv.

Ákvæði 125. og 126. gr. frv. koma í staðinn fyrir 1. og 2. tölulið 126. gr. laga nr. 85/1936, og eru efnislega samhljóða 93. gr. laga nr. 27/1951 um meðferð opinberra mála.

Ákvæði 127. gr. frv. koma að nokkru í stað 3. töluliðar 126. gr. laga nr. 85/1936 og svara til 94. gr. laga nr. 27/1951. Ákvæði 128. gr. frv. kemur í stað 3. töluliðar að nokkru og 4. töluliðar 126. gr. laga nr. 85/1936 og svarar til 95. gr. laga nr. 27/1951.

Ákvæði 129. gr. frv. kemur í staðinn fyrir 5. tölulið 126. gr. laga nr. 85/1936. Það nýmæli felst í 129. gr., að undanþáguréttur gildir eigi, ef ábyrgð á að koma

fram á hendur manni fyrir þagnarbrot í opinberri þjónustu, sbr. 4. mgr. 170. gr. dönsku réttarfarlaganna. Ákvæði 130. gr. frv. koma í stað 4. töluliðar 125. gr. laga nr. 85/1936, en undanþáguréttur hins opinbera starfsmanns er nú ekki fortakslaus.

Fyrri málsgrein 131. gr. frv. svarar til síðustu málsgreinar 125. gr. laganna og síðari málsgr. 131. gr. frv. kemur í stað 1. mgr. 128. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 132. gr. frv. eru að nokkru nýmæli og koma að nokkru í stað 1. mgr. 130. gr. laga nr. 85/1936. Nýmæli er það, að lögfest er sú regla, að vitni, sem statt er á dómþingi, verður krafidð vættis þegar í stað, án undangenginnar stefnu.

Ákvæði 133. gr. frv. svarar til 2. og 3. mgr. 130. gr. laganna.

Ákvæði 134. gr. frv. ber að lesa í sambandi við 193.—197. gr. frv. um öflun gagna erlendis. Eru þetta nýmæli í lögum.

Í 135. gr. frv. er heimild handa dómara að leggja fyrir vitni að rifja upp sakar- atvik, skoða hluti, kynna sér bækur og skjöl og fara á vettvang, áður en það kemur fyrir dóm til vitnisburðar.

Ákvæði 136. gr. frv. koma í stað 132. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 137. gr. frv. kemur í stað 5. mgr. 133. gr. laga nr. 85/1936 og geymir það nýmæli, að bannað er, að vitni sé viðstatt meðferð máls, áður en það er spurt um atvik þess máls eða atriði í sambandi við það.

Ákvæði 138. gr. frv. koma í stað 1. mgr. og að nokkru 2. mgr. 133. gr. laga nr. 85/1936, en ákvæðin eru nokkru fyllri en í lögnum.

Ákvæði 139. gr. koma í stað 1. og 2. tölul. 3. mgr. 134. gr. laga nr. 85/1936. Er svo kveðið á, að hvert vitni skuli annaðhvort eiðfest eða heitfest og að heitfesting skuli fara fram, áður en vitni er spurt um sakaratriði.

Ákvæði 140. gr. frv. koma í stað 127. gr. laga nr. 85/1936. Gert er ráð fyrir, að heitfestingu skuli beitt í mun ríkara mæli samkvæmt ákvæðum frv. en gert er samkvæmt lögnum.

Ákvæði 141. gr. frv. virðast eðli máls samkvæm og eru tekin upp í frv. til leiðbeiningar.

Í 142. gr. frv. er svo mælt fyrir, að vitni skuli spurt munnlega og að það skuli svara munnlega. Rétt er dómara þó að bregða út af þessu, ef sérstaklega stendur á, t. d. ef vætti varðar viðkvæm einkamál. Ákvæði þetta kemur í staðinn fyrir síðustu málsgr. 133. gr. laga nr. 85/1936.

Svo sem áður var sagt, er bannað í 118. gr. frv. að nota skýrslu til sönnunar í dómsmáli, sem maður gefur utan dóms skriflega um atvik málsins. Út af þessu má þó bregða, ef gagnaðili samþykkir það eða dómari telur alveg sérstaka ástæðu til að leyfa það. Í athugasemdunum við 118. gr. frv. var lýst nokkuð rækilega þeim sjónarmiðum, sem liggja til grundvallar ákvæðum þeirrar greinar. Í samræmi við þau lagarök, sem þar voru greind, er svo mælt í 143. gr. frv., sem er nýmæli, að vitni megi eigi svara spurningum með tilvísun til utanréttarvottorðs, sem það hefur gefið um málsatvik, en kynna má það sér reikninga og önnur slík gögn til styrktar minni sínu. Af þessum ákvæðum leiðir, að alls eigi má leggja fram utan- réttarvottorð vitna og láta þau staðfesta þau með þeim hætti, sem tíðkazi hefur áður. Af samanburði á 118. gr. og 143. gr. frv. má sjá, að tilætlunin er, að væntanleg vitni í dómsmáli afhendi eigi aðiljum undirrituð vottorð um þau atriði, sem þau kunna að verða krafín vættis um. En vitaskuld er aðilja rétt að ræða við væntanleg vitni, áður en þau koma fyrir dóm, og kynna sér, hvað þau vita um sakarefnið. Í 2. mgr. 143. gr. frv. er dómara veitt heimild til þess að gefa vitni færi á því að skýra mál sitt, ef vætti þess fer í hág við skýrslu, sem það hefur áður gefið fyrir lögreglumanni eða dómi um málsatvik, eða vilji vitnið nú ekki bera um málsatvik eða telur sig ekki geta það.

Ákvæði 144. gr. frv. koma í staðinn fyrir 3. og 4. mgr. og að nokkru 2. mgr. 133. gr. laga nr. 85/1936. Rétt er að benda á það ákvæði í greininni, að vitni skal hvatt til þess að skýra fyrst frá atvikum máls í samhengi og án þess að það sé spurt, ef

kostur er. Einnig er rétt að benda á það ákvæði greinarinnar, að dómara ber að svipta aðilja, sem fengið hefur leyfi til að spyrja vitni, rétti til að bera fram spurningar, ef spurningar hans eru óákveðnar, tvíræðar, veiðandi, lagaðar til að rugla vitni, ósamilegar eða sýnilega þýðingarlausar fyrir málið.

Ákvæði 145. og 146. gr. frv. koma að nokkru í staðinn fyrir 133. gr., 2. mgr., laga nr. 85/1936. Það skiptir vitaskuld miklu máli hverju sinni, hvort vitni reisir skýrslu sína á sjálfs sín skynjun eða sögusögn annarra. Er oft nauðsynlegt að spyrja vitni allrækilega til þess að komast að því sanna í því efni. Einnig er nauðsyn að prófa rækilega horf vitnis til máls og málsaðilja.

Efni 147. gr. frv. kemur í staðinn fyrir 133. gr. laga nr. 85/1936, 3. mgr. að nokkru, og 124. gr., 1. mgr., sömu laga, og fjallar hún um bókun á vitnaskýrslum.

Ákvæði 148. gr. frv. kemur í staðinn fyrir 131. gr. laga nr. 85/1936 og fjallar um viðurlög á hendur vitni, sem eigi fullnægir vitnaskyldu sinni. Rétt er að benda á það ákvæði að sækja má vitni með aðstoð lögreglu til vættis og að vitni verður eigi gerð refsing fyrir brot á vitnaskyldu né það sótt með valdi, þá er eigi eru lengur fyrir hendi ástæður til að leiða það. Börn, innan 15 ára, og menn, sem mjög er vitsmunavant eða geðbillaðir, verða eigi dæmdir til refsingar vegna brots á vitnaskyldu.

Í 149. gr. frv. eru nýmæli þess efnis, að dómari úrskurðar vitni, sem visvitandi eða af gáleysi hefur eigi fullnægt vitnaskyldu sinni og valdið með því aðilja eða ríkissjóði kostnaði, að greiða þann kostnað, enda geri rétthafi kröfu um það.

Ákvæði 150. gr. frv. koma í stað 135. gr. laga nr. 85/1936. Samkvæmt frv. er dómara nú falið að ákveða þóknun til vitnis, en er eigi bundinn við ákveðinn taxa, svo sem ákveðið er í lögum nr. 85/1936.

Ákvæði 151. gr. frv. er í samræmi við það, sem gilt hefur.

Ákvæði 152. gr. koma í stað 129. gr., 1. mgr., laga nr. 85/1936.

Um X. kafla.

Um skýrslugjöf aðilja að viðlögðum drengskap.

Í 161.—174. gr. laga nr. 85/1936 eru ákvæði, er veita dómara heimild til þess að láta úrslit máls í heild sinni eða úrslit einstakra málsatriða velta á eiði eða drengskaparheiti aðilja eða jafnvel þriðja manns. Það virðist einsýnt, að slík ákvörðun um málsúrslit er hálfgerð neyðarúrræði. Aðiljar eru meira og minna litaðir af sjálfs sín málstað og telja oft sjálfum sér trú um, að þeir hafi á réttu að standa, þótt svo sé eigi. Ef þeim er veittur aðildareiddur og þar með fenginn heimild til þess að segja síðasta orðið í málinu, er mikil freisting lögð á leið þeirra, einkum ef um stór hagsmunamál er að tefla. Má þá oft búast við því, að óhlutvandir menn og ófyrirleitnir láti sig hafa það að vinna eið, þar sem samvitzkunæmir og miður harðir menn fallast á honum. Af þessum sökum hafa dómara oft veigrað sér við að dæma aðildareiddi í miklum hagsmunamálum. En sé notkun aðildareids viðsjárverð í stórum hagsmunamálum, þá virðist það ósamræmi að grípa til hans í minni háttar málum. Má og segja, að ríkisvaldið leggi að nokkru árar í bát, ef það leggur á vald aðilja að ráða úrslitum í málum, sem ber undir það sjálft að úrskurða. Af þeim ástæðum, sem nú hafa verið raktar, hefur Hæstiréttur nú um 10 ára bil eigi látið mál velta á aðildareiddi, þrátt fyrir það þótt heimild hafi verið til þess í lögum. Hér eru þó undanskilin barnsfaðernismál, enda fyrirskipa lög þar beinlínis aðildareidd.

Í frv. því, sem hér liggur fyrir, eru eigi fyrirmæli um notkun aðildareids. En í stað ákvæða laga nr. 85/1936 um hann kemur X. kafli frv. um skýrslugjöf aðilja að viðlögðum drengskap. Ákvæði þessa kafla eru sniðin að miklu leyti eftir sænsku réttarfarslögnum, en þó er lengra gengið í frv. um notkun slíkrar skýrslugjafar. Samkvæmt 153. gr. frv. er heimilt að láta annan hvorn aðilja eða báða gefa skýrslu að viðlögðum drengskap, og getur hvor aðilja eða dómari átt frumkvæði að því. Samkvæmt þessu má taka skýrslu af aðilja að viðlagðri sömu ábyrgð og

um aðildareidð væri að tefla, en dómari metur síðan skýrsluna og leggur dómsorð á hana. Virðist þessi háttur miklu eðlilegri heldur en notkun aðildareidðs og meira í samræmi við skyldu og rétt ríkisvaldsins til þess að kveða á um lögskipti aðilja.

Í 154. gr. frv. segir um það, hverjir geti gefið aðiljaskýrslur fyrir ólöggráða menn og fyrirtæki.

Í 155. gr. frv. eru ákvæði um það, að sá, er eigi verður heitfestur, geti eigi heldur gefið aðiljaskýrslu að viðlögðum drengskap.

Ákvæði 156. gr. frv. miða að því að húa menn sem bezt undir það að gefa skýrslu að viðlögðum drengskap.

Í 157. gr. eru talin upp ýmis ákvæði frv. um vitni, sem beita skal um skýrslugjöf aðilja, eftir því sem við á.

Um XI. kafla.

Um matsgerðir.

Þessi kafli frv., sem tekur yfir 158.—174. gr., að báðum meðtöldum, kemur í stað 136.—144. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 158. gr. frv. koma í stað 1. mgr. 136. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 159. gr. frv. koma að nokkru í stað 2. mgr. 136. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 160. gr. frv. koma einnig í stað 136. gr., 2. mgr., laga nr. 85/1936. Hér er það nýmæli, að dómari skuli ganga á vettvang, þar sem hann má því við koma, til framkvæmdar á mati og skoðun.

Ákvæði 161. gr. frv. eru að efni hin sömu og ákvæði 138. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 162. gr. frv. koma í stað 139. gr., 1.—3. mgr., laga nr. 85/1936. Gert er nú ráð fyrir því, að kveðja megi einn matsmann, ef því er að skipta.

Ákvæði 163. gr. frv. koma í stað síðustu málsgr. 139. gr. laga nr. 85/1936.

Efni 164. gr. frv. er nýmæli og miðar að því að knýja aðilja til þess að bera fram mótmæli gegn matsmanni, svo fljótt sem verða má, ef aðili telur hann eigi hæfan til starfans.

Ákvæði 165. gr. koma í stað 1. og 2. mgr. 140. gr. laga nr. 85/1936. Er nú svo kveðið á, að dómari skuli tilkynna matsmanni dómkvaðningu. Tekið er nú fram, að matsmanni sé heimilt að afla sér gagna og skýrslna til afnota við matið, enda gefi hann aðilja færi á að tjá sig um þær skýrslur, eftir því sem kostur er á. Ef vitnaleiðsla er nauðsynleg til skýringar á matsatriði, skal dómari framkvæma hana. Matsmaður skal senda bæði dómara og aðiljum matsgerð sína.

Í 166.—168. gr. frv. eru rækilegri reglur en nú gilda um prófun matsmanna og heitfestingu þeirra fyrir dómi. Koma þær í stað 3. mgr. 140. gr. og að nokkru í stað 2. mgr. sömu greinar laga nr. 85/1936. Eru reglur frv. ýtarlegri en reglur laganna.

Ákvæði 169. gr. frv. koma í stað 1. mgr. 141. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 170. gr. frv. svara til 2. mgr. 141. gr. laga nr. 85/1936 og ákvæði 171. gr. frv. til 3. mgr. 141. gr. sömu laga.

Ákvæði 172. gr. frv. eru nýmæli. Er þar lagt fyrir dómara að dæma matsmann, sem vanrækir starfa sinn og veldur þar með aðilja eða ríkissjóði kostnaði, að bæta þann kostnað, enda krefjist sá, er í hlut á, þess. Hér er um sams konar ákvæði að tefla og í 149. gr. frv. segir um vitni.

Ákvæði 173. gr. frv. koma í stað 142. gr. laga nr. 85/1936. Í frv. segir, að yfirmatsmenn skuli venjulega vera fleiri en undirmatsmenn, en ekki er gert ráð fyrir því, að þeir þurfi að vera tvöfalt fleiri, svo sem lögín ætlast til, að þeir séu venjulega. Er það lagt á vald dómara.

Ákvæði 174. gr. frv. geymir það nýmæli í settum lögum, að rétt sé að dómkveðja matsmann eða matsmenn af nýju, þótt yfirmat hafi farið fram, enda telji dómari, að skýra megi málið með nýrri matsgerð.

Um XII. kafla.

Um skjöl.

Ákvæði XII. kafla frv. um skjöl eru þau sömu sem ákvæði 145.—157. gr. laga nr. 85/1936 að öðru en því, að 176. gr. frv. kemur í stað 146. gr. laganna. Ákvæði VIII. kafla frv. geyma almennar reglur um þau ákvæði, sem greinir í 158. og 159. gr. laga nr. 85/1936.

Um XIII. kafla.

Um öflun sönnunargagna til tryggingar.

Ákvæði kafla þessa eru nýmæli í íslenskum settum lögum. Mönnum er oft nauðsyn að tryggja sér sönnun fyrir tilteknum atvikum, enda þótt ekki sé til málaferla komið. Ákvæði 188.—192. gr. frv. geyma reglur um öflun sönnunargagna, þegar svo stendur á. Við samningu þessa kafla hefur m. a. verið höfð hliðsjón af sænsku réttarfarslögunum.

Um XIV. kafla.

Um öflun gagna erlendis.

Oft er nauðsyn að afla gagna erlendis til afnota í málum hér á landi. Í XIV. kafla frv. eru reglur um öflun slíkra gagna, og eru þær reglur nýmæli í settum lögum. Þykir eigi vera ástæða til að skýra sérstaklega einstakar greinar kaflans. Höfð hefur verið hliðsjón af 296. gr. dönsku réttarfarslaganna við samningu þessara ákvæða.

Um XV. kafla.

Um málsmeðferð.

Svo sem lýst var í upphafi athugasemda þessara, er sá háttur venjulega hafður á málsmeðferð samkvæmt gildandi lögum, að út er gefin sáttakæra, og koma aðiljar síðan fyrir sáttanefnd til sáttaumleitunar. Ef hún reynist árangurslaus, er málinu vísað til aðgerða dómstólanna. Er þá gefin út stefna. Geymir hún venjulega sama efni og sáttakæran eða vísar að einhverju leyti til sáttakæru. Er sækjandi kemur fyrir dóm, skal hann leggja fram greinargerð fyrir kröfum sínum. Þegar sækjandi hefur gert það, ber verjanda, eins fljótt og verða má, að leggja fram greinargerð af sinni hálfu, þar sem hann lýsir málavöxtum frá sínu sjónarmiði. Reynslan hefur orðið sú, að lýsing málavaxta í stefnu, sáttakæru og greinargerð sækjanda er oft mjög ófullkomin. Lagt hefur verið út í mál, án þess að sækjandi eða umboðsmaður hans hafi verið búnir að kanna málavöxtu nægilega. Eftir að aðiljar hafa lagt fram greinargerðir sínar og dómari hefur kannað samkvæmt 108. gr. laga nr. 85/1936, hvort um frávisun væri að tefla, fá aðiljar samkvæmt lögunum sam-eiginlega fresti til að afla gagna eftir þörfum. Er þeir telja sig hafa aflað gagna, er málið tekið til flutnings, venjulega munnlegs, en veita má þó leyfi til skriflegs flutnings. Það hefur viljað brenna við, er flutningur máls stendur yfir, að dómari verður þess vis, að málsefni er ekki leitt í ljós til neinnar hlitar. Hefur dómari þá oft orðið að stanza málflutning í miðjum klíðum og leggja fyrir aðilja að afla nýrra gagna eða jafnvel orðið, að loknum málflutningi, að taka málið upp af nýju í því skyni. Aðiljar eða umboðsmenn þeirra hafa og haft það í hendi sinni að stanza málflutning í miðjum klíðum með því að biðja um frest til öflunar gagna og kæra úrskurð dómara um synjun frests, ef hann var ekki veittur. Ef dregið er saman það, sem nú hefur sagt verið, má segja, að menn geti höfðað mál án þess að hafa áður að nokkru ráði undirbúið sakarefnið og komi oft fyrir dómara til að flytja það, áður en atvik þess eru svo í ljós leidd, að það verði flutt til nokkurrar hlitar. Ákvæði laga nr. 85/1936 veita dómara eigi nægilega stoð til þess að vinna gegn þessu. Að vísu segir í lögunum, að dómari eigi að fylgjast með málinu á öllum stigum þess og kosta kapps um, að yfirlýsingar og skýrslur málsaðilja verði nægilega glöggar, en lögin veita dómaranum ekki nægileg tæki til þess að framkvæma þetta, og hefur reyndin því orðið sú, er áður var lýst.

Í XV. kafla frv. um málsmeðferð er gerð tilraun til að setja fram ákvæði, er girði annars vegar fyrir það, að menn fari í mál undirbúningslaust, og stuðli hins vegar að því, svo sem kostur er, að mál séu sæmilega undirbúin, er þau koma til munnlegs flutnings fyrir dómara. Í frv. er allur undirbúningur málsins fram til munnlegs flutnings nefndur *frumflutningur* þess, og hinn munnlegi málflytningur er nefndur *aðalflutningur*. Í stað sáttakæru, stefnu og greinargerðar sækjanda kemur nú eitt skjal, *stefnan*, en til hennar eru gerðar mjög strangar kröfur. Dönsk, norsk, sænsk og þýzk réttarfarslög hafa verið höfð til hliðsjónar við samningu þessara ákvæða, en sérstaklega hefur verið byggt á reynslu af dómstörfum hér á landi.

Ákvæði 198. gr. frv. koma að nokkru í stað 87., 88. og 105. gr. laga nr. 85/1936. Í grein þessari segir um efni stefnu. Tilætlunin er, að aðili, sem hyggst fara í mál, verði að kynna sér málavexti sína mjög nákvæmlega og semja stefnu, þar sem þeir eru raktir ýtarlega, kröfur hans í málinu svo og þau gögn, sem hann hyggst sanna kröfur sínar með. Sérstaklega er ástæða til þess að benda á þetta síðastnefnda atriði um sönnunargögn, sem er hreint nýmæli: A, sem vill stefna B, verður að afla gagna, þ. á m. leita uppi vitni og hafa tal af þeim, áður en hann gefur út stefnu, og greina skal hann vitni í stefnu. Hins vegar er í þessu sambandi rétt að benda á ákvæði 118. og 143. gr. frv., sem meina honum að láta vitnin undirrita vottorð um sakaratriðið. Samkvæmt 199. gr. frv. skal dómari fara yfir og athuga, hvort stefna fullnægir skilyrðum 198. gr. frv. Er dómara venjulega nauðsynlegt í því sambandi að hafa tal af stefnanda eða umboðsmanni hans, spyrja hann rækilega um málavöxtu og brýna fyrir honum að bæta úr ágöllum á stefnu, ef því er að skipta. Ef dómari telur stefnu löglega úr garði gerða, áritar hann hana um stað og stund til þingfestingar. Telji dómari hins vegar stefnu gallaða, en aðili lætur ekki skipast við ábendingar hans, synjar dómari með úrskurði um áritun á hana, sbr. 201. gr. frv. Tilætlunin með þeim reglum, sem nú hefur verið lýst, er í fyrsta lagi að reyna að girða fyrir það, að menn ani undirbúningslaust út í fánýt mál. Maður, sem verður að leggja málavexti sína niður fyrir sér, áður en hann getur farið í mál, sér sig ef til vill um hönd og sparar sér og þjóðfélaginu kostnað og dómstólum fyrirhöfn. En jafnvel þótt málið fari leiðar sinnar fyrir dómstólum, þá stuðlar sú meðferð, sem frv. gerir ráð fyrir, að greiðri meðferð þess, þar sem málið skal þegar við útgáfu stefnu liggja svo skýrt fyrir sem kostur er. Ætti málareksturinn því að taka styttri tíma.

Í samræmi við þær kröfur, sem gerðar eru til stefnunnar, eru þær kröfur, sem í 204. gr. frv. eru gerðar til greinargerðar af hendi verjanda. Honum ber í greinargerð sinni að lýsa málavöxtum jafn rækilega og sækjandi í stefnu og greina sönnunargögn þau, sem hann hyggst flytja fram með sama hætti, þ. á m. telja upp þau vitni, sem hann hyggst leiða. Dómara ber þegar að fara yfir greinargerð verjanda og athuga hana og benda honum á þau atriði, sem hann telur eigi nægilega rakin.

Ákvæði 206.—208. gr. frv. svara til 108. gr. laga nr. 85/1936, en í 206. gr. frv. er það nýmæli, að þar eru talin upp ýmis helztu tilvik, er valda því, að máli skal vísað frá dómi. Slík upptalning þykir hagkvæm til glöggvunar fyrir aðilja og dómara.

Ákvæði 209. gr. frv. svara til 207. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 210. gr. frv. lúta að því að gera sakarefnið einfaldara og er nýmæli. Svo sem lýst var, er rætt var um stefnu og greinargerð aðilja, er ætlað til þess, að dómari sá, sem með málið fer, fylgist frá upphafi með gangi þess og gagnaöflun. Er reynt að gera frv. þannig úr garði, að dómara sé unnt að framkvæma þessa skyldu sína. Miða ákvæði 211., 212., 214. og 215. gr. frv., sem koma að nokkru í stað 110., 114. og 115. gr. laga nr. 85/1936, að þessu marki.

Samkvæmt 205. gr. frv. veitir dómari verjanda hæfilegan frest til þess að undirbúa greinargerð, ef því er að skipta. Síðan veitir dómari aðiljum frest, eftir því sem hann telur nauðsynlegt, samkvæmt 213. gr. frv., er svarar til upphafsákvæðis 110. gr. laga nr. 85/1936.

Í þessu sambandi þykir rétt að minnst nokkuð á fresti í dómsmálum.

Samkv. tilsk. frá 17. maí 1690 um áfrýjun úrskurða o. fl. var bannað að skjóta til æðra dóms úrskurðum um einstök atriði, svo sem um fresti vitnaleiðslu o. fl., meðan stóð á meðferð málsins fyrir héraðsdómi. Segir í forsendum þeirrar tilskipunar, að nauðsynlegt hafi þótt að banna þetta, þar sem mikil brögð hafi verið að því, að málflutningsmenn áfrýjuðu slíkum úrskurðum fyrir yfirdómarann og drægju þannig málið á langinn. Með lögum nr. 85/1936 var tilskipunin frá 1690 felld úr gildi og aðiljum veitt víðtæk heimild til þess að kæra úrskurði um einstök atriði, sem kveðnir eru upp, meðan á málssókn stendur. En reynslan hefur sýnt, að heimild laga nr. 85/1936 til að kæra úrskurði um fresti hefur verið mjög misnotuð, svo sem verið hafði, áður en tilsk. frá 1690 gekk í gildi. Nokkrir málflutningsmenn kæra slíka úrskurði aldrei, sumir mjög sjaldan, en ýmsir aðiljar gera sér leik að því að kæra úrskurði um fresti og tefja með því málin og skapa dómurum óþarfa fyrirhöfn. Þykir því nauðsyn til bera að hverfa aftur að þeirri reglu, sem gildi frá 1690 til 1936, að því er varðar úrskurði héraðsdómara, þar sem synjað er um frekari frest. Hins vegar er í frv. heimild til að kæra úrskurð dómara um, að frestur skuli veittur, sbr. 10. lið 287. gr. frv. Þess má geta, að sams konar regla og hér er lagt til, að lögfest verði um frestveitingar, gildir í Noregi, sbr. 2. mgr. 96. gr. norsku réttarfarslaganna.

Það þykir hagkvæmast og eðlilegast, að aðiljayfirheyrsla fari að jafnaði fram á undan vitnaleiðslu, ef þess er kostur. Er ákvæði 214. gr. frv. á þeim rökum reist. Í erlendum lögum er víða svo kveðið á, að aðiljayfirheyrsla og vitnaleiðsla fari fram í aðalflutningi máls. Hér á landi mun venjan hafa verið sú, að þessar athafnir hafa farið fram áður. Rétt þótti því að leggja á vald dómara að kveða á um þetta hverju sinni.

Ákvæði 215. gr. frv. um sáttaumleitan dómara og heimild handa honum til að skipa sérstakan sáttamann sér til aðstoðar eru nýmæli, er rædd voru í upphafi atugasemda þessara, sbr. 42. kap., 17. gr., sænsku réttarfarslaganna.

Því hefur þegar verið lýst, að ákvæði frv. miða að því, að málarekstur verði sem gleggstur og vafningaminnstur þegar frá upphafi. Drepið hefur verið á það, að, eins og málum er háttað nú, kemur það þráfaldlega fyrir, að dómari tekur mál til munnlegs málflutnings, en verður að stanza þann flutning í miðjum klíðum vegna þess, hve gagnaöflun er ófullkomin. Reglur frv. um stefnur og greinargerðir eiga að bæta úr þessu, en með því að alltaf má búast við því, að atvik mála séu eigi nægilega í ljós leidd, þegar komið er að aðalflutningi þeirra, og vandræði er að eyða tíma dómstóla í málflutning, sem eigi verður til lykta leiddur vegna gagnaskorts, er dómara fengið í hendur tæki það, er greinir í 216. gr. frv. til að sannfæra sig enn betur um málalíbúnað, áður en hann ákveður dag til aðalflutnings þess. Ákvæði greinarinnar er algert nýmæli. Hvor aðilja skal, ef dómari krefst þess, skrifa skýrt, glögg og gagnyrnt yfirlit um kröfur máls, atvik þess, ástæður og sönnunargögn svo og þau lög, er hann hyggst vitna til. Verða dómara að vera mjög á verði um það, að greinargerðir þessar séu annars vegar rækilegar og hins vegar lausar við málalengingar. Af greinargerðum þessum á dómarrinn að geta gert sér fulla grein fyrir því, hvort mál er komið á það stig, að það verði flutt aðalflutningi. Og sé rétt með farið, ætti aðalflutningur máls sjaldan að stanza í miðjum klíðum vegna gagnaskorts og verk dómara þannig verða auðveldara. Í frv. er gert ráð fyrir því, að öll mál séu munnlega flutt. Ef mál eru flókin, t. d. reikningsmál, greiðist bezt úr þeim fyrst í greinargerð samkvæmt 216. gr. og síðar í munnlegum málflutningi.

Ákvæði 217. gr. frv. koma að nokkru í stað 111. gr. laga nr. 85/1936, og ákvæði 218. og 219. gr. frv. koma í stað 112. gr. sömu laga. Rétt þykir að benda á það nýmæli 218. gr. frv., að dómari getur ákveðið, að ein ræða af hendi hvors aðilja nægi, ef hann telur málið þá útrætt.

Ákvæði 221. gr. frv. koma að nokkru í stað 71. gr. laga nr. 85/1936. Rétt er í

því sambandi að benda einnig á 269. og 270. gr. frv. Fjalla greinar þessar um sundurliðun málflytninga.

Marglýst hefur verið ástæðum fyrir því, að frumflytningur skal vera svo ýtarlegur, sem gert er ráð fyrir í frv., en þungamiðja málflytninga á að vera í aðalflytningi. Dómari verður að vera á verði um það, að aðalflytningur fullnægi ákvæðum laganna. Í 222. gr. frv. er bannað að lesa í aðalflytningi upp úr greinargerðum aðilja í frumflytningi, nema sérstaklega standi á. Miðar ákvæði þetta að því að halda upp sjálfstæði aðalflytninga.

Í réttarfari voru hefur um langan tíma gilt svokölluð eventualmaxima, sem nefnd hefur verið á íslensku reglan um afdráttarlausan málflytning. Er hún lögfest í 110. gr. laga nr. 85/1936. Í stuttu máli er efni þessarar reglu það, að aðili getur eigi á síðara stigi máls borið fyrir sig málsatvik, er honum var unnt að bera fyrir sig á fyrri stigum þess. Það er sannmæli margra fræðimanna nú á dögum, að eventualreglan sé of ströng. Hafa nýjustu réttarfarslög vikið frá henni, sbr. 43. kap., 10. gr., sænsku réttarfarslaganna og 335. gr. norsku réttarfarslaganna. Ákvæði 223. gr. eru í samræmi við nýjustu fræðikenningar um þessi efni, sbr. Stephan Hurwitz í Tvistemaal, bls. 107 og 204.

Ákvæði 224. gr. frv. svara til 116. gr. laga nr. 85/1936 og eru í samræmi við þær reglur, sem gilt hafa um málflytningafrýðingur eða vöntun þeirra.

Það liggur í verkahring aðilja eða umboðsmanna þeirra að leiða í ljós atvik hvers máls og bera þau fyrir sig til sóknar eða varnar. Í sumum réttarfarslögum er svo kveðið á, að dómari geti eigi reist niðurstöðu dóms á atvikum, sem aðili hefur eigi borið fyrir sig, þótt málskjöl leiði atvikin í ljós. Í 113. gr. laga nr. 85/1936 segir, að komi málsástæða fram í skjali, en aðili hreyfir henni ekki í sókn eða vörn, þá skuli dómari meta það eftir atvikum hverju sinni, hvort slík málsástæða geti komið til greina. Það er málsástæða (Vorbringen), er aðili ber fyrir sig atvik máls til sóknar eða varnar. Verður því að skýra orðið „málsástæða“ í 113. gr. laga nr. 85/1936, eins og þar stæði málsatvik. Þetta ákvæði 113. gr. gengur mun lengra heldur en löggjöf víða erlendis, sbr. 86. gr., 2. mgr., norsku réttarfarslaganna, 293. gr., 2. mgr., dönsku réttarfarslaganna og 17. kap., 3. gr., sænsku réttarfarslaganna. Hefur ákvæði þetta í sambandi við 120. gr. sömu laga verkað þannig, að margir málsaðiljar treysta því, að fyrst héraðsdómari og síðan Hæstiréttur taki í sínar hendur að vinna verk aðilja, þ. e. að kveða á um, hvaða atvik þurfi að leiða í ljós, og hefur málflytningur því oft eigi orðið svo vandaður sem skyldi. Af þessum sökum, er nú hefur verið lýst, þykir rétt að takmarka heimild þá, sem er í 113. gr. laga nr. 85/1936, en eigi þykir fært að fella hana alveg niður. Samkvæmt þessu er svo kveðið á í 225. gr. frv., að dómari geti reist niðurstöðu máls á atviki, er aðiljar hafa af vangá eigi borið fyrir sig, ef niðurstaða máls verður óréttlát í mikilvægum atriðum, ef gengið er fram hjá atvikinu, en kalla verður dómari aðilja jafnan fyrir sig og krefja þá sagna um atvikið, áður en hann leggur það til grundvallar dómi.

Ákvæði 226. gr. frv. svara til 120. gr. laga nr. 85/1936, en ætlazt er til þess, að ákvæði kaflans um vandaðan málflytning leiði til þess, að þessu ákvæði verði ekki beitt í jafn ríkuum mæli og verið hefur.

Ákvæði 1. og 2. tölul. 227. gr. frv. koma að nokkru í stað 1. mgr. 118. gr. laga nr. 85/1936. Ákvæði 3. málsgr. 227. gr. frv. er nýmæli. Það getur skipt miklu verjanda, sem hefur orðið að þola málsókn, að dómur gangi um sakarefnið. Er honum því veitt heimild til þess, eftir að hann hefur lagt fram greinargerð, að krefjast dóms í málinu, enda þótt sækjandi komi eigi fyrir dóm. Í 118. gr. laga nr. 85/1936 segir svo, að mál skuli jafnan flytja skriflega, er verjandi sækir eigi dóm, og dæma það eftir kröfum sækjanda og málsútlitun, að því leyti sem samrýmanlegt er framkomnum skilríkjum. Með 228. gr. frv. er ætlazt til, að sú breyting verði á málsmeðferð, að málflytningur sé munnlegur. Verður eigi séð, að nokkur ástæða sé til

Þess að hafa málflytning eigi munnlegan, þótt verjandi mæti eigi. Þá er og heinlinis tekið fram í nefndri gr. frv., að dómari megi eigi reisa dóm á málsatvikum, staðhæfingum eða málsástæðum, sem eigi segir glögg skil á í stefnu, og að vísa skuli máli frá dómi, ef það kemur í ljós, að lýsing atvika í stefnu er annaðhvort röng eða ófullkomin. Enn er það hreint nýmæli í 228. gr. frv., að sækjandi, er frest fær í máli, er verjandi mætir eigi, skuli láta birta fyrir verjanda endurrit af því, sem fram fór á dómþingi, með þeim fyrirvara, er dómari tiltekur, og að verjanda sé rétt að mæta á síðara dómþingi og hafa uppi vörn, þótt hann geti eigi sannað forföll sín við fyrri málsmeðferð.

Ákvæði 229. gr. frv. fjalla um endurupptöku máls, er aðili hefur haft forföll, og svara að mestu til 3. og 4. mgr. 118. gr. laga nr. 85/1936.

Áður en lög nr. 85/1936 tóku gildi, giltu um útivist aðilja ákvæði 9. og 14. gr. tilsk. frá 15. ágúst 1832. Samkvæmt þeim greinum hafði aðili, er eigi mætti á dómþingi, rétt til að krefjast endurupptöku máls næstu 14 daga, hvort sem útivistin var honum sjálfráð eður eigi. Gat hann gengið inn í málið og borið fram málsástæður sínar og gögn. Með 118. gr. laga nr. 85/1936 var sú breyting gerð, að aðili, sem eigi hefur komið á dómþing, getur einungis fengið mál tekið upp af nýju fyrir þeim dómi, ef hann sannar forföll sín. A, sem gleymt hefur að mæta á dómþingi, getur eigi fengið málið tekið upp, hversu mikilvægt sem það er, heldur er það dæmt samkvæmt kröfum sækjanda og málsútlitun. Slíkur héraðsdómur er eigi reistur á alhliða athugun máls. En þótt aðili hafi eigi fengið málið tekið upp fyrir héraðsdómi, hefur hann getað skotið því til Hæstaréttar og lagt þar fram öll gögn og borið fram málsástæður. Þó hefur honum verið meinað að herá fyrir sig málsástæður í Hæstarétti, ef hann hafði áður sótt dómþing í héraði án þess að hafast neitt að. Afleiðingin af þessum ákvæðum laga nr. 85/1936 hefur verið sú, að ýmis mál, og það stór mál, hafa einungis fengið efnislega athugun í einu dómstigi, þ. e. Hæstarétti, og fer þessi meðferð í báða við þá meginreglu réttarfars, að þess sé kostur að sækja og verja hvert mál í tveimur dómstigum, enda þótt mistök verði um mót á dómþingi.

Ákvæði 230.—235. gr. frv. miða að því að færa þetta til annars og betra horfs. Eru ákvæði nefndra greina í samræmi við það, sem víða tíðkast í löggjöf erlendis, sbr. 24. kap. norsku réttarfarslaganna og 44. kap., 9.—10. gr., sænsku réttarfarslaganna. Aðilja, sem eigi hefur mætt á dómþingi, er rétt að krefjast endurupptöku málsins fyrir þeim dómi, er dæmdi það, innan eins mánaðar frá því að dómur var birtur honum, en þó eigi síðar en tveimur árum eftir uppsögu dóms. En aðili, sem sök átti á útivistinni, verður að greiða málskostnað, sem á hann var lagður með útivistardóminum eða setja tryggingu fyrir honum. Svo ber og að leggja á hann málskostnað í hinu endurupptekna máli, jafnvel þótt dómnum sé breytt honum í hag. Eru þessi ákvæði sett til þess að tryggja rétt gagnadiljans og girða fyrir það, að ákvæði frv. um heimild til endurupptöku máls verði notuð til að tefja mál og vefja. Nú sannar aðili, að hann átti eigi sök á útivist sinni, og metur þá dómari samkv. 230. gr. i. f., hvort hann skuli greiða málskostnað í útivistarmálinu, áður en hann fær það endurupptekið, en að lokum skal í slíkum málum fara um málskostnað eftir almennum reglum. Er dómara þá rétt eftir ástæðum að leggja á útivistaradilja kostnað, sem gagnadili verður fyrir vegna útivistarinnar, enda þótt útivistin stafi af forföllum hans.

Um XVI. kafla.

Um gjafsókn.

Kafla þessi svarar að efni til XI. kafla laga nr. 85/1936.

Um XVII. kafla.
Um málskostnað.

Þessi kafla frv. kemur í stað XII. kafla laga nr. 85/1936, sem hefur verið umsaminn. Rétt þykir að benda á eftirtalin atriði:

Ferðakostnaður dómara er samkvæmt frv. ekki talinn til málskostnaðar, heldur er ætlað til, að hann greiðist úr ríkissjóði. Aðili, sem valdið hefur gagnaðilja kostnaði með mistökum eða handvömm í málflytningi, skal greiða þann kostnað samkvæmt 246. gr. frv., hvernig sem fer um sakarefni og málskostnað að öðru leyti. Samkvæmt 247. gr. frv. ber að dæma umboðsmann aðilja til að greiða kostnað, sem hann hefur valdið með þar tilgreindri hegðun og leggja ber á umbjóðanda hans, jafnvel þótt krafa sé eigi gerð á hendur umboðsmanninum. Ber þá að dæma umbjóðanda og umboðsmann in solidum til greiðslu þess kostnaðar. Rétt er að benda á 2. mgr. 250. gr. frv., þar sem segir, að aðilja, sem málskostnað hlýtur, skuli að jafnaði dæmdur allur sá kostnaður, sem hann hefur haft af málinu, enda sé ekki um óþarfa kostnað að tefla.

Samkvæmt 186. gr. laga nr. 85/1936 má kæra sérstaklega til æðra dóms ákvæði héraðsdóms um málskostnað, enda þótt sá, er í hlut á, vilji una við ákvörðun dómara um sakarefnið sjálf. Þetta verður að teljast óheppileg regla. Hæstiréttur verður, er hann dæmir um málskostnað, að miða við niðurstöðu héraðsdóms um sakarefni að öðru leyti, hvort sem Hæstiréttur er sammála héraðsdómara um það eður eigi. Þar sem svo náð samband er milli sakarefnisins sjálfs og málskostnaðar, virðist engin ástæða til að hafa sérstaka heimild í lögum til að kæra málskostnað, en aðili getur áfrýjað ákvæði héraðsdóms um hann eftir almennum áfrýjunarreglum.

Um XVIII. kafla.
Um réttarfarssektir.

Þessi kafla frv. kemur í stað XIII. kafla laga nr. 85/1936, sem hefur verið saminn um. Rétt þykir að benda á þá breytingu, að fjárhæð sekta, sem dæma má á hendur manni samkvæmt ákvæðum kaflans, er eigi takmörkuð frekar en almennt segir í lögum.

Um XIX. kafla.
Um ráðstefnu dómenda og atkvæðagreiðslu.

Ákvæði þessa kafla eru að mestu nýmæli í settum lögum, en í samræmi við þær reglur, sem tíðkæzt hafa í framkvæmd.

Um XX. kafla.
Um dóma og úrskurði.

Ákvæði 264.—267. gr. frv. koma í stað 190. og 191. gr. laga nr. 85/1936, en ákvæðin eru umsamin og gerð rækilegri.

Ákvæði 268. gr. frv. svarar til upphafsákvæðis 113. gr. laga nr. 85/1936. Aðalreglan hlýtur að verða sú, að aðili, sem ráðstafað getur sakarefni að vild, ræður því, hvaða atvik máls hann vill bera fyrir sig til sóknar eða varnar. En með því að oft má gera ráð fyrir, að það stafi af vangá og mistökum, að aðili ber eigi fyrir sig til sóknar eða varnar atvik, er verða má honum til hagsbóta í máli, hefur verið gerð undantekning frá aðalreglunni með 225. gr. frv.

Ákvæði 269. og 270. gr. frv. koma ásamt 221. gr., er áður getur, í staðinn fyrir síðustu málgr. 71. gr. laga nr. 85/1936. Efnislega eru ákvæði frv. að miklu leyti hin sömu og laganna, að öðru en því, að hinn stutti áfrýjunarfrestur, sem um getur í lögnum, hefur eigi verið tekinn upp í frv., en áfrýjunarfrestur í þessu sambandi verður tekinn til meðferðar, þegar fjallað verður um áfrýjunarfresti almennt.

Ákvæði 271. gr. frv. er nýmæli og miðar að því að skapa meiri festu í viðskiptum manna, sem gert hafa sátt um sakarefni.

Ákvæði 272. gr. koma í stað 1. og 4. mgr. 193. gr. laga nr. 85/1936.

Reynt hefur verið að flokka þau atriði, sem taka skal fram í hverjum dómi, dómurum til glöggvunar og leiðbeiningar.

Í 273. gr. segir, að ágreiningsatkvæði skuli samið og birt með sama hætti og dómur.

Ákvæði 274. gr. frv. kemur í stað 2. mgr. 293. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 275. gr. frv. eru í samræmi við gildandi rétt.

Ákvæði 276. gr. frv. eru nýmæli. Dómari getur að kröfu aðilja bæði lengt og stytt aðfararfresti, ef hagsmunir aðilja krefjast þess, en þó gegn tryggingu úr hendi þess, sem hagsbóta nýtur af því, ef því er að skipta.

Ákvæði 277. gr. frv. kemur í stað niðurlagsákvæðis 193. gr. laga nr. 85/1936.

Ákvæði 1. og 2. mgr. 278. gr. frv. kemur í stað 194. gr. laga nr. 85/1936, en ákvæði 3. mgr. koma í staðinn fyrir 1. mgr. 195. gr. laga nr. 85/1936 og upphafsákvæði 2. mgr. sömu greinar svo og 2. mgr. 196. gr. laganna.

Ákvæði 279. gr. kemur í stað nokkurs hluta 2. mgr. 195. gr. laga nr. 85/1936.

Það tíðkast nú á tímum, að ríki, sem hafa líka menningu og búa við líkar réttarhugmyndir, geri með sér gagnkvæma samninga um, að dómur dómstóla og úrskurðir stjórnvalda, er ganga í öðru ríkinu, skuli hafa gildi í hinu ríkinu. Ríki, sem slíka samninga gera, hafa þó áskilnað um það, að hafna gildi slíkra erlendra gerninga, ef þeir fara sýnilega í bág við lögskipan og allsherjarreglu í landinu, (hina svo nefndu ordre public reglu). Reglur um þetta efni hafa áður verið lög-leiddar á Íslandi í skiptum við Norðurlönd, en rétt þykir að setja almennar reglur um skipan þessara mála. Virðist engin hættu þessu samfara, þar sem ákvæði 280. gr. frv. slær varnagla við því, að erlendum dómum og úrskurðum, er brjóta kunna í bág við íslenska lögskipan og réttarvitund, verði fullnægt hér á landi. Aðili, er vildi láta framkvæma slíkan dóm á Íslandi, yrði að bera það undir íslenska dómstóla, hvort dómurinn fullnægði skilyrðum til þess.

Um XXI. kafla.

Um endurupptöku dæmdra mála.

Jafnvel þótt dómur hafi gengið í máli manns og málið hlotið rétta formlega meðferð, þá er sá möguleiki fyrir hendi, að þau mistök hafi orðið, er leitt hafi til óréttlátrar niðurstöðu. Í 30. gr. hæstaréttarlaga nr. 112 frá 1935 er veitt heimild til að taka mál upp af nýju fyrir Hæstarétti, ef það hefur sannast eða mikil líkindi eru til þess, að það hafi verið svo rangt flutt, að niðurstaðan mundi hafa orðið önnur í verulegum atriðum, ef svo hefði eigi verið, enda megi beiðandi eigi sjálfum sér um kenna. Önnur ákvæði í gildandi lögum, að því er einkamál varðar, eru eigi fyrir hendi, en í lögum nr. 27/1951 um meðferð opinberra mála hafa verið sett ákvæði um endurupptöku opinberra mála. Samkvæmt tillögum Hæstaréttar hefur nefndu ákvæði hæstaréttarlaganna verið beitt með lögjöfnun um endurupptöku máls, sem dæmt hafði verið með óáfrýjuðum dómi í héraði. Telja verður, að ákvæði 30. gr. hæstaréttarlaganna sé alls kostar ófullnægjandi. Í erlendri réttarfarslöggjöf eru víðast hvar mjög rækileg fyrirmæli um endurupptöku óáfrýjaðra dóma, þar sem meiri háttar mistök hafa orðið, enda þótt slíkir dómur séu formlega rétt úr garði gerðir.

Ákvæði XXI. kafla frv. um endurupptöku dæmdra mála eru að töluverðu leyti sniðin eftir 58. kap. sænsku réttarfarslaganna um þetta efni.

Í 281. gr. frv. eru rakin þau tilvik, er leyfa má endurupptöku óáfrýjaðs héraðsdóms. Í 1. og 2. tölul. eru greind tilvik, er stórfellt misferli hefur verkað á dómurorðið. Það er andstætt réttarvitund, að aðili eigi þess ekki kost, að fá leiðrétting mála sinna, ef svo stendur á. Í 3. tölulið er um mál að tefla, er ný atvik eða sönnun kemur í ljós, eftir að dómur gekk og aðilja var eigi hægt að bera atvikið eða sönnunina fyrir sig, meðan á málsmeðferð stóð. Ef aðilja er um að kenna, að atvik eða

sönnun kom eigi fram í fyrra málinu, getur hann vitaskuld eigi krafizt endurupp-töku máls samkvæmt þessum tölulið.

Samkv. 4. tölul. má taka upp mál, ef dómsorð hvílir á augsýnilegri lögvilla. Endurupptaka samkvæmt þessum tölulið verður vitaskuld eigi framkvæmd, nema sérstaklega standi á, enda er það kunnara en frá þurfi að segja, að menn greinir oft mjög á um það, hvað sé lögvilla. Þegar rætt var um stefnubirtingar, var þess getið, að með ákvæðum frv. er leitast við að tryggja það sem bezt, að stefna í dómsmáli úr því, sem áfátt kann að vera. Er einnig þessum ákvæðum ætlað að spyrna gegn því, að fánýt eða vanreifuð kærsmål séu send Hæstarétti. Í sömu átt ganga og ákvæði 292. gr., þar sem héraðsdómara er mælt vald til þess að ákveða, að kærandi setji að kröfu gagnaðilja tryggingu fyrir því tjóni og óhagræði, sem kæra kann að valda honum, svo framarlega sem kæra hefur frestun máls í för með sér.

Samkvæmt 293. gr. frv. skal dómari senda gagnaðilja kærana til athugunar. Þá skal hann og samkvæmt 294. gr. frv. krefja hann um rækilega greinargerð, er geymi kröfur, atvikalýsingu og reifun máls af hans hendi.

Upphaflega voru ákvæði um málflytjendur í lögum nr. 85/1936, en síðar voru sérstök lög, nr. 61/1942, sett um málflytjendur. Rétt þykir að halda þeirri niðurskipun efnis að hafa ákvæðin um málflytjendur í héraði í sérstökum lögum. Þarí því frv. um meðferð einkamála í héraði eigi að bíða eftir því, að lögin um málflytjendur verði endurskoðuð.

eða vafaefni, sem dómari verður að skera úr með sérstökum úrskurði. Rís þá sú spurning, hvort heimila eigi í lögum að skjóta slíkum úrskurði sérstaklega til æðra dóms. Með þessari meðferð mælir það, að eigi þarf að taka málið upp aftur í heild sinni, ef úrskurðinum er breytt í æðra dómi. Hins vegar mælir það á móti þessari meðferð, að aðili eða umboðsmaður aðilja, er tefja vill mál og vefja, getur, ef sérstök kæra á einstökum úrskurðum er heimil, krafizt úrskurðar um eitt og annað og kært úrskurðina jafnharðan til Hæstaréttar og aflað sér á þann hátt ólögættra fresta og tafið málið. Árið 1690 var gefin út tilskipun, sem bannaði sérstaka áfrýjun einstakra úrskurða, sem kveðnir voru upp við málsmeðferð. Var sú tilskipun á þeim rökum reist, „að sumir málfærslumenn og einkum þeir, sem tekið hafa að sér röng mál til flutnings, vilji eigi hlíta úrskurðum dómara, heldur beiðast afrits af úrskurðunum til þess að draga tímann og þreyta mótpartinn og láta stefna úrskurðunum fyrir yfirdómarann, er þeir hafa fengið afritið, en við þetta bæði eyðist lengri tími en þörf er á, og mótparturinn verður fyrir meiri drætti og kostnaði.“

Í lögum nr. 85/1936 var vikið alveg af þeirri braut, sem lögð var með tilskipuninni frá 1690, og heimilað að kæra til Hæstaréttar einstaka úrskurði, sem kveðnir eru upp, meðan á málsmeðferð stendur fyrir héraðsdómi. En afleiðingin hefur orðið sú, að það, sem sagði í tilsk. frá 1690, hefur reynzt enn eiga við. Eigi þykir þó rétt að hverfa að því ráði að banna kærur á einstökum úrskurðum með öllu, heldur hefur verið leitast við að takmarka heimildina og heimila kærumeðferð í þeim tilvikum, þar sem hennar virðist helzt þörf. Eru flest þeirra tilvika talin upp í 287. gr. frv., en svo sem áður segir, hefur ekki þótt fært að heimila kæru á úrskurði, þar sem aðilja er synjað um frest, með því að þar er hættan á misnotkuninni mest.

Með 288.—299. gr. frv. eru settar ýtarlegar reglur um kæru og meðferð kærúmála. Í 288. gr. er kærufrestur nokkuð lengdur.

Það hefur viljað við brenna, að þeir, sem kæra úrskurði til Hæstaréttar, hafa sent hina kærðu úrskurði þangað án greinargerðar eða með mjög ófullkominni greinargerð. Ákvæði 289. gr. frv. miða að því að girða fyrir, að þetta geti átt sér stað framvegis. Eru þar talin upp þau efni, sem greind skuli í hverri kæru. Er til þess ætlast, að málið sé skilmerkilega reifað í henni. Í 291. gr. er svo mælt, að héraðsdómari skuli athuga, hvort kæra sé fram komin í tæka tíð, og skora á kæranda að taka hana aftur, ef svo er eigi. Enn segir í sömu grein, að héraðsdómari skuli athuga, hvort kæra fullnægi ákvæðum laga að formi og efni, og brýna fyrir kæranda að bæta úr því, sem áfátt kann að vera. Er einnig þessum ákvæðum ætlað að spyrna gegn því, að fánýt eða vanreifuð kærsmål séu send Hæstarétti. Í sömu átt ganga og ákvæði 292. gr., þar sem héraðsdómara er mælt vald til þess að ákveða, að kærandi setji að kröfu gagnaðilja tryggingu fyrir því tjóni og óhagræði, sem kæra kann að valda honum, svo framarlega sem kæra hefur frestun máls í för með sér.

Samkvæmt 293. gr. frv. skal dómari senda gagnaðilja kærana til athugunar. Þá skal hann og samkvæmt 294. gr. frv. krefja hann um rækilega greinargerð, er geymi kröfur, atvikalýsingu og reifun máls af hans hendi.

Upphaflega voru ákvæði um málflytjendur í lögum nr. 85/1936, en síðar voru sérstök lög, nr. 61/1942, sett um málflytjendur. Rétt þykir að halda þeirri niðurskipun efnis að hafa ákvæðin um málflytjendur í héraði í sérstökum lögum. Þarí því frv. um meðferð einkamála í héraði eigi að bíða eftir því, að lögin um málflytjendur verði endurskoðuð.